Dr. S. RELI
PROFESOR UNIVERSITAR.

CĂLĂUZA
MONUMENTELOR RELIGIOASE ISTORICE
DIN
EPARHIA BUCOVINEI

R43

Dr. S. RELI
PROFESOR UNIVERSITAR

CĂLĂUZA
monumentelor religioase istorice
din
Eparhia Bucovinei

Cu ilustraţiuni în text

VERIFICAT 2018

Editura Mitropoliei Bucovinei

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ FONDUL SALII DE LECTURĂ DEJ
42.376

CERNAUŢI, 1937.
TIPOFRAFIA MITROPOLITUL SILVESTRU.

VERIFICAT 2014
VERIFICA 2019

726(498)(026)

PREFAŢĂ

Bucovina, leagănul vechiului Stat de altădată al Moldovei, e cel mai bogat colţ de ţară din România întregită, în monumente religioase istorice, cari ne-au păstrat şi ni înfăţişează comori de artă religioasă străveche, începând cu veacul al XIV-lea.

Aceste monumente religioase, mănăstiri şi biserici, ridicate şi înzestrate de Voevozii Moldovei şi de alte figuri istorice, boeri şi vlădici, cari au jucat roluri însemnate şi neuitate în trecutul neamului românesc, sunt presărate, ca nişte giuvaere de arhitectură şi de pictură unică în feliul ei, peste tot cuprinsul Arhidiecezei Bucovinei, dar mai cu seamă în vechile oraşe moldoveneşti, ***Cernăuţi, Siret, Suceava*** *şi împrejurimile lor.*

Numai cine a vizitat aceste vechi monumente religioase din Bucovina de cari sunt legate atâtea duioase amintiri istorice, şi a cunoscut bogăţiile artistice păstrate în muzeele mănăstireşti, de aici, poate spune că cunoaşte cu adevărat frumuseţa neîntrecută şi exotică a culturei şi artei româneşti din trecut, şi astfel, dacă e Român, poate iubi şi preţui mai mult cultura şi civilizaţia veche, strămoşească, a României, iar dacă e străin, le poate admira şi stima.

Demult a fost adânc simţită necesitatea unei călăuze, care să atragă atenţia vizitatorilor asupra monumentelor religioase istorice româneşti din Eparhia Bucovinei şi asupra comorilor lor de artă, dând totodată şi informaţiunile şi explicările necesare.

Spre a înlătura această lipsă, am alcătuit prezenta călăuză informativă, după diverse publicaţiuni istorice, la iniţiativa şi cu sprijinul moral şi material al I. P. Sf. Sale, Arhiepiscopului şi Mitropolitului Bucovinei, ***Visarion,*** *căruia-i exprim aici recunoştinţa mea respectuoasă.*

Fie, ca această modestă publicaţiune să contribue la deşteptarea interesului oricui pentru vizitarea monumentelor religioase istorice din Bucovina, spre a cunoaşte astfel mai adânc credinţa şi evlavia poporului românesc din veacurile trecute şi comorile sale artistice-naţionale. Căci această cunoaştere va redeştepta în sufletele româneşti dorul de a-se adăpa mai mult la izvoarele de credinţă ale Bisericii strămoşeşti, singurul scut al existenţei noastre naţionale din trecut, şi le va însufleţi de dragostea de ţară şi de lege a strămunilor, spre a avea nădejdea şi garanţia că şi în viitor vor putea trăi într'o Românie românească şi creştină.

AUTORUL.

Literatura folosită

a) Publicaţiuni tipărite:

Bocaneţu Alexandru: *Istoria oraşului Cernăuţi* pe timpul Moldovei. Ed. II. Cernăuţi, 1933.

— *Mănăstirea Moldoviţa.* Cernăuţi 1933.

„Codrul Cosminului“, Buletinul „Institutului de Istorie şi Limbă“ al Universităţii „Regele Carol II“ din Cernăuţi, an. I, 1934: Oreste Luţia: Legenda sf. Ioan cel Nou dela Suceava în frescurile din Voroneţ.

Dan Dimitrie: *Mănăstirea şi comuna Putna.* Bucureşti 1905.

— *Mănăstirea Sucevita,* Bucureşti 1923.

— *Ctitoria Hatmanului Luca Arbore.* Craiova 1926.

Hostiuc Erast: *Schiturile şi Sihăstriile Bucovinei de altădată,* Cernăuţi 1936.

Iorga Nicolae: *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioasă a Românilor,* vol. I—II, ed. I, Văleni-de-Munte 1909.

— *Vechea artă religioasă la Români.* Ed. Episcopiei Hotinului, 1934.

— *Sate şi mănăstiri din România.* Ed. II.

Kaindl R. Fr.: *Geschichte von Czernowitz* von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Cernăuţi 1908.

Kozak E.: *Die Innschriften aus der Bukowina.* Wien 1908.

Loghin Const.: *Cernăuţii.* Cernăuţi 1936.

Morariu Victor: *Călăuza oraşului Suceava.* Cernăuţi 1930.

Nistor I. I.: *Mănăstirea Moldoviţei,* cu ocaziunea aniversării de 400 ani dela sfinţirea ei. Cernăuţi 1933.

Reli S.: *Reşedinţa mitropolitană din Cernăuţi* şi meşterul ei Iosif Hlávka. Cernăuţi 1933.

— *Oraşul Siret* în vremuri de demult. Cernăuţi 1927.

Romstorfer Carol: *Das alte Fürstenschloss in Suczawa.* Cernăuţi 1902.

Vorobchievici Ipolit, Episcop: *Sf. Mănăstire Dragomirna.* Schiţă istorică. Suceava 1908.

Oesterr.-ungarische Monarhie in Wort u. Bild. *Bukowina.* Wien 1899.

b) Documente inedite:

„Kreis-Amts-Akten", 1792—1860, în Arhivele Statului Cernăuţi, pachet No. 398/II, Sig. IX B. 4.

CAP. I.

Monumentele religioase istorice din Cernăuţi şi împrejurime

1. Scurt istoric al oraşului Cernăuţi.

Oraşul Cernăuţi se aşterne pe un podiş înalt, ce se ridică prăpăstios pe malul drept al Prutului şi se desface apoi în mai multe coline.

Teritoriul oraşului cuprinde, pe lângă centrul său, încă şi următoarele suburbii, cari în vremuri mai vechi au fost simple sate: *Clocucica* la nord-vest, *Roşa cu Ţeţina*, spre sud-vest, *Mănăstiriştea*, spre sud, *Grădina publică*, spre sud-ost, *Horecea*, spre ost, şi *Caliceanca* spre nord-ost.

Acest oraş mare şi modern, cu o populaţie de 111.000 locuitori, e amintit prima dată în istorie, într'un tratat de comerţ, încheiat la 8 Octomvrie *1408* între Domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun (1400—1432) şi între negustorii din Leov, cărora li se fixează taxele vamale ce aveau să le plătiască ei pentru mărfurile lor la vama Cernăuţilor.

Până pela anul 1500, Cernăuţii erau numai un sat, cu staţiune vamală, la trecătoarea peste râul Prutului spre Polonia. Din această staţiune de vamă s'a desvoltat apoi *târgul* Cernăuţilor, aşezat mai întâi pe malul stâng al Prutului, cam pe locul unde e azi satul Moşi. In secolul al XVII-lea, pe timpul domniei lui *Vasile Vodă Lupu* (1634—1653), dupăce Prutul îşi strămută albia

mai spre nord, târgul Cernăuţilor se stabili pe malul drept al Prutului, unde se află şi azi.

Târgul Cernăuţi a fost în cursul vremurilor adeseori centru de lupte şi de operaţiuni militare în războaele Domnitorilor Moldovei cu regii Poloniei, îndeosebi pentru posesiunea Pocuţiei.

Astfel, în anul 1497, trufaşul rege al Poloniei, *Ioan Albert*, porni cu oaste împotriva Moldovei. Dar, după ce asediă înzădar timp de două luni cetatea Sucevii, fu silit să se întoarcă fără ispravă în ţara sa. Domnul Moldovei Ştefan cel Mare, îi ţinu calea în Codrul Cozminului, aproape de Cernăuţi, şi-l bătu cumplit, nimicindu-i oştirea. Rămăşiţele oastei polone fugiră spre Cernăuţi, fără tunuri şi fără steaguri, şi cu regele lor bolnav, transportat pe targă. Atunci Polonii jefuiră 3 zile dearândul târgul Cernăuţilor şi împrejurimea sa. Ştefan cel Mare însă li ieşi înainte, la vadul Prutului, tăindu-li retragerea spre Polonia şi măcelărind pe mulţi dintre ei.

In anul 1503, Ştefan cel Mare a mai petrecut în Cernăuţi, în luptele ce le-a mai avut el cu Polonii pentru Pocuţia.

In anul 1509, regele Poloniei, ca să se răzbune asupra Domnului Moldovei, Bogdan cel Orb (1504—1517), care luptase deasemenea cu Polonii pentru stăpânirea Pocuţiei şi întrase cu foc şi sabie în această provincie, trimise peste graniţa Moldovei trupe, cari arseră Cernăuţii şi alte târguri dela marginea acestei ţări.

In anul 1650, în timpul domniei lui Vasile Vodă Lupu, târgul Cernăuţilor a fost ars de Tatari.

Intre anii 1709 şi 1712, după zdrobirea armatei regelui suedez, Carol al XII-lea, la Pultava (1709), de ţarul Rusiei Petru cel Mare, în Cernăuţi şi împrejurime au petrecut în câteva rânduri resturi din trupele sue-

deze, iernând prin luncile Prutului, pânăce fură bătute şi izgonite de Ruşi în anul 1712.

In anul 1738, într'un războiu ruso-turc, Ruşii şi Cazacii, în număr de vre'o 120.000, au năvălit în Moldova, trecând prin Zastavna, Cernăuţi şi Horecea. La Rarancea şi Stauceni sau dat luptele decizive dintre Ruşi şi Turci. Ruşii, fiind învingători, au fost scoşi din Moldova abia după pacea dela Belgrad din anul 1739. Retrăgându-se peste Nistru, au luat cu dânşii o mulţime de prizonieri moldoveni, între cari şi mulţi locuitori din Cernăuţi. Tot atunci a fost silit să treacă în Rusia şi mitropolitul Moldovei, *Antonie Putneanul* (1730 - 1739), care era originar din Cernăuţi şi întemeiase în apropierea târgului schitul *Horecea*.

In războiul ruso-turc din anii 1768—1774, trupele ruseşti au ocupat din nou Moldova. La retragerea lor, nordul Moldovei a fost ocupat de detaşamentele militare austriace, sub comanda generalului *Spleny*, care întră în Cernăuţi în 31 August 1774.

Deatunci vechiul târg al Cernăuţilor a fost rânduit să fie capitala Moldovei-de-sus, răpită de Austrieci şi numită apoi de dânşii „Bucovina".

La ocupaţia austriacă, Cernăuţii era încă un târg mic şi sărăcăcios, neputându-se desvolta într'o localitate înfloritoare, cu aspect de oraş, din cauza multelor războaie, jafuri şi distrugeri. Raza târgului începea cam dela gara principală de azi, se întindea apoi peste partea de nord a oraşului, cu vechiul cartier evreesc, unde se afla piaţa centrală, şi ajungea spre sud până la biserica Sf. Paraschiva, iar spre ost până la „Sălişteа", a cărei centru era biserica Sf. Nicolae, şi era locuită peatunci numai de Români.

Târgul Cernăuţi, ajuns sub noua stăpânire a Austriei, capitala Bucovinei, se desvoltă foarte repede într'un oraş cu aspect apusean. Dar cu cât se măria

oraşul, cu atât îşi perdea el caracterul său românesc, prin colonizarea străinilor protejaţi de stăpânirea Habsburgilor.

In anul 1783, împăratul Austriei Iosif al II-lea a vizitat Bucovina, venind din Transilvania, şi a petrecut o noapte în Cernăuţi.

După trei ani, în 26 Iulie 1786, acest împărat a vizitat din nou Bucovina şi Cernăuţii. Cu acest prilej a iniţiat el clădirea unei biserici romano-catolic în Cernăuţi, care a fost *prima biserică de această confesiune, nu numai în acest oraş, ci şi în Bucovina întreagă.*

In anul 1828, Cernăuţii au adăpostit timp de 7 zile pe doi împăraţi: Franz I al Austriei şi Alexandru I al Rusiei, întruniţi la congresul „Sfintei Alianţe".

La 1 Sept. 1866, cetăţenii Cernăuţilor au primit cu urale şi salve de săcăluşuri întrarea celei dintâi locomotive de cale ferată în gara oraşului.

Deacuma elementul românesc începe să dispară cu totul din centrul oraşului, făcând loc străinilor, îndeosebi Evreilor, veniţi cu duiumul din Galiţia vecină.

In anul 1875 s'a înfiinţat *Universitatea din Cernăuţi*, cu tendinţe de germanizare a Românilor din Bucovina. După unirea Bucovinei cu România, Universitatea cernăuţeană a fost prefăcută în universitate românească.

Sub stăpânirea românească, oraşul Cernăuţi a făcut mari progrese în toate domeniile vieţii sale: edilitar, cultural şi economic. S'a făcut mare progres şi în privinţa romanizării oraşului, totuşi spiritul străin e menţinut încă cu tărie, îndeosebi de către Evrei, cari sau aşezat aici în număr mare, din Polonia şi Rusia, prin toleranţa prea mare a poporului român băştinaş.

2. „Reşedinţa“ mitropolitană sau „Mitropolia“ din Cernăuţi.

In fruntea monumentelor religioase din Cernăuţi stă grandioasa „Reşedinţă“ mitropolitană s'au Mitropolia, situată la marginea dela nord-vest a oraşului, pe culmea dealului „Dominic“, încunjurat pe trei laturi de coaste înalte şi prăpăstioase, împodobite cu un parc frumos de brazi, molizi, mesteceni, plopi şi sălcâmi.

Văzută de departe, Mitropolia din Cernăuţi, numită în limbajul populaţiei locale „Reşedinţa“, şi zidită *în stil mauro-bizantin*, cu zidurile ei roşi-cărămizii, are aspectul unei puternice cetăţi medievale, ca un castel regal spaniol, cu două biserici şi cu turnuri înalte şi ascuţite, aurite la vârf, cari predomină o bună parte a Bucovinei de miază-noapte, până spre graniţa Romăniei cu Polonia.

Acest strălucit palat monumental şi reprezentativ al Arhiepiscopiei ortodoxe-române a Bucovinei, s'a început a zidi în anul 1864, în vremea păstorirei episcopului Bucovinei *Eugenie Hacman*, şi s'a terminat pe rând, pânăce a fost sfinţit în anul 1882 de către mitropolitul Bucovinei, *Silvestru Morariu-Andrievici*.

Construcţia acestui palat s'a făcut pe cheltuiala Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei în suma de 1,830.000 fl., după planurile celebrului arhitect ceh, *Iosif Hlávka* († 1908), acelaş care a zidit şi biserica armeano-catolică din Cernăuţi, biserica Lazariştilor din Viena şi monumentala „Hof-Oper“ (Opera imperială) din capitala Austriei.

Din averea agonisită prin construcţiile sale arhitectonice celebre, Iosif Hlávka a fondat apoi în Praga „Academia Cehă de Ştiinţă, Literatură şi Artă“.

Reşedinţa mitropolitană sau Mitropolia din Cernăuţi se compune din trei clădiri deosebite:

a) *La dreapta dela întrarea pe poarta cea mare*, e o clădire lungăreață, *cu etaj*, la mijloc cu un turnuleț, în care se află un ceasornic public.

Această clădire s'a numit în trecut *„Mănăstirea“*, fiind destinată ca locuință pentru clerul monahal al capelei mitropolitane și al catedralei arhiepiscopale.

Azi sunt adăpostite în această clădire *„Școala de cântăreți bisericești“, cu internatul ei*, și fabrica de

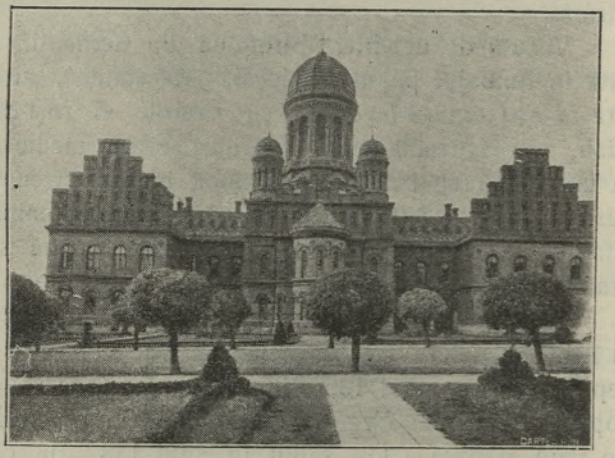

Clădirea Facultății de Teologie și a Internatului teologic cu biserica sf. Trei Ierarhi.

lumănări a eparhiei. Restul e folosit pentru alte trebuinți ale Mitropoliei. In curând va fi mutat in această clădire și Muzeul Arhidiecezan de artă religioasă veche al Bucovinei.

b) *La stânga dela întrarea principală* în Reședință, e *Clădirea Facultății de Teologie, cu biserica facultății*, numită și „Biserica Seminarială“, închinată sf. Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură-de-Aur.

In parterul acestei clădiri se află sălile de cursuri, birourile și biblioteca *Facultății de Teologie*, iar în

etajul ei e *Internatul teologic eparhial*, cu dormitoarele, sălile de studiu, biblioteca şi paraclisul internatului.

Această clădire s'a început în anul *1866* şi a fost terminată, afară de biserică, *în anul 1870*. Biserica s'a terminat abia în anul *1878*. Zugrăveala decorativă a

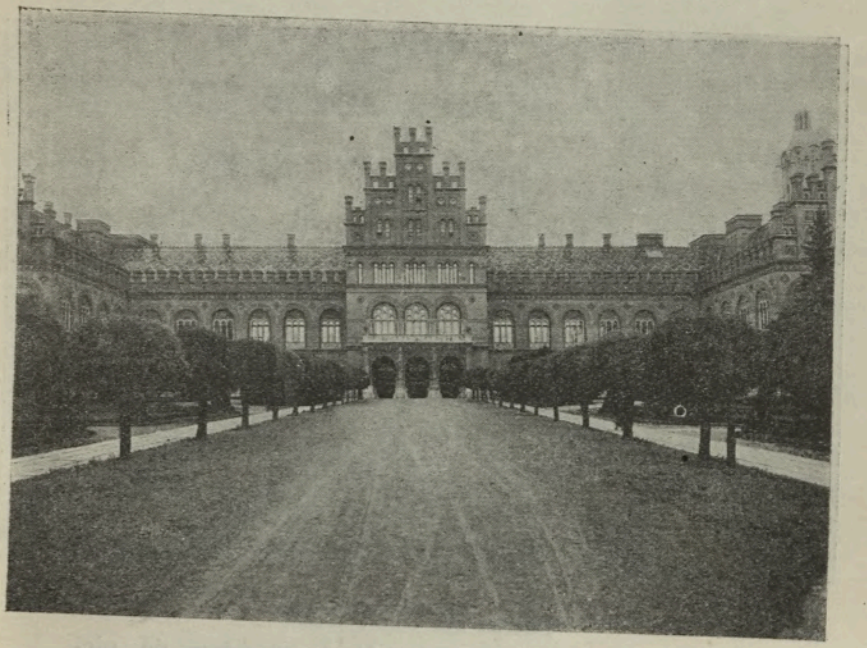

Palatul mitropolitan

întregei clădiri şi a bisericii a fost executată de zugravul decorativ *Carol Iobst*, din Viena.

c) *Clădirea principală a „Reşedinţei", e Palatul mitropolitan*, situat mai în fund, între cele două clădiri laterale, amintite mai sus.

In parterul acestui palat se află, la stânga dela portal, birourile Consiliului Eparhial, iar la dreapta sunt chiliile clerului monahal al Mitropoliei.

La etaj, în partea stângă se află: Biroul secre-

tariatului mitropolitan, apoi, la dreapta, biroul mitropolitului, împodobit cu portretul Regelui României, Ferdinand I, în mărime naturală, executat de profesorul pictor Tr. Bârgăuan, apoi cu potretul Reginei Maria a României, şi cu portretele Voevozilor Moldovei, Ale-

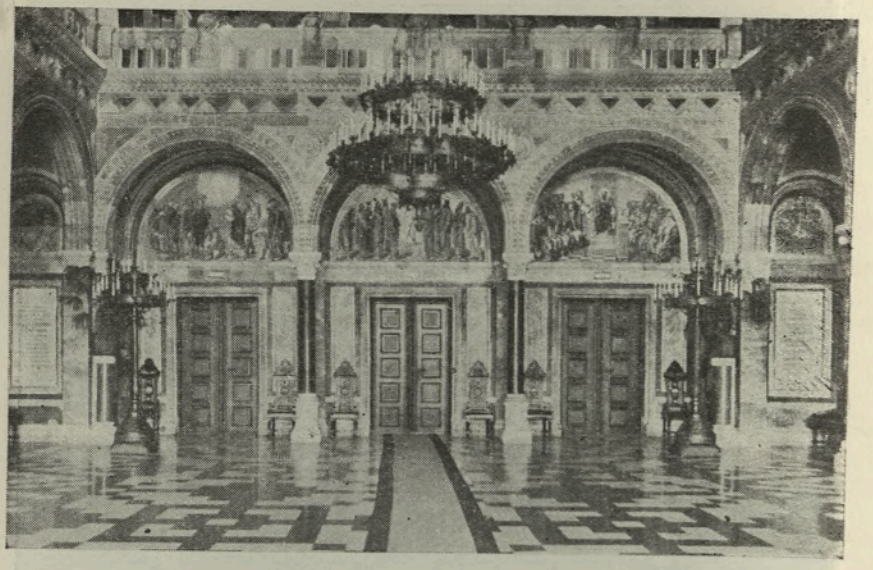

Interior din Sala Sinodală.

xandru cel Bun şi Ştefan cel Mare, executate de pictorul academic arhidiecezan, *Eughenie Maximovici.*

La stânga biroului secretariatului se află sala spaţioasă pentru şedinţele Consiliului eparhial şi ale Adunării eparhiale.

De aici se trece în celebra şi sumptuoasa *„Sală sinodală"*, pardosită cu marmoră, iar pereţii şi pilaştrii construiţi din *alăbastru masiv,* aflat în Carpaţii Bucovinei. Pe 12 coloane de alabastru sunt sprijinite arcadele galeriei. Pereţii sunt împodobiţi în partea de sus, între arcade, cu 11 frescuri aurite, executate după

motive luate din mănăstirile Bucovinei, de pictorul şi profesorul ceh, *Carol Swoboda* din Viena.

Aceste admirabile frescuri reprezintă următoarele scene din istoria bisericească universală şi din cea naţională a Românilor:

Arătarea semnului sf. Cruci pe cer, împăratului Constantin cel Mare, în anul 312. (Frescă din Sala Sinodală).

1. Trimiterea sf. apostoli să predice Evanghelia creştină la toate popoarele.

2. Arătarea pe cer a semnului sf. Cruci împăratului Constantin cel Mare, în anul 312.

3. Sinodul I ecumenic dela Nicea, din anul 325.

4. Increştinarea poporului român din Dacia-Traiană.

5. Infiinţarea mitropoliei Moldovei de voevodul Alexandru cel Bun (1401), după tradiţia din cronica lui Ureche.

6. Infiinţarea episcopiei Rădăuţilor, de Alexandru-Vodă cel Bun, după tradiţia din cronica lui Ureche.

7. Aducerea moaştelor sf. m. mucenic Ioan cel Nou dela Cetatea-Albă la Suceava, prin Voevodul Moldovei Alexandru cel Bun, în anul 1402.

Increştinarea poporului din Dacia Traiană.
(Frescă din Sala Sinodală).

8. Desemnarea locului pentru ridicarea Mănăstirii Putna prin Domnul Moldovei Ştefan cel Mare, în anul 1467.

9. Sinodul dela Iaşi, *din anul 1642,* şi condamnarea confesiunii calvine, ascrisă Patriarhului din Constantinopol Ciril Lukaris (1619—1638).

10. Jurământul de credinţă a Bucovinei către Casa imperială a Habsburgilor, în anul 1777.

11. Proclamarea solemnă a eparhiei Bucovinei în Mitropolie a Bucovinei şi Dalmaţiei, în Catedrala din Cernăuţi, la 21 Mai 1874.

In Sala Sinodală a Mitropoliei din Cernăuţi s'a votat, în *28 Noemvrie 1918, unirea pe vecie a Bucovinei cu Regatul României.*

Acest mare act istoric din trecutul Bucovinei este fixat în scris pe o placă comemorativă, aşezată pe păretele dela întrare.

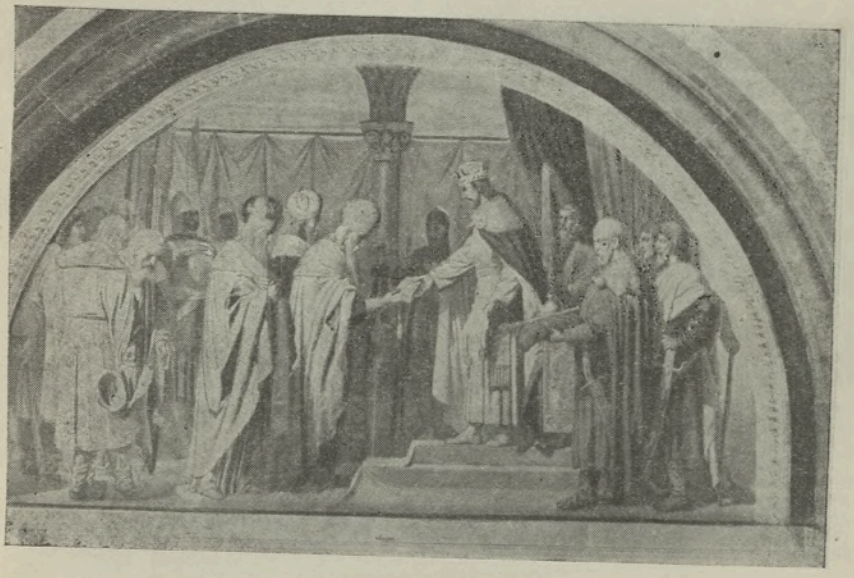

Infiinţarea Mitropoliei Moldovei şi Sucevii.
(Frescă din Sala Sinodală).

Altă tablă comemorativă din această sală aminteşte de înaugurarea festivă a Universităţii româneşti din Cernăuţi, în ziua de 24 Octomvrie 1920, în prezenţa Regelui României Ferdinand I şi a Reginei Maria, cari au fost încvartiraţi cu suita Lor, în timpul acestor festivităţi, în Palatul mitropolitan.

Din Sala Sinodală spre aripa dreaptă a palatului, se înşirue apoi două saloane mari de recepţie: 1. *„Salonul roşu“*, cu portretele, în mărime naturală, ale mitropoliţilor Bucovinei, dintre cari cele ale mi-

tropoliţilor *Teofil Bendela* (1874—1875) şi *Teoctist Blajevici* (1877—1891) sunt pictate de *celebrul pictor român bucovinean, Epaminonda Bucevschi* (1843—1891), fost prieten şi coleg de studii la Viena al poetului Mihai Eminescu. 2. *Apoi „Salonul albastru"*, cu portretele foştilor episcopi ai Bucovinei: *Dositei*

Infiinţarea episcopiei Rădăuţilor. (Frescă din Sala Sinodală).

Herescu (1781—1789), *Daniil Vlahovici,* (1789—1822), *Isaia Baloşescu* (1823—1834), şi *Eughenie Hacman* (1834—1873), toate în mărime naturală.

Din „Salonul albastru" se intră în „Sala bibliotecii" mitropolitului, apoi peste un culoar, în *Capela arhiepiscopală,* cu hramul sf. Ioan cel Nou dela Suceava.

Această capelă, cu un turnuleţ înalt şi aurit în vârf, ca un minaret, e construită din acelaş material ca şi Sala Sinodală. Pictura ei decorativă a fost exe-

cutată de pictorul din Viena, *Carol Iobst*, în colaborare cu profesorul vienez *Iohan Klein.*

Din sala bibliotecii spre stânga, se intră în „Refectoriu", un salon foarte mare, în care se dau mese oficiale din partea mitropolitului, de ziua Anului nou şi cu alte prilejuri festive.

Aducerea moaştelor s. m. m. Ioan cel Nou dela Cetatea Albă la Suceava, în anul 1402. (Frescă din Sala Sinodală).

Din sala bibliotecii mitropolitane, spre dreapta, se intră în apartamentele particulare ale mitropolitului.

Tavanul tuturor saloanelor reprezentative e construit din lemn de stejar, boltit şi înfrumuseţat cu zugrăveli decorative artistice.

In aripa stângă a etajului acestui palat se află apartamentul de locuit al vicarului Mitropoliei, episcopul de Rădăuţi, iar în 5 saloane e adăpostit deocamdată *„Muzeul Arhidiecezan"*, în care se află portretele, în

Desemnarea locului pentru zidirea Mănăstirii Putna de Domnul Moldovei Ştefan cel Mare, în anul 1467. (Frescă din Sala Sinodală).

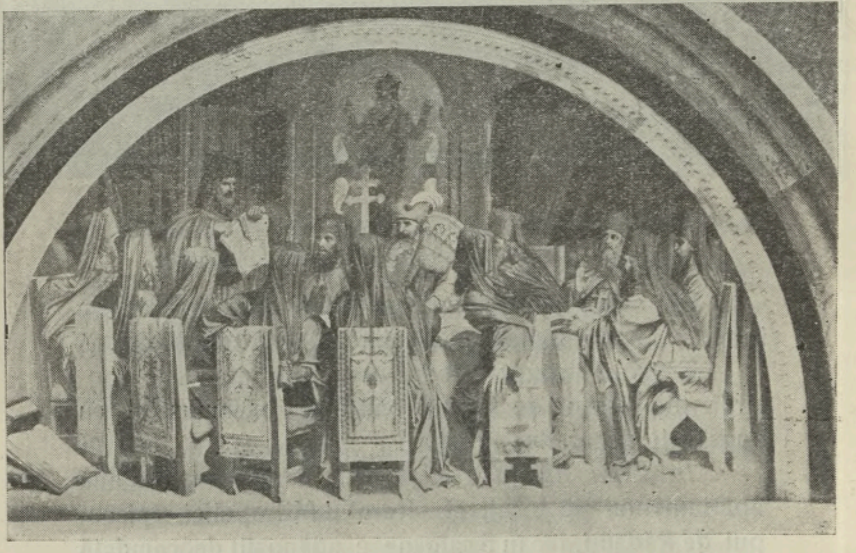

Sinodul dela Iaşi din anul 1642. (Frescă din Sala Sinodală).

mărime naturală, ale tuturor împăraţilor Habsburgi cari au stăpânit Bucovina dela 1775—1918, apoi colecţii de icoane vechi, veşminte bisericeşti, cărţi vechi bisericeşti din secolele XIV—XVIII, şi alte colecţii de artă religioasă românească din Bucovina.

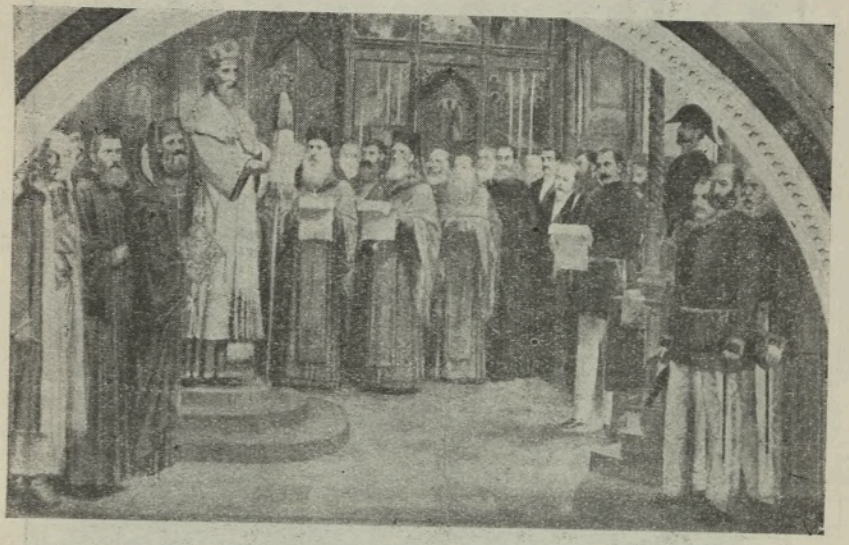

Proclamarea Episcopiei Bucovinei în Mitropolie a Bucovinei şi Dalmaţiei, în Catedrala din Cernăuţi (1874). (Frescă din Sala Sinodală).

3. Catedrala mitropolitană din Cernăuţi.

Catedrala mitropolitană din Cernăuţi, cu hramu Pogorîrii Sfântului Duh, e o biserică impozantă, care predomină întreg oraşul cu cupolele ei rotunde, în stilul Renaşterii. Ea e situată în mijlocul unei grădini spaţioase, în formă de patrat, îngrădită cu grilaj frumos de fier. In faţa porţei dela întrare în curtea bisericii, din strada Ştefan cel Mare, se află parcul „Arboroasa", cu statuele poetului Mihai Eminescu şi a marelui bărbat de Stat al României, I. I. C. Brătianu.

Catedrala mitropolitană din Cernăuţi.

Deasupra uşei dela întrarea în biserică, se află o inscripţie cu litere aurite, de următorul cuprins: „Unuia în trei ipostasuri Dumnezeu", iar mai jos, „A. D. 1844".

Aceste cifre înseamnă anul, în care s'a pus cu mare solemnitate temelia pentru zidirea Catedralei, adică în 15 Iulie 1844, după 52 ani (1792—1843) de negocieri pentru alegerea locului de construcţie. Ea a fost construită apoi pe spesele Fondului bisericesc ort.-rom al Bucovinei, după modelul bisericii „Isac" din Petrograd, sub conducerea inginerilor „cercului Bucovinei", Marin şi Röll, şi a arhitectului primăriei, Rador.

Construcţia bisericii a fost terminată în anul 1852, dar a fost sfinţită abia în anul 1864, de episcopul Bucovinei *Eughenie Hacman* († 1873), ale cărui oseminte se află înmormântate în altarul bisericii.

Intre anii 1893—1896, Catedrala a fost renovată şi pictată cu frumoase frescuri de către pictorul bisericesc din Viena, Carol Iobst. In toamna anului 1936, ea a fost din nou restaurată şi pictura ei reîmprospătată, la iniţiativa şi prin grija deosebită a I. P. Sf. Mitropolit al Bucovinei, *Visarion Puiu*, care a redeschis-o cu mare solemnitate în 29 Noemvrie 1936.

Catedrala este *cea dintâiu biserică românească de zid a oraşului Cernăuţi*, care până la zidirea ei, avuse numai biserici de lemn.

Românii din Bucovina, în frunte cu episcopii lor, au cerut zeci de ani dearândul dela guvernele austriace încuviinţarea zidirei unei catedrale reprezentative pe spesele Fondului bisericesc al Bucovinei. In anul 1792, câţiva boeri români înaintară Curţii imperiale din Viena o petiţie prin care cerură reînfiinţarea mănăstirilor desfiinţate în anul 1786. Cererea lor fu respinsă. In schimb însă guvernul vienez încuviinţă în principiu zidirea unei „Catedrale naţionale" în Cernăuţi, pe cheltuiala „Fondului religionar al Bucovinei".

Dar negocierile cu diversele autorităţi pentru aflarea şi fixarea parcelei de construcţie şi pentru aprobarea planurilor şi detailurilor sau târâgânat zeci de ani de către biurocraţia austriacă, căreia nu-i era pe plac, ca o biserică monumentală ortodoxă şi românească să fie ridicată chiar în centrul oraşului, ci o doria mai la periferie, şi anume în „suburbia Clocucica". In anul 1834, fruntaşii credincioşilor ortodocşi din Cernăuţi înaintară guvernului o nouă cerere pentru aprobarea clădirii Catedralei în centrul oraşului. Această cerere fu rezolvită şi aprobată abia după 9 ani, adică în anul 1843, când se publicară licitaţiile pentru acordarea lucrărilor de construcţie pe locul de azi, care fusese mai nainte o grădină de duzi.

4. Biserica Sf. Parascheva din Cernăuţi.

A doua biserică românească măreaţă din Cernăuţi e biserica parohială cu hramul Sfintei Parascheva. Temelia acestei biserici s'a pus în 1844, în acelaş an, în care s'a pus şi temelia Catedralei.

Inainte de zidirea acestei biserici a existat pe acelaş loc o biserică de lemn, închinată deasemeni Sfintei Parascheva, a cărei origine datează de prin veacul al XV-lea.

Această străveche biserică de lemn, care în cursul veacurilor a fost adeseori refăcută, era desigur una dintre cele „două biserici din Cernăuţi", pe cari Ştefan cel Mare le scoate, printr'un hrizov din anul 1490, „împreună cu popii lor" de sub ascultarea stareţului Mănăstirii Putna, în privinţa veniturilor bisericeşti dela preoţi şi credincioşi, şi le supune şi în această privinţă episcopului de Rădăuţi.

Până pela jumătatea a II-a a veacului al XVIII-lea, această biserică veche a Sfintei Parascheva se numeşte în documente, şi probabil că şi în limbajul populaţiei Cernăuţene, „*biserica vămească*", pentrucă

lângă dânsa, pe „calea Liovului“, se afla şi „vama domnească“, care a existat de pela anul 1408 şi până la răpirea Bucovinei în anul 1775. Intre anii 1771—1775, toate grădinile din împrejurimea bisericii Sf. Parascheva, până unde se află azi biserica rom. catolică, piaţa Dacia şi şirul de clădiri din strada Hurmuzache,

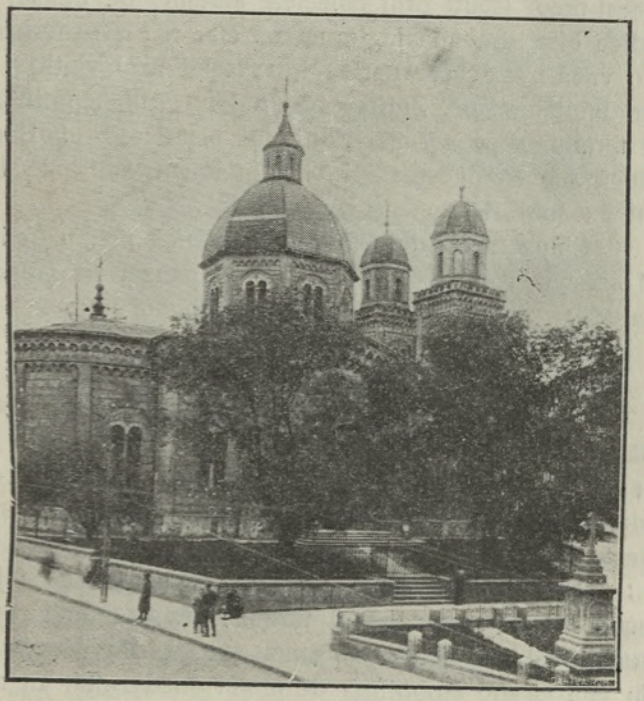

Biserica Sf. Parascheva din Cernăuţi.

erau proprietatea ultimului vameş moldovenesc, *Costea Chirilescu*. Acest vameş vându între anii 1771—1776 aceste grădini, fâşie după fâşie, străinilor cari se aşezară în Cernăuţi şi'şi ridicară pe ele case de zid.

Pela anul 1768, această biserică e numită *„biserica lui Leca“*, din cauza că a fost reclădită sau restaurată de un membru al familiei boereşti *Leca*, din

Moldova, probabil de marele Serdar *Teodor Leca* (1727—1819).

Această veche biserică de lemn cu vremea s'a năruit. Atunci, un cucernic preot dela biserica Sf. Nicolae din acest oraş, *Andrei Vasilovici*, a depus multe osteneli, ca să se zidească o biserică nouă. Acest preot isbuti prin colectele adunate de dânsul să ridice biserica până la jumătate. Dar n'a avut fericirea s'o vadă gata, căci moartea i-a curmat firul vieţii şi al străduinţelor sale. Zidirea bisericii fu apoi continuată şi terminată pe spesele Fondului bisericesc al Bucovinei, sub conducerea arhitectului Pawlowski, şi sfinţită în anul 1862.

Chipul preotului Andrei Vasilovici, primul ctitor al acestei biserici, se află pictat pe pânză, în mărime naturală, pe păretele din fund al pronaosului.

5. Biserica Sf. Nicolae din Cernăuţi.

Cea mai veche biserică românească care s'a păstrat până azi în inima oraşului Cernăuţi este biserica parohială cu *hramul Sf. Nicolae*, situată în cel mai vechiu cartier al oraşului, numit în vremurile mai vechi Săliştea.

E o bisericuţă mică, clădită din bârne de stejar, acoperită cu şindrilă, fără turnuri, reprezentând tipul tradiţional al vechilor biserici săteşti din Bucovina. In faţa ei e o clopotniţă de modă medievală, cu clopotele atârnând afară, sprijinite de nişte stâlpi de piatră. Această biserică, conform tradiţiei, a fost ridicată de boierul *Stroiescu*, fost staroste de Cernăuţi, pe la anul 1607.

Deatunci, ea a fost adeseori reparată, ultima dată în anul 1885.

Azi, această biserică, cu temelia-i întrată în pământ de greutatea anilor ei mulţi, e ultima clădire

religioasă care ce ne-a mai rămas în centrul oraşului, ca un suvenir scump, din vremurile stăpânirii moldoveneşti, simţindu-se par'că stingheră şi umilită în mediul nou şi înstrăinat ce o încunjoară, şi aşteptându-şi par'că sfârşitul apropiat, în urma maiestoasei biserici noui, româneşti, ce se ridică în apropierea ei.

Biserica Sf. Nicolae din Cernăuţi.

Ea e cercetată azi mai mult de bătrânii şi bătrânele oraşului, urmând tradiţiei moştenite dela părinţii şi străbunii lor, băştinaşi din Cernăuţi, cari şi-au încheiat căsătoriile în această biserică şi şi-au uscat aici veacuri dearândul lacrimele, îngenunchiând cu evlavie în faţa icoanelor ei înnegrite de fumul tămâiei şi de vremuri şi picurând astfel nădejde şi mângăere în sufletele lor năcăjite de schimbările sorţii vieţii omeneşti.

6. Biserica Sf. Treimi din suburbia Clocucica,
fosta catedrală episcopală a Cernăuţilor.

In cimitirul ortodox al suburbiei *Clocucica,* dela nord-vestul periferiei oraşului Cernăuţi, se află azi o modestă biserică de lemn, acoperită cu şindilă, fără

turnuri. Alături de ea se înalţă o clopotniţă de lemn, în forma vechilor clopotniţi din satele Bucovinei.

Această biserică, care pare că se simte mai bine în mediul sătesc al acestei mahalale a Cernăuţilor, are un trecut istoric foarte glorios, asemenea unui bătrân veteran, care a participat la lupte mari, crestate

Biserica Sf. Treimi din suburbia Clocucica, fosta catedrală episcopală a Cernăuţilor.

în răbojul istoriei. Căci ea a fost pe vremuri, dela 1781 şi până la 1864, catedrala episcopală a oraşului Cernăuţi. Când primul episcop al eparhiei Bucovinei, *Dositei Herescu*, fu silit de stăpânirea austriacă să-şi mute scaunul vlădicesc dela Rădăuţi la Cernăuţi, în anul 1781, el îşi alese ca biserică catedrală această biserică de lemn, cu hramul sf. Treimi, ridicată, înainte de răpirea Bucovinei, pe cheltuiala sa, cu ajutorul fratelui său *Ilie Herescu*, fost staroste de Cernăuţi (1771—1773), şi al soţiei acestuia, *Ecaterina*.

Această biserică a fost situată pe locul unde e azi Scoala Normală de băeţi, pe strada care-şi poartă numirea dela acest locaş divin, închinat Sf. Treimi.

După sfinţirea nouii Catedrale a Cernăuţilor, în anul 1864, vechea catedrală cu hramul Sfintei Treimi a mai fost lăsată pe acest loc încă 10 ani, până la 1874, când fu desfăcută şi transportată în cimitirul din Clocucica, ca o relicvie sfântă, care nu-şi mai avea locul potrivit în mediul „modern" al acestui cartier înstrăinat al oraşului.

Azi, numai o cruce de fier, pe postament de piatră, aşezat în grădina Scoalei Normale, mai indică locul unde a fost pe vremuri altarul primei catedrale episcopale a oraşului Cernăuţi.

7. Biserica Adormirii din Caliceanca,
fosta „biserică domnească" a Cernăuţilor.

In suburbia Caliceanca, dela periferia dinspre nord-ost a oraşului Cernăuţi, se află o biserică veche de lemn, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, care are deasemeni un trecut istoric foarte interesant.

Ea a fost aşezată în vremuri mai vechi în centrul Cernăuţilor, lângă „fântâna turcească", şi purta numele de *„biserica domnească"*, fiindcă a fost ridicată şi înzestrată de Domnul Moldovei, *Nicolae Vodă Mavrocordat* (1711—1716). Fiii acestui Domnitor, Constantin-Vodă Mavrocordat (1733—1735) şi Ioan Vodă Mavrocordat (1743—1747), au acordat acestei biserici, ctitoriei tatălui lor, însemnate drepturi şi privilegii, anume: In baza unor hrizoave date de aceşti Domnitori ai Moldovei, biserica primia în fiecare lună câte 2 oca de unt de lemn şi câte 30 drame de tămâie din partea vămii domneşti din Cernăuţi. Iar preoţii acestei biserici fură scutiţi de toate dările publice către Stat şi aveau dreptul de a primi, în fiecare Du-

minică, în mod gratuit câte 1 ocă de carne dela „căsăpia târgului“ şi de a încasa în folosul lor dela fiecare vită vândută pe piaţa Cernăuţilor câte 5 bani dela vânzător şi câte 2 bani dela cumpărător.

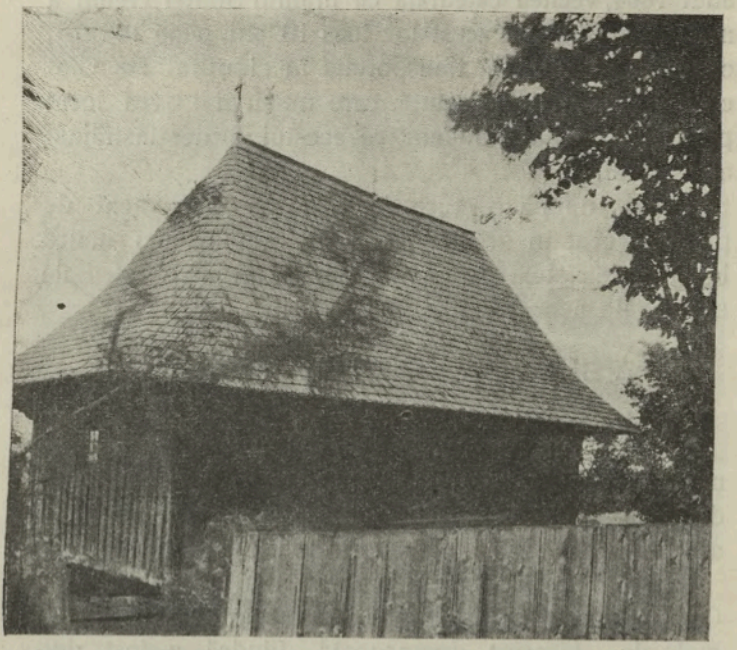

Biserica din Caliceanca, fosta „biserică domnească“ a Cernăuţilor.

In anul 1779, după răpirea Bucovinei, această biserică, clădită de Nicolai Vodă Mavrocordat, fu desfăcută şi transportată la Şeraŭţii-de-jos, peste Prut. In locul ei fu ridicată în anul 1783, pe aceiaşi colină, altă biserică de lemn, cu acelaş hram, al Adormirii Maicii Domnului, servind ca biserică parohială. In jurul ei se afla şi un vechiu cimitir ortodox, care fu desfiinţat în anul 1787 din ordinul administraţiei militare austriace. In aceste vremuri întregul cartier al oraşului din jurul acestei biserici se compunea numai

din case vechi moldoveneşti, de lemn, cu cerdacuri sprijinite de 4 stâlpi în faţă, încunjurate de grădini întinse, şi locuite numai de Români. După răpirea Bucovinei, casele româneşti de lemn au început a dispărea una după alta, făcând loc altora de zid, cuiburi evreeşti, protejate de fosta stăpânire austriacă, cari au desfigurat întreaga faţă românească a cartierului, iar pe târgoveţii moldoveni i-au împins tot mai mult spre periferie, îndeosbi spre suburbia Caliceanca, unde şi-au croit noui rosturi de traiu, din cultivarea pământului, singura ocupaţie pe care nu li-o puteau distruge Evreii prin concurenţă, dupăce li distruseră negoţul şi meseriile.

In anul 1876 fu izgonită din acest loc şi vechea *„biserică domnească“*, care li stătea străinilor, ajunşi stăpânii exclusivi ai acestui cartier, ca un ghimpe în coastă. Biserica fu desfăcută şi strămutată în suburbia *Caliceanca*, unde se strămutaseră mai demult şi cei mai mulţi dintre vechii ei credincioşi. Colina pe care a stat această biserică românească fu nivelată în anul 1883 şi transformată într'o grădiniţă, încunjurată de un grilaj de fier. Iar pe locul unde a fost altarul ei, fu ridicată o cruce şi o masă de piatră, pe care se face în fiecare an, în ziua *Bobotezei*, sfinţirea cea mare a apei, la care participă toată populaţia creştină ortodoxă a Cernăuţilor, în frunte cu mitropolitul şi întreg clerul oraşului.

8. Biserica fostei mănăstiri din Horerea-Mănăstirii.

La o depărtare de cam 5 km spre răsărit dela centrul oraşului Cernăuţi, în comuna suburbană Horecea-Mănăstirii, se află o frumoasă biserică de zid, cu 3 turnuri înalte şi svelte şi 5 turnuleţe mai mici.

Această biserică, cu o construcţie arhitectonică de o rară frumuseţe, situată pe un loc pitoresc la mar-

ginea unei pădurici de fag, pe malul drept al Prutului, a fost pe vremuri *un schit* sau mănăstioară, cu hramul sf. m. m. *Gheorghe,* dela care se numi apoi satul format în preajma ei: *Horecea Mănăstirii.*

Biserica fostului schit din Horecea-Mănăstirii.

Schitul Horecea fu întemeiat pe la anul 1700, de câţi-va călugări-sihaştri. Această sihăstrie e amintită prima dată într'un document din anul 1719, dar ea fusese întemeiată câţiva ani mai nainte şi ajunse la o însemnătate mai mare pe la anul 1730, cu sprijinul şi protecţia episcopului de Rădăuţi (1726—1729)

şi apoi mitropolitului Moldovei (1729—1739), *Antonie Putneanu*, care era originar din Cernăuţi şi al cărui tată se făcuse călugăr-schimnic la această sihăstrie.

Mitropolitul *Antonie* clădi pe cheltuiala sa o biserică de lemn şi chilii pentru călugări, prefăcând astfel sihăstria într'o mănăstioară.

In anul 1739, mitropolitul Antonie Putneanu, ctitorul mănăstioarei din Horecea, părăsi scaunul mitropolitan din Iaşi şi trecu în Rusia, împreună cu armatele ruseşti, comandate de generalul Münich, cari pustiiră Moldova în acest an şi luară, la retragerea lor peste Nistru, o mulţime mare de prizonieri moldoveni, între cari şi mulţi târgoveţi din Cernăuţi. Mitropolitul Antonie nu se mai întoarse înapoi în Moldova, ci rămase în Rusia, ajungând acolo arhiepiscop de *Cernigov* şi apoi de *Bielogrod*, unde a şi murit.

In anul 1767, egumenul mănăstioarei Horecea, *Artemon Chiniţchi*, ajutat de mitropolitul Moldovei Gavril Calimachi şi de marele Logofăt *Cilibiu*, ridică în locul bisericii vechi de lemn o biserică mare şi frumoasă, de zid, — biserica de azi — cu chilii pentru călugări şi o capelă în partea de sub acoperiş şi anume, între turnuri şi naos.

Prin această particularitate interesantă de a avea chiliile călugăreşti înlăuntrul bisericii, în podul de peste naos, mănăstirea Horecea se deosebeşte de celelalte mănăstiri şi biserici din Moldova. La clădirea acestei biserici au contribuit şi împărăteasa Rusiei *Ecaterina a II-a*, împreună cu Domnul *Moldovei Grigore Alexandru Ghica*, cu *40.000 ruble*.

Prin stăruinţa energicului egumen Artemon, mănăstirea Horecea ajunse la mare înflorire, la averi mari şi proprietăţi de case şi de pământ în Cernăuţi şi la hotarul său, precum şi la însemnate privilegii.

Astfel, în anul 1763, Domnul Moldovei, Grigore Vodă Calimachi dărueşte mănăstirii Horecea veniturile dela podul plutitor peste Prut, cari până atunci fuseseră ale starostelui de Cernăuţi.

Apoi ceva mai târziu, acelaş Domn al Moldovei porunceşte starostelui de Cernăuţi, *Constantin Sturza*, fost mare Spătar, ca în înţelegere cu boerii, negustorii şi mazilii din Cernăuţi să delimiteze şi să pună semne de hotar la 12 otgoane de pământ din hotarul Cernăuţilor pentru sf. mănăstire din Horecea.

Suburbia Mănăstiriştea de astăzi a oraşului Cernăuţi e aşezată pe o moşie a acestei mănăstiri.

In anul 1786, mănăstirea Horecea fu desfiinţată, averile ei fură secularizate, iar biserica ei deveni biserică parohială sătească.

Inainte de desfiinţarea ei, călugării mănăstirii încărcară toate odoarele şi obiectele de valoare ale mănăstirii pe două trăsuri şi trecură în mod clandestin graniţa în Moldova.

In capela sf. Gheorghe, clădită deasupra pronaosului bisericii, se păstrează o frescă cu chipul sf. m. m. Gheorghe, ucigând balaurul. Această frescă este o capo d'operă de pictură. Deasupra altarului se mai cunosc încă urmele capelei sf. Varvara.

Pe păretele din fundul pronaosului se mai văd încă frescuri cari reprezintă judecata cea de pe urmă, apoi raiul şi iadul.

CAP. II.

Monumentele religioase istorice din Siret şi împrejurime

1. Trecutul istoric al oraşului Siret.

La o depărtare de cca 50 km spre sud-ost de Cernăuţi se află oraşul Siret, situat pe mai multe dealuri, pe malul drept al râului cu acelaş nume.

Siretiul, sau „Târgul Siretiului", cum îl numeşte poporul, e cel mai vechiu oraş al Bucovinei. A jucat un rol însemnat în istoria Moldovei. Acum pe timpul stăpânirei romane asupra Daciei, acest oraş era o localitate însemnată, cu o staţiune militară romană, după cum ni mărturiseşte numărul mare de resturi de zidiri, monete romane şi alte obiecte antice, aflate pe teritoriul acestui oraş din timpul dominaţiunii Romanilor asupra Daciei Traiane. Culmea înfloririi şi însemnătăţii sale şi-a ajuns-o acest oraş în secolul al XIV-lea, când a fost capitala principatului Moldovei, între anii 1353 şi 1374. Aici, în Siret şi-au avut scaunul domnesc Voevozii Moldovei, *Sas-Vodă* (1353—1358) şi *Laţcu-Vodă* (1365—1374), fiul întemeietorului principatului independent al Moldovei, Bogdan Vodă I.

Sas-Vodă a zidit în Siret o cetăţue întărită sau un castel voevodal, pe colina numită azi „Sasca", ca să-i fie şi reşedinţă şi cetăţue de apărare. In această cetăţue, ale cărei semne de existenţă se mai cunosc încă şi azi, au locuit şi Domnul Moldovei Laţcu-Vodă, şi Doamna Muşata, numită şi Margareta dupăce trecuse

la catolicism, maica celor trei fraţi Petru, Roman şi Ştefan Muşat, cari au domnit pe rând în Moldova între anii 1375—1400.

In partea de răsărit a oraşului Siret se ridică un deal înalt şi prăpăstios, numit „Ruina“, după ruinele unei cetăţi, cari s'au văzut până nu demult pe culmea lui. Această cetate să fi fost zidită pe acest loc înalt, care predomină până departe valea rîului Siret, de către *Cavalerii Teutoni*, după 1211, şi să fi fost dărâmată de Tătari în anul 1241.

In prima jumătate a sec. al XIV-lea, ordinele călugăreşti apusene ale Dominicanilor şi Franciscanilor aveau misionari şi în Siret, lucrând pentru convârtirea populaţiei ortodoxe din Moldova la Biserica papală.

Dar populaţia românească băştinaşă s'a răzvrătit împotriva acestor misionari străini din Siret, în a. 1349, ucigând pe toţi călugării Minoriţi deacolo.

In timpul domniei lui Laţcu-Vodă (1365—1374), care şi-a avut reşedinţa domnească în Siret, călugării Franciscani aveau în acest oraş o mică mănăstire cu o capelă. Aceşti călugări izbutiră să-l determine şi pe Laţcu-Vodă de a trece dela religia creştină ortodoxă la cea romano-catolică. Această trecere confesională Laţcu-Vodă o făcu însă, nu din convingere, ci din motive politice, adică spre a se pune bine cu puternicul rege vecin al Poloniei catolice, Ludovig cel Mare. Dar soţia lui Laţcu şi fiica sa, Domniţa Anastasia, rămaseră mai departe ortodocse „îndărătnice“, după cum le numeşte Papa Urban al V-lea într'o scrisoare din anul 1372.

In anul 1370 se înfiinţă în Siret de către Papa Urban al V-lea, cu învoirea lui Laţcu-Vodă, o episcopie rom. catolică. Dar titularii ei, toţi Poloni, nu se prezentară la reşedinţa lor episcopală din Siret, ci rămaseră mai departe în Polonia. Din cauza aceasta epis-

copia nu se putu consolida şi întări, ci vegetă mai mult numai cu numele, pânăce se desfiinţă în a. 1434, din lipsă de credincioşi.

Insuşi Laţcu-Vodă reveni spre sfârşitul vieţii sale la credinţa ortodoxă şi după moarte fu îngropat în biserica din Rădăuţi, ridicată de tatăl său, Bogdan Vodă I.

2. Biserica „Troiţii" din Siret.

Privind din piaţa centrală a Siretului spre răsărit, în cartierul Sasca, ochiul nostru rămâne aţintit mai întâiu asupra unei străvechi biserici, acoperită azi cu olane roşii. E biserica *„Troiţei"*, numită astfel fiind închinată Sf. Treimi. Ea se mai numeşte de către târgoveţi şi „biserica domnească", fiind aşezată, pe un tapşan, încunjurat de grădini şi livezi, aproape de locul pe care s'a înălţat odinioară cetăţuia lui Sas-Vodă sau „Curtea domnească", de pe colina Sasca.

Aceasta e cea mai veche biserică de zid, nu numai a Bucovinei ci a Moldovei întregi.

Tradiţia poporului român ni spune, că această biserică a fost ridicată de Sas-Vodă (1354 – 1358).

Mărturii istorice documentare despre ctitorul ei nu ni sau păstrat. Ea datează însă, fără îndoială, din secolul al XIV-lea, când Siretiul era capitala Moldovei şi reşedinţă domnească.

Ctitorul ei pare a fi Domnul Moldovei, Petru Vodă Muşat I (1375—1391), care îşi avea reşedinţa şi în Siret. Ea are forma simplă a bazilicelor antice, ca şi biserica lui Bogdan Vodă I din Rădăuţi, şi poate fi considerată deci ca una dintre primele biserici ale acestei arhitecturi străvechi în Moldova, înainte de stilul arhitectonic al bisericilor lui Alexandru cel Bun (1400—1432) şi Ştefan cel Mare (1457—1504).

In lăuntrul acestei biserici se află două morminte cu inscripţii slavone, şi anume, unul în dreapta şi altul în stânga pronaosului.

Aceste morminte, înfrumuseţate cu pietre funerare înflorate şi cu inscripţii, dătează din secolul al XVI-lea.

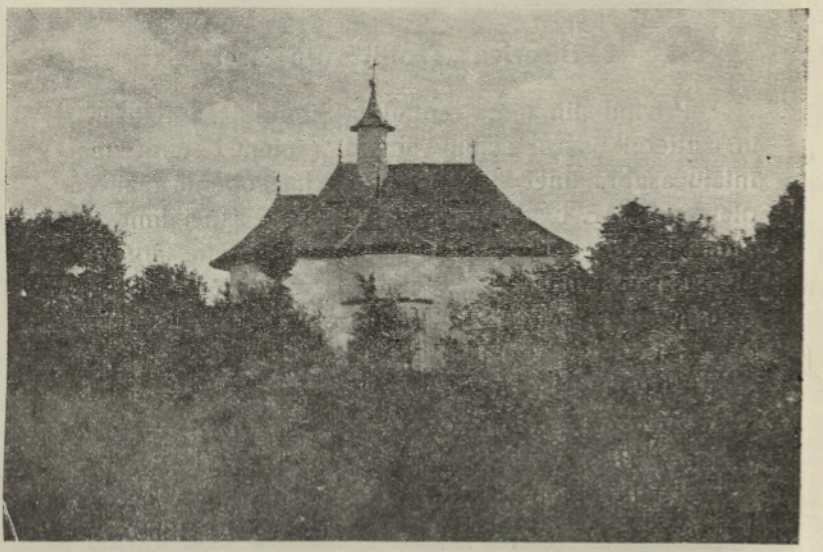

Biserica sf. „Troiţe" din Siret, zidită, după tradiţie, de Sas-Vodă în sec. al XIV-lea.

Inscripţia de pe piatra mormântului din dreapta pronaosului are următorul cuprins :

„Acest mormânt l-a făcut şi l-a înfrumuseţat nobilul domn Nicolai, maicii sale Teodosia, soţia lui Lazăr, care a trecut la locuinţa cea vecinică — vecinică să-i fie pomenirea — în anul 7084 (= 1577) Ianuarie 7".

Iar inscripţia de pe piatra mormântului din stânga pronaosului, ni spune următoarele :

„Acest mormânt l-a făcut şi înfrumuseţat domnul Nicolae, tatălui său Ioan, numit Lazăr, negustor, care deasemeni a fost înmormântat aici — vecinică fie-i pomenirea — în anul 7085 (= 1577) luna Martie 1".

Din cuprinsul acestor inscripţii slavone cunoaştem deci, că sub aceste două pietre de mormânt au fost îngropaţi negustorul Ioan Lazăr, din Siret, mort la 1 Martie 1577, şi soţia sa Teodosia, moartă la 7 Ianuarie 1576, iar fiul lor, Nicolae Lazăr a pus peste mormintele părinţilor săi aceste epitafe.

Biserica sf. Troiţi e zidită cu totul din piatră, în formă de cruce. Pronaosul e despărţit de naos printr'un părete gros, deasemenea de piatră.

Iconostasul acestei biserici fu reînoit în anul 1841 pe cheltuiala negustorului român din Siret, Panait Goraş, cu concursul comunei parohiale. Iar în anul 1873, fu restaurată întreaga biserică şi acoperită din nou cu şindrilă.

Clopotniţa acestei biserici a rămas până azi în forma ei străveche, ca, poate, nicăeri în alte locuri. Ea constă numai din nişte ogive înguste, zidite din piatră, în cari se află câte un clopot, şi astfel ni aduce aminte de vechile noastre sihăstrii de prin codrii seculari din crierii munţilor.

3. **Biserica sf. Ioan Botezătorul din Siret,**
numită şi „biserica Muşatei".

Al doilea vechiu monument istoric românesc din Siret, care s'a păstrat întreg până azi, e biserica parohială ortodoxă-română de pe piaţa centrală, cu hramul *Sf. Ioan Botezătorul*, numită de popor şi „biserica Muşatei".

N'are nici inscripţii, nici alte semne cari ni-ar indica timpul zidirii şi pe ctitorii ei.

Tradiţia ni spune, că şi această biserică e ridicată în veacul al XIV-lea, prin anii 1371—1380, de *Muşata*, maica Voevodului Moldovei Petru Muşat I

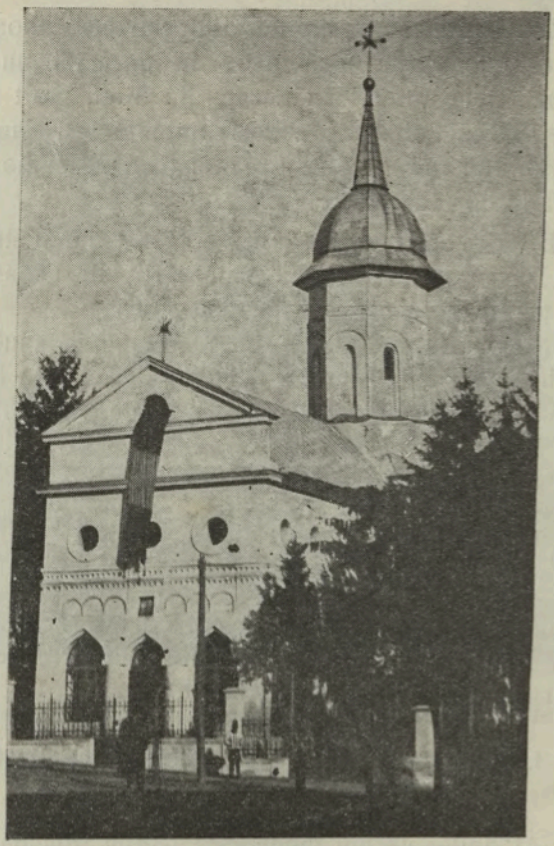

Biserica sf. Ioan Botezătorul, numită şi „biserica Muşatei", din Siret, zidită în sec. al XIV-lea.

(1375—1391), care să fi fost şi înmormântată în lăuntrul acestei biserici. Biserica aceasta, în forma ei de azi, poartă însă caracterele sigure ale arhitecturii bisericilor din Muntenia de prin anii 1660 şi are proporţii ne-

cunoscute în vremurile mai vechi. E probabil deci, că această biserică fu zidită de un Domnitor moldovean pe locul vechii biserici rom.-catolice a Dominicanilor, cu acelaş hram, dupăce această biserică, — ctitoria catolică a Muşatei —, a fost dărâmată la începutul veacului al XVI-lea, la porunca Domnului Moldovei, Bogdan cel Orb (1504—1517), prigonitorul catolicismului din Moldova.

Deaceia va fi fost ea închinată aceluiaş sfânt ca şi cea catolică, şi i s'a atribuit şi ei ctitoria tradiţională a Muşatei, poate şi din motivul, că ea va fi fost reconstruită din dărîmăturile de zid ale vechii biserici catolice, cu hramul sf. Ioan Botezătorul.

Domnitorul Moldovei care a reclădit din temelii această biserică sau va fi prefăcut-o în forma ei de azi, trebue să fie *Ştefan Vodă Petriceicu* (1672—1674), care a zidit şi biserica *Sf. Onufrei* sau „Mănăstioara", de lângă târgul Siret, peatunci moşia acestui oraş, azi satul Mănăstioara.

Până la anul 1800, în jurul acestei biserici a fost şi un cimitir parohial ortodox.

4. Biserica Schitului Sfântului Onufrei de odinioară din Mănăstioara, lângă Siret.

La o depărtare de vreo 3 km din centrul oraşului Siret, spre vest, se află satul Mănăstioara numit şi Sf. Onufrei. Acest nume îl are satul dela un schit sau mănăstioară, a cărei biserică fu ridicată de zid în anul 1673, de Domnul Moldovei, Ştefan Petriceicu-Vodă, şi închinată Sf. Onufrei.

Această frumoasă biserică de piatră, cu 5 despărţituri, fu sfinţită de marele mitropolit al Moldovei Dosoftei, şi înzestrată de ctitorul ei cu pământuri rupte din moşia Siretiului şi cu alte moşii dăruite ei de Ştefan Petriceicu-Vodă. In jurul bisericii

Sf. Onufrei ridicară apoi călugări veniţi dela Mănăstirea Putna chilii şi alte clădiri trebuincioase şi întemeiară un schit, supus stareţului dela Putna. Iar în curând se aşezară pe moşia din jurul schitului mai multe familii de ţărani români de obârşie ardeleană şi întemeiară un sat, care s'a numit „Mănăstioara Sf. Onufrei", sau mai scurt „Mănăstioara".

După răpirea Bucovinei de Austria, Schitul Sf. Onufrei fu desfiinţat, împreună cu celelalte schituri şi mănăstiri din Bucovina, în anul 1786, iar biserica sa serveşte deatunci ca biserică parohială.

CAP. III.

Monumentele religioase istorice din Rădăuţi şi împrejurime

1. Scurtă privire istorică asupra oraşului Rădăuţi.

La o depărtare de 9 km dela staţiunea C. F. R. *Dorneşti,* pe liania ferată şi şoseua ce duce spre Putna şi Seletin, e aşezat, pe şesul dela poalele Carpaţilor, oraşul Rădăuţi, cu o populaţie de 17.000 locuitori. Rădăuţul e un vechiu oraş moldovenesc, al cărui întemeiere se ascrie întemeietorului principatului independent al Moldovei, Bogdan Vodă I (1359—1365).

Acest Domnitor ridică în Rădăuţi o biserică de lemn, destinată de a-i servi lui şi membrilor dinastiei sale ca loc de înmormântare, sau gropniţă domnească. Domnul Moldovei Petru Vodă Muşat I (1365 - 1391) ridică în jurul acestei gropniţi domneşti chilii pentru călugări, cu un stareţ în frunte, cari aveau să păziască mormintele domneşti şi să execute zilnic slujbe religioase pentru odihna sufletelor celor îngropaţi în această biserică. Astfel această biserică-gropniţă a lui Bogdan Vodă I fu prefăcută în mănăstire de calugări, cu viaţă chinovială.

Domniţa Anastasia, fiica lui Laţcu-Vodă, înzestră mănăstirea Rădăuţilor cu moşii întinse şi bogate, dăruindu-i marea moşie a Coţmanului din ţara Şipeniţului de peste Prut, cu vre-o 7 sate de pe teritoriul ei.

Domnul Moldovei *Alexandru cel Bun* (1400—1432) acordă stareţului mănăstirii Rădăuţilor şi o prerogativă episcopală, supunându-i bisericile cu preoţii lor din 50 sate, situate în ţinutul Sucevii, în privinţa veniturilor bisericeşti dela credincioşi şi a dărilor şi pocloanelor obişnuite dela preoţi.

Astfel egumenul mănăstirii Rădăuţilor, deşi nu era de fapt vlădică, încasa dela aceste biserici şi dela preoţii lor nişte venituri, cari dealtfel se cuveniau numai episcopului eparhiot.

De acest privilegiu quasi-episcopal se folosiră stareţii mănăstirii Rădăuţilor până pe timpul domniei lui Ştefan cel Mare (1457 - 1504), care făcu, între anii 1469—1472, din egumenul privilegiat al Rădăuţilor un episcop eparhiot, întemeind astfel episcopia Rădăuţilor şi destinând-i ca eparhie ţinuturile Rădăuţului, Cernăuţului, Hotinului şi o parte a ţinutului Dorohoiului. Această nouă eparhie, formată din ţinuturile Moldovei mărginaşe cu Polonia, o întemeiă Ştefan cel Mare cu scopul politic, de a lega Pocuţia, pe care-şi pusese în gând să o recucerească dela regii Poloniei, cu Moldova, prin legătura bisericească, punând populaţia ortodoxă a Pocuţiei sub condûcerea spirituală a episcopului Rădăuţilor.

Astfel mănăstirea Rădăuţilor deveni reşedinţă episcopală. Primul episcop al Rădăuţilor a fost Ioanichie, amintit prima dată în documentele Moldovei, în anul 1472.

Deatunci şi până la anul 1781, oraşul Rădăuţi a fost reşedinţă episcopală.

In acest an, stăpânirea austriacă a desfiinţat vechia episcopie a Rădăuţilor şi a înfiinţat din teritoriile ocupate de Austria ale acestei episcopii şi din partea teritoriului arhiepiscopiei Iaşilor rămasă dincoace de graniţa Bucovinei, o eparhie nouă, numită „Episcopia

Bucovinei", cu reşedinţa episcopală la Cernăuţi. Ultimul episcop al Rădăuţilor şi primul episcop al Bucovinei a fost Dositei Herescu (1750—1789).

Câţiva ani mai târziu, în anul 1786, mănăstirea Rădăuţilor fu desfiinţată împreună cu alte mănăstiri şi schituri ale Bucovinei, de către împăratul Austriei Iosif al II-lea, iar fosta biserică mănăstirească şi apoi catedrală episcopală serveşte deatunci şi până azi ca biserică parohială românească. După desfiinţarea episcopiei şi a mănăstirii Rădăuţilor, oraşul şi-a perdut importanţa sa de altădată.

2. Biserica lui Bogdan Vodă I din Rădăuţi.

a) *Istoricul bisericii.*

Biserica parohială românească din Rădăuţi, care a fost biserică mănăstirească şi apoi dela 1472 – 1781, catedrală episcopală, e una dintre cele mai vechi biserici de piatră ale Moldovei şi unicul monument istoric ce s'a conservat până azi în acest oraş.

Inceputurile acestei biserici datează de pela mijlocul sec. al XIV-lea. Atunci, primul Domnitor independent al Moldovei, Bogdan Vodă I (1359 – 1365) ridică pe locul bisericii de azi o biserică de lemn, în forma şi stilul bazilicelor romane antice.

In timpul domniei lui Petru-Vodă Muşat I, (1365 – 1391) se întemeiază în jurul acestei biserici o mănăstire cu chilii de lemn pentru călugări.

Domnul Moldovei Alexandru cel Bun (1400 – 1432) zidi, în locul bisericii vechi de lemn, chilii şi o biserică de piatră, păstrând însă forma şi stilul bazilicelor antice, în care era construită biserica de lemn a lui Bogdan Vodă I.

Tot Alexandru Vodă cel Bun are, probabil, meritul de a fi împodobit biserica pe din lăuntru cu picturi în fresco. Ştefan Vodă cel Mare (1457 – 1504)

a restaurat-o, între anii 1469 -1472, şi a înfrumuseţat cele opt morminte domneşti ale străbunilor săi, îngropaţi până atunci în naosul şi pronaosul bisericii, cu

Foto : Arhit. Alex. Petit. Bucureşti.

Biserica lui Bogdan Vodă I din Rădăuţi,
fostă catedrală episcopală.

pietre funerare de marmoră, pe cari fură gravate inscripţii slavone, de către „meşterul Ian", probabil un Ceh, adus anume pentru aceste lucrări sculpturale, de către marele Domnitor.

In anul 1559, Domnul Moldovei Alexandru Vodă

Lăpuşneanu (1552—1561) a adăogat bisericii o tindă boltită, cu două întrări, una dinspre sud şi alta dinspre nord, iar în faţă cu o frumoasă fereastră în stil gotic.

Pronaosul este despărţit de naos printr'un părete, în care se află o uşă de intrare cioplită dintr'o singură piatră.

Intreaga biserică e înzestrată cu două rânduri de coloane pătrate de piatră, pe care se sprijinesc boltele ei.

Deasupra boltelor laterale, sub acoperişul bisericii, se află nişte chiliuţe cu ferestre mici, cari serviau în vremurile vechi călugărilor ca loc de refugiu şi de păstrare a odoarelor bisericeşti în timp de războaie, sau ca locuinţi pentru călugării schimnici, cu o viaţă monahală mult mai severă.

La aceste chiliuţe se poate urca din partea stângă a pronaosului, pe nişte scări de piatră înguste, în forma găoacei unui melc.

Acoperişul primordial al bisericii a fost de plumb, colorat roşu închis, şi avea prin sec. al XVIII-lea deasupra altarului un turn de lemn, destul de înalt, care azi nu mai există.

Vechiul acoperimânt de plumb al bisericii fu înlocuit mai târziu cu unul de şindilă.

In anul 1880, pictura cea veche, în fresco, a bisericii fu reînnoită pe unde era defectă de celebrul pictor arhidiecezan al Bucovinei, Epaminonda Bucevschi.

b) *Mormintele istorice din lăuntrul bisericii.*

Biserica din Rădăuţi e cea mai veche gropniţă domnească a Moldovei. In lăuntrul ei se află mormintele Voevozilor din dinastiile Bogdanizilor şi Muşatinilor, cari au întemeiat şi au consolidat Moldova în secolul al XIV-lea. Aceste morminte se află în

naosul bisericii, la dreapta şi la stânga, şi au fost acoperite cu pietre de marmoră, înzestrate cu inscripţii slavone de către Ştefan Vodă cel Mare între anii 1480 şi 1497.

In partea dreaptă a naosului sunt următoarele morminte domneşti:

1. Lângă altar e mormântul înalt al lui Bogdan Vodă I (1359—1365), întemeietorul principatului independent al Moldovei şi primul ctitor al acestei biserici.

2. Al doilea mormânt, situat în urma celui amintit mai sus, şi ceva mai înalt decât cel dintâi, e al Domnului Moldovei Laţcu-Vodă (1365—1374).

3. Sub piatra funerară de pe al treilea mormânt din dreapta naosului, într'un rând cu pardoseala bisericii, e îngropată o Doamnă a Moldovei a cărei identitate nu se poate constata, fiindcă înscripţia slavonă de pe piatra ei funerară e ştearsă de picioarele închinătorilor. Poate fi mormântul Mariei, soţiei lui Bogdan Vodă I, sau al Anei, soţiei lui Laţcu-Vodă.

In partea stângă a naosului:

1. Lângă altar, e mormântul în care odihneşte Domnul Moldovei Ştefan Muşat I (1391—1400), carele a bătut pe Unguri, conduşi de regele lor Sigismund, la Ghildău.

2. A doua piatră funerară din stânga naosului, ni spune prin inscripţia ei, că sub ea e îngropat Domnul Moldovei, Roman I Muşat (1391—1394), tatăl lui Alexandru Vodă cel Bun.

3. Piatra de pe al treilea mormânt din stânga naosului ni mărturiseşte prin inscripţia ei, că acolo se odihnesc osemintele lui Bogdan Voevod, frate al lui Alexandru Vodă cel Bun şi moş al lui Ştefan cel Mare.

4. Sub a patra piatră de mormânt din naos e îngropat Domnul Moldovei, Bogdan Vodă al II-lea (1449—1451), fiul lui Alexandru cel Bun şi tatăl lui Ştefan cel Mare, ucis la Reuseni de Petru Vodă Aron III.

In pronaosul bisericii se află:

1. In partea dreaptă un mormânt al cărui inscripţie de pe piatra funerară, pusă de Domnul Moldovei Ştefăniţă Vodă (1517—1527), ni mărturiseşte că acolo e îngropată mama sa Stana.

2. In partea stângă a pronaosului e mormântul Domniţei Anastasia, fiica lui Laţcu-Vodă, moartă în 26 Martie 1419, care a dăruit mănăstirii Rădăuţului marele domeniu al Coţmanului, din Bucovina de peste Prut.

3. In partea dreaptă dela intrarea din pridvor în pronaos, înaintea uşii care duce la chiliile de sub acoperişul bisericii, se află mormântul lui Ioanichie, primul episcop al Rădăuţilor, mort probabil în a. 1504. Inscripţia de pe piatra mormântului său e ştearsă.

In pridvorul bisericii şi anume:

In partea dreaptă dela uşa nordică, se află un mormânt, al cărui inscripţie cu literă cirilică românească, pe o lespede de piatră, ni spune că acolo „zac oasele răpăusatei Maria, giupâneasa logofătului Alexa Niculescu din Ţara-Românească, care s'a pristăvit aici, la Rădăuţi, în 4 Iulie 1770".

c) *Clopotniţa bisericii din Rădăuţi.*

In partea dela nord-vest a bisericii, se află o clopotniţă masivă da piatră, în forma unui turn înalt, care a fost zidită în anul 1781, „cu toată cheltuiala" episcopului Dositei Herescu (1750—1789).

Cel mai mare clopot din această clopotniţă a fost turnat — după cum ni spune inscripţia de pe el —

în clopotăria episcopală din Rădăuţi, „cu privigherea şi cheltuiala episcopului Dositei Herescu, de clopotarul Petru Nemeş, în anul 1780".

Al doilea clopot după mărime, e cel mai vechiu şi, după inscripţia de pe el, seamănă să fi fost dăruit bisericii episcopale de Ştefan Vodă cel Mare.

3. Mănăstirea Sucevița.

a) *Istoricul mănăstirii.*

La o depărtare de 18 km spre sud-vest dela Rădăuţi, se află renumita Mănăstire Sucevița, situată la marginea dela nord-vest a satului cu acelaş nume, lângă rîuleţul Sucevița, care curge aproape de zidurile ei.

Zidurile înalte cari încunjoară mănăstirea fac vizitatorului împresia unei puternice cetăţi medievale, întărite la colţurile ei cu turnuri de apărare masive. Deosebit de masiv e turnul dinspre nord-vest, care serveşte de clopotniţă, în formă patrată şi poligonală.

In mijlocul curţii mănăstirii, împrejmuite cu ziduri, se află biserica mănăstirească, cu hramul Invierii Domnului, zidită în stil romanic şi gotic, ai cărei pereţi sunt împodobiţi în lăuntru şi pe dinafară cu admirabile picturi în fresco.

Atât mănăstirea cât şi biserica ei, în forma de azi, au fost zidite între anii 1580—1584, de fraţii Gheoghe Movilă, fost episcop al Rădăuţilor (1579—1586) şi apoi mitropolit al Moldovei (1587—1591 şi 1598—1606), şi fratele său Ieremie Movilă, fost Domn al Moldovei (1595—1606).

Intrarea în biserica mănăstirii se face atât dela nord cât şi dela sud, prin câte un pavilion sau baldachin, construit în stilul gotic şi sprijinit de columne de piatră cioplită.

Din pavilioane se intră într'o tindă spaţioasă,

împodobită cu frumoase picturi religioase în fresco, iar de aici, printr'o uşă înaltă gotică, în despărţitura numită polunoşnic, care e înzestrată cu 2 cupole şi înfrumuseţată cu frescuri.

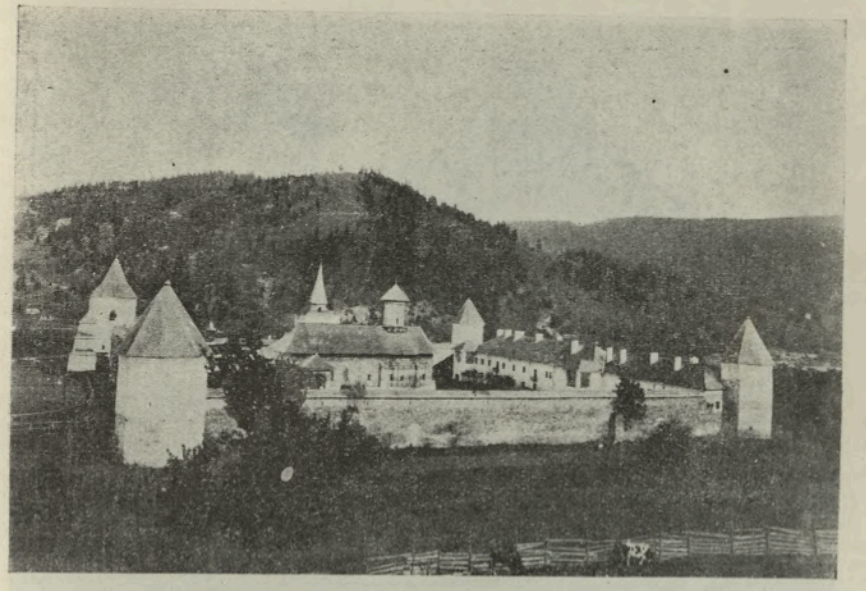

Mănăstirea Suceviţa. Vedere generală.
Foto: L. Balan, Cernăuţi.

Din polunoşnic ajungem apoi în pronaos, printr'o întrare care în vremurile mai vechi avea o puternică uşă. Şi pronaosul, ca şi polunoşnicul, e separat de naos printr'un părete de zid, în care se află uşa ce duce în naos.

Iconastasul bisericii, cu pictură bizantină, e nespus de frumos sculptat şi aurit. Icoanele împărăteşti ale iconostasului sunt ferecate în argint, iar icoana Maicii Domnului are pe cap o coroană de argint aurit, împodobită cu mărgăritare şi pietre scumpe.

In partea dinspre răsărit a curţii bisericii, se află o clădire de piatră cu etaj, în care se află chiliile egumenului şi ale călugărilor, biblioteca şi muzeul mănăstiresc, camerile pentru oaspeţi, iar în subsol

Biserica mănăstirii Suceviţa.
Foto: L. Balan, Cernăuţi.

bucătăria mănăstirei. In etajul acestei clădiri a locuit pe vremuri şi ctitorul mănăstirii, Ieremie Vodă Movilă. Pe ambele părţi ale portalului dela întrarea în mănăstire, sunt chilii pentru călugări şi pentru portar.

In vremuri mai vechi, mănăstirea Suceviţa a mai avut o biserică, cea a „Sihăstriei" din apropiere, care a fost zidită în anul 1772 de arhimandritul Iosif şi închinată Sf. Ioan Botezătorul. După desfiinţarea Sihăstriei, în anul 1785, biserica aceasta a servit ca a

doua biserică a mănăstirii, până în anul 1832, când a devenit biserică parohială a comunei Sucevița. Ea se află dincolo de zidurile mănăstiri, în nemijlocita apropiere.

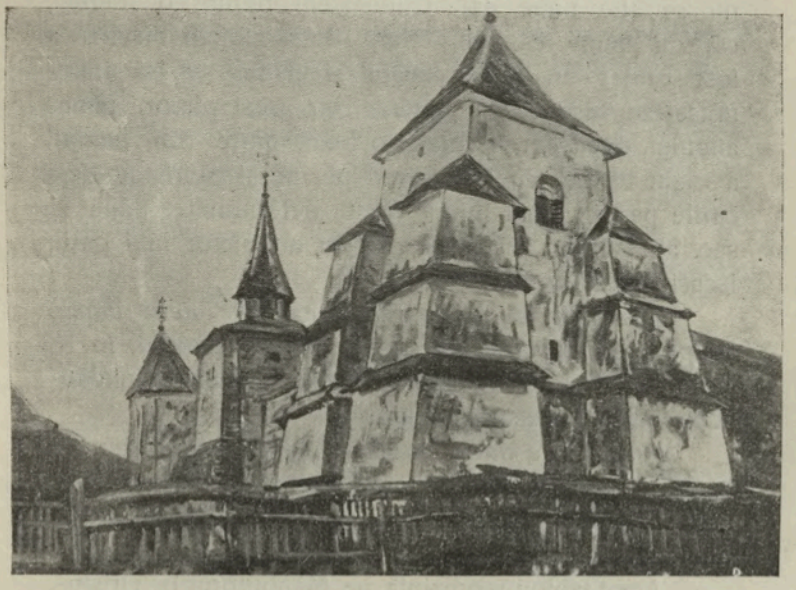

Turnurile de apărare dela nord-vest și clopotnița mănăstirii Sucevița.
Pict. de Baron George Loewendal.

In turnul deasupra portalului dela întrare în curtea mănăstirii, se află un paraclis cu hramul „Schimbării Domnului la față". Aici se face sf. Liturghie și celelalte slujbe religioase în timpul iernii, fiindcă se poate încălzi cu sobe de fier. Iconostasul acestui paraclis e săpat în lemn, în stilul „barok".

b) *Frescurile mănăstirii.*

Mănăstirea Sucevița se distinge între celelalte mănăstiri ale Bucovinei și Moldovei, nu numai prin

frumosul ei stil arhitectonic ci şi prin arta ei decorativă, mai ales prin minunatele ei picturi al fresco, cari împodobesc păreţii ei pe partea lor interioară şi exterioară. Cine este marele pictor care le-a executat, nu se ştie până azi. Cunoaştem numai o tradiţie, care ni spune, că lung timp după zidirea bisericii a fost căutat un pictor capabil şi distins, ca să înfrumuseţeze biserica cu pictură. Dar acest pictor, rămas anonim, după ce executase o bună parte din lucrări, a căzut de pe schelă, murind pe loc şi rămânâd frescurile pe din afară lungă vreme neterminate, până în sec. al XVIII-lea, când le zugrăvi un pictor mai puţin iscusit decât primul.

Frescurile de pe păretele exterior dela miază noapte, reprezintă scene despre crearea omului, în 13 tablouri, şi „scara virtuţilor", scrisă de Sf. Ioan Monahul, dela mănăstirea Sinai.

Pe păretele dintre pronaos şi naos din lăuntrul bisericii se află *tabloul ctitoresc*, pictat de acelaş pictor care a pictat biserica înlăuntru, şi în parte şi pe dinafară.

Acest tablou reprezintă pe Mântuitorul Is. Hristos, şezând pe scaun în vesminte arhiereşti. La spatele Mântuitorului e un arhanghel, iar în dreapta, Maica Domnului, prezentându-i un uric de fundaţiune.

In faţa Mântuitorului stă apoi un şir de 10 persoane domeşti în următoarea ordine:

Intâi e Ieremie Vodă Movilă, îmbrăcat în haine împărăteşti cu galoane de aur şi cu coroană pe cap. Faţa sa e încadrată de o barbă neagră. In mâna sa dreaptă ţine el o cruce cu 3 braţe, iar în mâna stângă biserica mănăstirii Suceviţa, pe care o prezintă Mântuitorului. In stânga lui Ieremie Vodă, stă în asemenea îmbrăcăminte tânărul său fiu, Constantin Vodă Movilă care fu aşezat de Poloni pe tronul Moldovei (1608—

1611). Apoi urmează Domniţa Irina care fu măritată, în anul 1603, după aristocratul polonez Mihail Korybut, principe de Wisznoviecki, staroste de Obruci.

După Domniţa Irina, urmează pe tabloul ctitoricesc Maria, maica lui Ieremie Vodă Movilă, îmbrăcată în haine roşi cu galoane de aur şi îmbrobodită cu o naframă albă, a cărei capete lungi atârnă pe spate.

Ei îi urmează, pe păretele drept al naosului, Elisaveta Doamna, soţia lui Ieremie Vodă, fiica pârcălabului de Hotin, îmbrăcată la fel ca şi soacră-sa, dar în haine de culoare galbănă. Pe cap poartă ea o broboadă roşă, cu curoană deasupra. Ţine mânile ridicate spre Mântuitorul.

Apoi urmează pe rând, după vârstă, celelalte 5 fete ale Ieremie Vodă, trei din ele îmbrăcate în haine roşi, iar două în haine galbene.

Acestea sunt:

1. Domniţa Maria, care s'a măritat mai târziu cu Ştefan Potocki, voevodul Braclavului, şi apoi după Nicolai Firley, voevodul Sandomiriei. Ea s'a aflat între damele de onoare, cari au adus din Viena în Polonia pe regina Cecilia Renata, soţia regelui Vladislav al IV.

2. Alexandra, care a fost apoi măritată după nobilul polon Samuil Korecki, şi fu cununată în anul 1616, în cetatea Hotinului, de Patriarhul din Constantinopole, care se afla atunci în Hotin.

3. Domniţa Stana sau Ana, a patra fiică a lui Ieremie-Vodă Movilă, care a fost apoi de 4 ori măritată în Polonia, după aristocraţi înalţi, a patra oară după generalul polon Stanislav Potocki.

4. Zamfira, a cincia fiică a lui Ieremie-Vodă, care a murit nemăritată, în anul 1596, şi se află înmormântată în această mănăstire.

5. Iar ultima figură din tabloul ctitoresc reprezintă pe Gafiţa, a şesa fiică a lui Ieremie-Vodă, care a fost măritată după Vornicul de Botoşani, Ştefan Brăescu.

Sub cupola principală a bisericii se află pictat în fresco chipul Mântuitorului, binecuvântând, iar de desupt, 2 îngeri, desfăcând în zbor mantia sau naframa Maicii Domnului. Sub naframă e Maica Domnului, stând pe nori şi rugându-se cu mânile ridicate în sus.

In despărţitura ctitorească, şi anume: pe *păreţii din spre miazănoapte şi răsărit,* se află frescuri cari reprezintă, în 14 tablouri, judecata cea de pe urmă, apoi chinurile şi moartea de martir a sf. Ioan cel Nou, suferite la Cetatea-Albă, în anul 1330.

Cel mai interesant este tabloul din urmă, care reprezintă: Aducerea moaştelor sf. m. mucenic Ioan cel Nou dela Cetatea-Albă la Suceava, în anul 1402, de Voevodul Moldovei Alexandru cel Bun şi soţia sa Ana.

In Pronaosul bisericii sunt frescuri, cari reprezintă primele 4 Sinoade ecumenice, apoi Praznicele Domneşti, scene din viaţa sf. m. ierarh Nicolae şi a sf. m. mucenic Gheorghe.

Pe păreţii din tinda bisericii se află pictată „Liturgia arhierească", numită şi „Cântarea Heruvimilor", care e una din cele mai frumoase icoane, produse de arta picturii creştine.

Ea înfăţişează pe Domnul nostru Isus Hristos, îmbrăcat în haine arhiereşti, stând în faţa altarului şi aplecându-se cu un gest de binecuvântare spre un şir de îngeri cari se apropie de dânsul, ducând lumănări mari, cruci, cărţi bisericeşti şi alte obiecte liturgice.

Pe aspidele din afară ale bisericii, tablourile pictate în fresco înfăţişează scene din „judeţul cel de pe urmă“, cu chinurile păcătoşilor în iad şi fericirea drepţilor în raiu, apoi „scara virtuţilor“, înşirarea ierarhică a sfinţilor şi scene din parabolele Mântuitorului.

Frescă de pe păretele exterior dela sud al bisericii mănăstirii Sucevița, reprezentând prorocii mesianice şi, mai jos, pe „filosofii greci“.

Foto: L. Balan, Cernăuți.

Toate aceste picturi sunt foarte impresionante şi exprimă tendinţa lor educativă, în sens religios-moral, faţă de credincioşii cari le privesc.

Astfel, biserica mănăstirii Sucevița ni prezintă prin frescurile ei cea mai frumoasă pictură bizantină din întreaga Românie.

c) *Mormintele din biserica mănăstirească.*

In despărţitura ctitorească:

În partea stângă, e mormântul Domniţei Zamfira, fiica cea mai mică a lui Ieremie Vodă Movilă, moartă în anul 1596, în vârstă de copil fraged. Piatra de pe mormântul ei e fără ornamentică, ci are numai o înscripţie în limba slavonă.

În partea dreaptă a acestei despărţituri, e mormântul Domnitorului Moldovei şi ctitorului acestei mănăstiri, Ieremie Vodă Movilă, răpausat în 30 Iunie 1606.

Acest mormânt e acoperit cu o lespede de marmoră sură, împodobită la margini cu un frumos ornament în stil romanic, după care urmează inscripţia slavonă, încadrată de ambele părţi cu felurite figuri sculptate, iar la cele 4 cornuri cu câte o rozetă.

In partea de sus din mijlocul pietrii e sculptată stema Moldovei, adică un cap de bour cu o stea cu 6 raze între coarne, în dreapta lui luna şi în stânga soarele, iar de desupt 2 săbii încrucişate, insigniile familiei Movileştilor.

În aceiaşi parte, paralel cu mormântul lui Ieremie Vodă Movilă, ceva mai aproape de părete, se află mormântul lui Simeon Movilă Vodă, fost Domn al Ţării Româneşti (1599) şi apoi al Moldovei (1606–1607), mort subit în Septemvrie 1607, se zice, că otrăvit de cumnata sa Elisaveta, văduva lui Ieremie Vodă Movilă.

Lespedea cu inscripţia de pe mormânt i-a fost pusă în anul 1620, de fiul său Gavril Movilă Vodă, fost Domn al Ţării Româneşti, împreună cu maica sa, Marghita, care peatunci se făcuse călugăriţă, primind numele de Melania.

Lespedea de pe mormântul lui Ieremie Vodă Movilă († 1606), din biserica mănăstirii Suceviţa.

Foto: L. Balan, Cernăuţi.

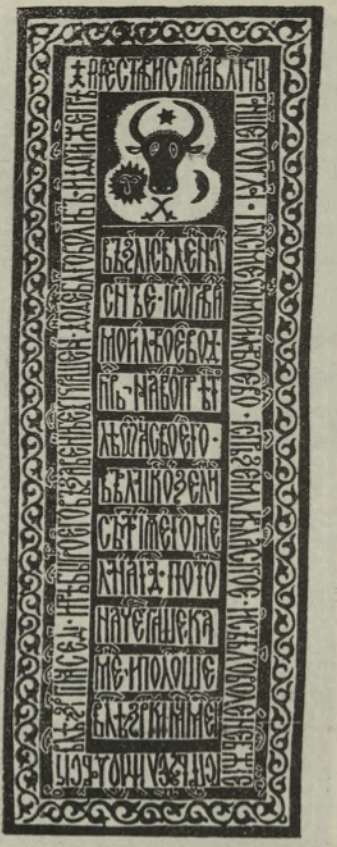

Lespedea de pe mormântul lui Simion Vodă Movilă, din biserica mănăstirii Suceviţa.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

În pronaosul bisericii.

Aici se află 2 rânduri de morminte.

În primul mormânt din rândul întâi, acoperit cu o piatră fără inscripţie şi împodobit numai cu 4 rozete, fu îngropat un membru, azi necunoscut, din familia Movileştilor.

În al doilea mormânt din acelaş rând, este înmormântată doamna Anghelina, fiica pârcălabului de Hotin, Gheorghe Izlozeanu, şi a soţiei sale Cristina.

Pârcălabul Gheorghe Izlozeanu a fost socrul lui Ieremie Vodă Movilă, iar Anghelina, a fost cumnata acestui Voevod.

In primul mormânt din rândul al doilea, acoperit cu o piatră funerară de dimensiune mică şi prevăzută cu o inscripţie slavonă, se află îngropată Teodosia, fiica lui Simeon Vodă Movilă, răpăusată în vârstă fragedă, în anul 1596.

Al doilea mormânt din acelaş rând, cu o inscripţie ştearsă de picioarele vizitatorilor bisericii, este al „Postelnicului Ioan", din timpul domniei fraţilor Movileşti, al cărui nume de familie nu se poate constata din cauza defectuozităţii înscripţiei de pe lespedea mormântului. El era desigur înrudit cu casa domnească a Movileştilor, căci numai aşa se poate explica înmormântarea lui între membrii familei domneşti.

Mormântul al 3-lea din acest rând, acoperit cu o mică piatră înfrumuseţată la mijloc cu rozete, iar împrejur îngrădită cu inscripţie slavonă, este al lui „Procopie, fiul logofătului Nicoară", mort în vârstă fragedă de copil, în anul 1597.

Logofătul Nicoară era înrudit cu hatmanul Isac Balică, şi deci şi cu Movileştii. In baza acestei înrudiri îşi putu el înmormânta pe fiul său Procopie în biserica mănăstirei Movileştilor din Sucevita.

Al 4-lea mormânt din acest şir, al cărui piatră e înfrumuseţată la mijloc cu ornamente grupate în jurul a 3 rozete, este al Postelnicului lui Ieremie Movilă Vodă, Gheorghe, mort în anul 1600. El era înrudit cu boerii Ieremie Movilă şi Luca Stroici, cu cari plecă în anul 1593 la Bozen, în Tirolul Austriei, spre a îndemna pe fostul Domn al Moldovei Petru Vodă Schiopul, ca să fugă deacolo în Moldova, spre a-şi recâştiga domnia.

In pridvorul bisericii.

Lângă uşa dela miazănoapte din pridvorul bisericii mănăstirii se află 2 morminte şi anume:

În stânga pridvorului e mormântul Anei, fiicei Postelnicului Gheorghe, moartă în anul 1610.

Piatra de pe acest mormânt e fără nici o ornamentică, simplă, înzestrată numai cu o înscripţie slavonă la marginele ei.

In dreapta pridvorului e un mormânt, acoperit cu o piatră funerară, bogat înfrumuseţată, care are pe margini o inscripţie românească, cu literă cirilică. Aici e înmormântat Constantin Silion, fost mare Medelnicer şi staroste de Cernăuţi, în anul 1731. Această piatră, cu inscripţia ei, a fost pusă pe mormântul său în anul 1765, de ginerele său, Toader Vârnav.

* * *

d) *Odoare şi obiecte de mare valoare artistică şi istorică ale mănăstirii.*

Mănăstirea Suceviţa e un giuvaer între monumentele noastre istorice religioase nu numai prin ornamentaţia sa exterioară şi interioară cu admirabile picturi în fresco, ci şi prin bogăţia ei mare în odoare şi obiecte de artă religioasă antică, cari îi împodo-

besc interiorul bisericii, sau se păstrează în muzeul şi în biblioteca mănăstirii, formând un tezaur naţional, religios şi cultural, de o valoare nespus de mare. Aceste odoare decorative şi obiecte de artă religioasă sunt: Aiere, epitafe, cruci, icoane, chivote, cadelniţe, policandre, capsule de argint aurit, obiecte de cult divin, artistic lucrate din metal preţios sau lemn, veşminte bisericeşti, portrete istorice, cărţi bisericeşti străvechi, în manuscrise artistic împodobite cu picturi miniaturistice, sau tipărituri vechi, cu legătură artistic ferecată în metal, şi în fine o colecţie de vechi documente originale, din secolele XV—XVIII, cari cuprind preţioase ştiri şi mărturii din trecutul politic, cultural şi religios al neamului românesc.

Vom arăt a mai jos cele mai remarcabile şi ma celebre dintre aceste odoare şi obiecte de artă, cari sunt admirate nu numai de vizitatorii mănăstirii, ci sunt cunoscute şi în străinătate, dela diferite expoziţii internaţionale la cari au fost trimise, sau din publicaţiunile despre arta religioasă bizantină ale unor autori străini.

Aiere.

1. *In pronaosul bisericii*, lângă păretele dela răsărit, se păstrează sub sticlă încadrată în lemn un aier, care închipueşte pe Domnul nostru Isus Hristos zăcând în mormânt şi încunjurat de un număr mare de îngeri şi sfinţi, ale căror chipuri sunt cusute cu fir veritabil de aur şi argint şi împodobite cu o mulţime neobicinuit de mare de mărgăritare mari şi mici, ale căror sumă totală se urcă la 10.591 de bucăţi.

Din inscripţia slavonă, cusută cu fir de aur, a acestui nepreţuit odor naţional, cunoaştem că „acest dumnezeesc aier l'-au făcut Ieremie Movilă Vodă, Domnul Moldovei, împreună cu maica sa Maria şi cu soţia sa, Elisaveta Doamna, pentru mântuirea su-

fletelor lor şi sănătatea trupească şi pentru sănătatea preaiubiţilor lor copii...", şi l'au dăruit nouziditei lor mănăstiri, în anul 1597.

2. *Tot în pronaosul bisericii,* şi anume sub fereasta din partea dreaptă, se află expus alt aier, cu o vechime de peste 400 ani şi de o valoare nespus de mare.

E confecţionat din atlas albastru-deschis, împrejurat cu damast roş şi cusut peste tot cu fire de aur, argint şi matasă, şi reprezintă pe Domnul nostru Isus Hristos, zăcând cu capul pe braţele Maicii Sale Maria, iar cu picioarele pe braţele altei femei sfinte.

Sus şi jos, între stele, îngenunchiază 4 îngeri mici, iar la cornuri se află simboalele sf. evanghelişti.

Acest aier a fost dăruit, — după cum ni mărturiseşte inscripţia slavonă dimprejurul său, — mănăstirii Moldoviţa în anul 1497, de către Ştefan cel Mare, cu soţia sa Maria Doamna. Cum a ajuns acest aier la Suceviţa, nu se ştie.

Epitafe artistice cu portretele ctitorilor.

De o valoare artistică şi istorică neîntrecut de mare sunt epitafele cu cari au fost acoperite mormintele Domnitorilor Moldovei şi ctitorilor acestei mănăstiri, Ieremie-Vodă Movilă (1585—1606) şi Simion Vodă Movilă (1606—1607), ale căror chipuri, în mărime naturală, sunt reproduse pe ele în mod admirabil.

1. *Epitaful lui Ieremie-Vodă Movilă,* prins în cadre de lemn şi atârnat pe păretele despărţitor din naosul bisericii, e confecţionat din catifea roşă cu flori şi căptuşită cu atlas roş.

Pe el se află portretul lui Ieremie Vodă Movilă, îmbrăcat într'o strălucită hlamidă domnească, împodobită cu broderii din fire de aur şi argint şi cu peste

1000 de mărgăritare mijlocii. Pe cap poartă Domnitorul o cucă neagră, ca a lui Mihai Viteazul, împodo-

Chipul lui Ieremie Vodă Movilă, brodat cu fire de aur pe catifea roşă, pe o cuvertură pentru mormântul său din mănăstirea Suceviţa.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

bită cu un smoc de pene de baltan, cusute cu mătasă, şi cu o agrafă.

Agrafa cucei şi chiotorile hlamidei sunt împodobite cu multe mărgăritare.

Capul, cuca şi veşmintele sunt cusute cu fire de aur, argint şi mătasă.

Sus, în partea dreaptă a portretului, e brodată coroana domnească, împodobită cu 73 mărgăritare.

Mai în jos e o stea, în mijlocul căreia se află emblema Moldovei (capul de bour), încunjurată de raze, iar împrejurul stelei se văd iniţialele: E. M. şi V. M. (= Ieremie Movilă, Voevodul Moldovei).

În dreapta de sus a portretului se află o bisericuţă cu 3 turnuri, peste care se arată o mână, adică mâna ctitorului.

Mai jos, la dreapta şi la stânga portretului lui Ieremie Vodă, se află câte un arbore, cu flori la rădăcina lor, şi mai jos, un crin înflorit.

În jurul cuverturii se află o inscripţie slavonă, în care se arată timpul domniei lui Ieremie-Vodă şi datele morţii sale.

Pe întregul epitaf se află prinse peste 1.000 de mărgăritare.

2. *Alt acoperemânt de mormânt*, de o frumuseţă artistică şi valoare rară, e cel al lui *Simieon Vodă Movilă*, prins în cadre de lemn, cu ochiuri de sticlă, şi atârnat pe păretele din stânga al pronaosului bisericii. El reprezintă pe Simion Vodă, „mort, cu coroana pe frunte, în atitudinea de odihnă vecinică, maiestoasă şi liniştită, ieratică, a unui împărat asemenea cu sfinţii“ (Iorga). E cusut cu fire de aur şi argint pe catifea roşă şi căptuşit cu atlas galbăn.

Portretul Domnitorului, în mărime naturală, e încunjurat cu ornamente cusute cu fire de aur şi argint şi împodobite cu 394 mărgăritare. In dreapta capului Voevodului e brodată icoana Sf. Treimi, şi de desuptul ei, stema Moldovei. In stânga e icoana Invierii Domnului, brodată cu fir de aur şi argint şi împodobită

cu 388 mărgăritare. Sub icoana aceasta e stema Munteniei, adică un corb cu cruce în plisc.

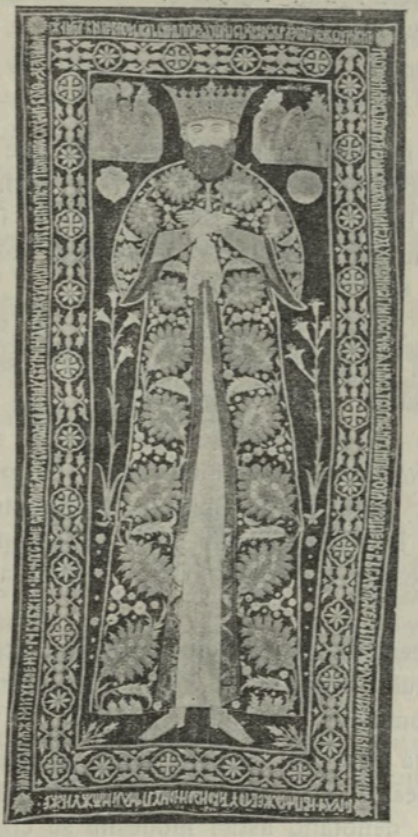

Chipul lui Simion Vodă Movilă, brodat cu fire de aur şi argint pe catifea, pe o cuvertură pentru mormântul său din mănăstirea Suceviţa.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

În jurul cuverturii e cusută cu fire de aur o inscripţie slavonă, care ni mărturiseşte, că acest acoperemânt de mormânt înfrumuseţat a fost făcut de Doamna

Marghita, în anul 1609, „spre mărirea şi lauda Învierii Domnului Dumnezeului şi Mântuitorului nostru şi spre amintirea vrednicului bărbat şi întru fericire adormitului soţului ei, Simeon Movilă Voevod".

Cruci de mare valoare artistică.

Între numărul mare de cruci, lucrate cu o artă demult dispărută şi ferecate în aur şi argint, cari se păstrează la mănăstirea Suceviţa, parte în biserică, parte în Muzeul mănăstiresc, provocând admiraţia vizitatorilor, se remarcă următoarele:

1. O cruce mare de argint aurit, cu 8 capete şi cu tablouri sfinte sculptate în lemn. Ea se păstrează pe sf. Masă din biserica mănăstirii.

Pe o parte a crucii se află sculptate următoarele chipuri: Răstignirea Mântuitorului, Adormirea Maicii Domnului, Pogorîrea Sf. Spirit peste Apostoli, Intrarea Domnului Isus în Ierusalim, Invierea Domnului nostru Isus Hristos, şi în vârful crucii: Înălţarea Domnului la ceriu.

Pe cealaltă parte a crucii: Bunavestirea, Naşterea Mântuitorului, Adormirea Maicii Domnului, Naşterea Maicii Domnului, şi în vârf: Înălţarea sf. Cruci.

Afară de aceste tablouri sfinte, se mai află sculptat pe această cruce portretul ctitorului mănăstirei, fără inscripţie, denotând astfel modestia sa creştinească.

2. Altă cruce de mână, din lemn, ferecată în argint, pe care se află sculptate deasemeni mai multe tablouri sfinte din viaţa Mântuitorului.

Sub chipul Răstignirii Domnului se află prinsă în cruce, cu un căpăcel de argint aurit, o părticică din crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul pe Golgota. Ori de e veritabilă, şi pe ce cale a ajuns această

„părticică din crucea Mântuitorului“ la Suceviţa, nu se poate argumenta.

3. Altă cruce de mână, din lemn, ferecată cu argint, cu 3 braţe, şi împodobită cu pietre scumpe, are în lăuntrul ei o mică cutie de argint, în care se păstrează deasemeni „o părticică din crucea pe care a pătimit şi murit Mântuitorul“.

O inscripţie rusască, încrustată în partea de jos a crucii, ni spune că „această cruce a fost jertfită mănăstirii Înălţării a pustnicilor din Schitul Mare“ dela Maniava, în Galiţia, de către marele principe şi împărat al Rusiei, Teodor Alexievici, în anul 1680.

Desfiinţându-se mănăstirea Schitul Mare dela Maniava, în anul 1785, călugării au adus această cruce deacolo la mănăstirea Suceviţa.

Icoane.

Dintre icoanele vechi ale mănăstirei, păstrate în muzeu, au câteva nu numai o valoare excepţional de mare pentru execuţia lor artistică, ci prezintă şi un interes deosebit pentru vechimea lor şi pentru ştirile istorice ce se cuprind în inscripţiile de pe dânsele.

Aceste icoane sunt următoarele:

1. O icoană cu chipul *Sf. Nicolai*, pictată în stil bizantin pe o bucată de lemn, ferecată la margini cu argint aurit.

Înscripţiile slavone de pe marginele acestei icoane ni mărturisesc, că ea are o vechime de peste 400 ani, „s'a ferecat în mitropolia din Rădăuţi, sub episcopul Pahomie, în anul 1504“, şi a fost „înoită şi aurită“ de către „mitropolitul Sucevii, Gheorghe Movilă, în zilele domniei lui Ieremie Vodă Movilă, în anul 1598“.

Iar inscripţia de pe verso icoanei, lipită cu pânză, ni spune, că această icoană a sf. Nicolai este a Schi-

tului Mare şi a fost înoită de ieromonahul-pictor Iov, în anul 1698, deci o sută de ani mai târziu, dela prima ei înoire.

2. Altă *icoană, a Maicii Domnului,* cu pruncul Isus în braţe, pictată în stil bizantin pe pânză întinsă pe scândură, căptuşită cu mătasă şi ferecată în argint, ni spune, prin inscripţia ei slavonă, că ea a fost donată în anul 1587 episcopului Rădăuţilor Gheorghe, de patriarhul Antiohiei, Ioachim, iar episcopul Gheorghe a donat-o mănăstirii Suceviţa.

In anul 1685, această icoană a fost prădată de Poloni, cu prilejul invaziei lor în Moldova sub conducerea regelui Sobieski, apoi a fost răscumpărată dela Poloni de boerul Iordachi Mihăilescu, care o restitui mănăstirii. In anul 1711, a fost din nou furată, însă restituită de persoane necunoscute.

3. *O icoană a sf. Teodor Tiron,* e sculptată în os de fildeş şi încadrată în filigrame de argint.

Pe verso sunt sculptate 12 scene din viaţa Mântuitorului şi a Maicii Domnului.

Lipsindu-i inscripţia, nu i se poate constata originea şi vechimea. Totuşi se poate conchide că are o vechime foarte mare.

4. *O iconiţă sculptată în os de fildeş,* incadrat în argint, pe care sunt reprezintate 12 sărbători de peste an. A fost odinioară împodobită cu mai multe pietre scumpe, din cari azi au rămas numai două.

Manuscrise de cărţi bisericeşti vechi.

În Muzeul mănăstiresc se păstrează o colecţie bogată de cărţi bisericeşti străvechi, manuscrise slavone, executate cu o artă caligrafică admirabilă în veacurile XV—XVII, şi împodobite cu ornamente de miniaturistică şi cu chipuri de sfinţi şi de personalităţi istorice religioase, pictate în acvarele frumos colorate.

Remarcăm aici următoarele manuscrise slavone mai interesante:

1. *Un Praxiu* (Apostol) slavon, scris cu litere unciale pe pergament folio, în mănăstirea Voroneţ, la anul 1542—3, de „diaconul Michail, pe cheltuiala mitropolitului Teofan". (Poartă Nr. 4224/II).

2. *Un Tipicon*, manuscris slavon cu literă mică cursivă, format quart mic, legat în piele întinsă pe table de teiu, din anul 1421.

Aceasta e cea mai veche carte bisericească din Mănăstirea Sucevița. (Are Nr. Inv. 431).

3. *Un Leţopiseţ* (cronică) sârbesc, numit „Ţarstvenicul lui Daniil", scris pe pergament de monahul Azarie, în anul 1567, şi dăruit mănăstirii Sucevița de mitropolitul Moldovei şi Sucevii, Gheorghe Movilă. (Nr. Inv. 420).

4. *Viața sf. Ioan Sholasticul*, manuscris slavon, cu literă semiuncială, scrisă în anul 1596, de călugărul Amon din Moldoviţa, şi donat mănăstirii Sucevița (Nr. Inv. 437).

5. *Un Liturghier slavon*, manuscris în quart mic, pe pergament, lucrat în frumoase colori şi arabescuri, şi legat în piele roşă, donat mănăstirii Sucevița de ctitorul ei, Ieremie Vodă Movilă, în anul 1606. (Nr. Inv. 431/I).

6. *Marele Pomelnic al mănăstirii Sucevița*, scris în limba slavonă, înfrumuseţat cu tablouri şi flori colorate. Pergamentul e lipit pe o tablă de lemn foarte mare. Pe pomelnic e reprezentat Mântuitorul ca Judecător, încunjurat de îngeri şi sfinţi, având în dreapta ceata drepţilor, iar în stânga cea a osândiţilor. Două table depe margini se pot închide, acoperind pomelnicul. El fu început în anul 1588 de mitropolitul Moldovei, Gheorghe Movilă (Nr. Inv. 461/I).

e) *Evanghelii vechi.*

Deosebit de interesante, prin vechimea lor istorică şi prin ornamentele lor exotice şi de mare valoare artistică, sunt:

1. *O Evanghelie slavonă*, scrisă semiuncial pe folio mic, în anul 1516, de „popa Toma". (Nr. Inv. 425/III).

2. *O Evanghelie slavonă*, folio, scrisă în secolul al XVI-lea în Muntenia, înfrumuseţată cu 4 miniaturi mari şi 351 mai mici şi cu portretele lui Alexandru Vodă II, (1568—1577) şi ale fiului său Mihnea II, Turcitul (1577—1583).

A fost ferecată în argint pe cheltuiala lui Ieremie Vodă Movilă, în anul 1605. (Inv. Nr. 23/I).

3. *O Evanghelie slavonă*, scrisă foarte frumos pe pergament, în folio, format mare, şi înfrumuseţată cu 12 ornamente miniaturistice mari şi 335 mici. E ferecată foarte artistic în argint, cu spinare de sârmă şi cu 2 încuetori de acelaş metal, pe cheltuiala lui Ieremie Vodă Movilă, a soţiei sale, Elisaveta Doamna, şi a fiului lor, Constantin Movilă Voevod, în anul 1606, de către argintarul Grigori Moisi.

Cei patru evanghelişti, la începutul fiecărui evangheliu, sunt foarte frumos pictaţi în aur.

Pe o foaie din lăuntrul evangheliei (foaia 296) se află pictaţi în acvarele chipurile lui Ieremie Vodă Movilă, ţinând în mâna dreaptă evanghelia, iar cu cea stângă prezentând un document Mântuitorului pe tron, care binecuvântă pe Voevod. Lângă Ieremie Vodă stă fiul său Constantin, iar în urma lor 2 femei, probabil mama şi soţia lui Ieremie, iar deoparte fii săi, Alexandru şi Bogdan, şi 2 fiice ale sale.

Toate aceste persoane sunt îmbrăcate în haine domneşti, împodobite cu cusuturi de aur, şi ţin în mână câte o cruce, cu basma rosă (Nr. Inv. 24/I).

Aceasta e cea mai preţioasă carte bisericească din mănăstirea Sucevița.

Miniaturi pictate în acvarel pe foaia unui Evangheliar vechiu din Mănăstirea Sucevița, reprezentând mai jos, pe Ieremie Vodă Movilă cu familia sa.

Foto : L. Balan, Cernăuți.

4. *O Evanghelie slavonă*, scrisă cu litere unciale, pe hârtie groasă, de „diacul Dimitrie", în anul 1616, şi împodobită cu chipurile în miniatură ale evangheliştilor, cu vignete şi iniţiale, executate în aur şi

roş. A fost donată mănăstirii Sucevița în anul 1616, de Domnul Moldovei, Ştefan Vodă Tomşa, (1611—1615), fiul fostului Domn al Moldovei, Şfefan al VII Tomşa, şi ctitorul mănăstirii Solca. (Inv. Nr. 423/II).

Ornate şi alte veşminte bisericeşti vechi, de mare valoare istorică şi artisitcă.

1. *Un stihar diaconesc* de atlas roş, cu flori de matasă şi fir de aur, la spate cu un serafim cusut cu fir de aur şi mătasă, şi înzestrat cu şireturi de argint veritabil.

O notiţă slavonă, cusută pe gulerul de mătasă roşă-închisă, ni spune, că acest stihar l-a făcut *Ştefan Vodă Tomşa* al IX-lea, (1611—1615), în anul 1614, pentru sufletul său şi al părinţilor şi copiilor săi.

2. *Un felon de atlas roş*, înflorat, cu partea de sus întreţăsută cu brocat şi cu mult aur, pe care se află chipurile celor trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore Teologul şi Ioan Gură-de-aur, iar pe spatele său, icoana Maicii Domnului, împodobită cu 120 mărgăritare.

Inscripţia de pe gulerul său roş ni spune, că acest felon a fost făcut de Ştefan Vodă Tomşa al IX-lea, în anul 1614.

Felonul e încunjurat de şireturi de argint veritabil, e de provenienţă bizantină, şi reprezintă o valoare foarte mare.

3. *O pereche de mânecări*, de catifea roşă, cusute cu fire de aur şi argint, căptuşite cu damast roş şi prevăzute cu 16 verigi de alamă.

Aceste mânecări au fost făcute de Marghita Doamna, văduva lui Simeon Vodă Movilă, întru amintirea soţului ei, Domn al Moldovei dela 1606—1608.

4. *Un Epitrahil arhieresc*, de atlas roş şi cusut cu fir de aur şi argint, făcut deasemeni de mânile

Marghitei Doamna, soţia lui Simeon Vodă Movilă, la începutul secolului al XVII-lea.

5. *Un văzduh* (acoperemânt de potir), lucrat deasemeni de mânile Doamnei Marghita, soţia lui Simeon Vodă Movilă, pe brocat galbăn, întreţăsut cu aur.

Are mare valoare istorică şi artistică.

6. *O perdea pentru uşile împărăteşti,* cu chipul Mântuitorului binecuvântând cu ambele mâni, cusut cu aur pe mătasă şi brocat.

Pe tivitura ei de atlas verde, e cusută de mâna Doamnei Marghita o inscripţie, care ni mărturiseşte, că „această perdea a făcut-o Simeon Vodă Movilă", între anii 1606—1608, când domnia în Moldova, dar a fost înfrumuseţată, adică prevăzută cu inscripţie şi ornamente, de însăşi Doamna Marghita, între anii 1608—1611, pe timpul domniei lui Constantin Vodă Movilă.

E un obiect de o valoare nespus de mare, deşi fusese taxat în trecut numai cu 3.000 coroane austriace.

7. *O „shimă", de chitai negru,* căptuşită cu pânză neagră şi împodobită cu multe citate din Sf. Scriptură, în limba slavonă, care se întrebuinţa în trecut la înveşmântarea shimnicilor.

Alte obiecte bisericeşti exotice.

1. *Un policandru de bacfon,* cu 6 braţe, în pronaosul bisericii, împodobit cu 6 oauă de struţ. La mijlocul său are o capsulă de argint, în forma unui măr, care se desface în două, şi în care se păstrează părul castaniu al nefericitei Doamne Elisaveta Movilă, nevasta lui Ieremie Vodă, care fu prinsă de Turci, în anul 1616, pe drumul dintre Hârlău şi Botoşani, în apropierea lacului Drăcşani, împreună cu fiii ei, Alexandru Vodă şi Bogdan cel mic, batjocurită şi dusă la Constantinopol ca prizonieră, unde fu turcită cu

sila şi băgată în haremul Sultanului Mustafa Han I, apoi măritată tot cu de-asila după un Agă turc.

Inainte de a părăsi hotarele Moldovei, frumoasa şi isteaţa Doamnă Elisaveta, în culmea deznădejdii şi pentru ruşinea şi nenorocirea ce o aşteptau, porunci căruţaşului să opriască, ceru nişte foarfece, şi tăindu-şi părul, acolo pe drum, în văzul tuturor, îl dete unuia dintre boierii ce o petreceau, cu rugămintea, să-l aşeze la mănăstirea Suceviţa, pe lespedea de mormânt a soţului ei Ieremia Vodă". (Cf. C. Gane: Trecute vieţi, de Doamne şi Domniţe). Deatunci bogata cosiţă de păr a Doamnei Elisaveta se păstrează, ca un dar al frumuseţii sale către Dumnezeu (N. Iorga), în mărul de argint, ce spânzură mai bine de 300 ani de policandrul de sub bolta bisericii mănăstirii Suceviţa, care poate fi privită astfel ca adevăratul mormânt al acestei mândre Doamne a Moldovei, moartă în legea lui Mohamet şi îngropată în cine ştie ce cimitir turcesc al Stambulului.

2. *O cadelniţă mare de argint aurit*, lucrată în flori şi cu chipuri de îngeri, împodobită cu pietre scumpe.

Fu dăruită mănăstirii Suceviţa de Doamna Marghita, soţia lui Simeon Vodă Movilă, în anul 1612.

3. *O tipsie mare (colivar) de argint*, cu stemele Moldovei şi Munteniei, donată mănăstirii în a. 1619, de Doamna Marghita, soţia lui Simion Vodă Movilă.

4. *O capsulă împletită din sârmă de argint*, cu inscripţia: „Sângele sf. marelui mucenic Dimitrie". Are stema Moldovei şi a Munteniei. Fu deci dăruită de Simion Vodă Movilă, sau de soţia lui, Marghita Doamna.

5. *O coşărcuţă* de argint, cu capac, în care se păstrează o relicvie sfântă, şi anume: „un deget al sf.

Iacob din Persia", sau, după alţii, „un deget al sf. Parascheva dela Iaşi".

6. *O cârjă egumenească de trestie*, bătută cu argint aurit, pe care sunt gravate literele F. T. şi anul 1648.

Portrete istorice.

In Muzeul mănăstiresc se păstrează o colecţie de portrete istorice, dintre cari cele mai importante sunt următoarele:

1. *Portretul mitropolitului Moldovei şi Sucevii, Gheorghe Movilă* (1587—1591 şi 1598—1606), lucrat pe pânză în oleiu, în anul 1837 de pictorul Carol Renner din Cernăuţi, după un portret vechiu din anul 1600.

Mitropolitul e îmbrăcat într'o mantie verde şi camelaucă, împodobită cu o cruce la frunte; în mână ţine cârja arhierească.

2. *Portretul marelui mitropolit al Kiew-ului, Petru Movilă* (1632—1647), fiul Domnului Munteniei şi Moldovei, Simion Vodă Movilă, înfăţişat în haine arhiereşti şi mitră împodobită cu mărgăritare, pictat în anul 1824 după un vechiu portret din anul 1630.

3. Portretul Domnului Moldovei *Ştefan cel Mare* (1457—1504), pictat în anul 1845 de pictorul din Suceava, Laurentie Fialkowsky.

4. Portretul episcopului Bucovinei, *Eughenie Hacman* (1835—1873).

5. Portretul mitropolitului Bucovinei, *Teoctist Blajevici* (1875—1882).

6. Portretele mai multor egumeni din trecutul mănăstirii Suceviţa.

* * *

Rolul cultural al mănăstirii Sucevița în trecutul românesc.

Mănăstirea Sucevița, ca și celelalte mănăstiri mari din țară, a dezvoltat în trecut o activitate culturală foarte mare.

In Sucevița au existat din vechime o școală mănăstirească pentru călugări, și o școală elementară pentru copiii sătenilor din împrejurime, care a funcționat până în anul 1858, când școalele bisericești și mănăstirești din Bucovina fură trecute în seama Statului. Clădirea școalei mănăstirești se afla în prima curte a mănăstirii, unde există și azi în stare bine conservată.

Călugării din această mănăstire s'au ocupat din vechime cu copierea și tipărirea de cărți bisericești și cu pictarea de icoane religioase pentru creștinii ortodocși.

Tot din vechime a existat aici și o legătorie de cărți bisericești, în care călugării legau cărțile în piele și păreți din lemn de teiu, și le împodobiau în mod artistic, ferecându-le cu argint aurit. Alți călugări se ocupau cu sculptura artistică în lemn și cu albinăritul.

In mănăstirea Sucevița a existat în trecut și o făclărie (turnătorie de lumănări), în care se turnau lumănări de ceară albă și galbănă și se înfrumusețau cu diferite culori, pentru trebuințele bisericilor mănăstirești și parohiale.

Deasemeni a fost aici în trecut o croitorie de haine clericale și o cizmărie, pentru trebuințele călugărilor.

Mulți egumeni din Sucevița, distingându-se prin cultură aleasă și printr'o viață călugărească exemplară, au ajuns pe scaunul episcopesc din Rădăuți, sau pe cel mitropolitan din Suceava, și ne-au păstrat la adăpostul zidurilor mănăstirii, atâtea odoare și comori

naţionale, cari sunt azi o mândrie a neamului românesc întreg şi sunt admirate de străinătate.

In anul 1936, această mănăstire de călugări a fost prefăcută de I. P. S. Mitropolit al Bucovinei Visarion Puiu, în mănăstire de călugăriţe.

4. Mănăstirea Putna.

a) *Descriere şi scurtă privire istorică.*

La o depărtare de 32 km spre apus de oraşul Rădăuţi, pe partea stângă a părăului Putna, se află comuna Putna, iar la marginea dinspre sud-vest a comunei, e aşezată, la poalele unor munţi înverziţi de păduri de brad şi molid, vestita Mănăstire Putna.

Această mănăstire cu biserica ei, împrejmuită cu ziduri înalte cu metereze şi cu turnuri de apărare, fu ridicată de cel mai strălucit şi mai viteaz Domnitor al Moldovei, *Ştefan cel Mare*, (1457—1504), între anii 1466--1469, întru amintirea biruinţei sale asupra Turcilor la Chilia (1465) şi spre a-i servi de gropniţă domnească pentru sine şi membrii familiei sale. Ea fu sfinţită cu mare pompă, în anul 1469, de mitropolitul Moldovei Teoctist I şi episcopul Romanului Tarasie, asistaţi de un sobor de peste 60 de clerici înalţi, între cari şi arhimandritul *Ioasaf* dela mănăstirea Neamţului, care a rămas apoi la Putna, fiind primul stareţ al acestei mănăstiri.

Biserica mănăstirească fu construită de un arhitect grec, cu numele Teodor, adus de Ştefan cel Mare, şi acoperită cu table de plumb.

In jurul bisericii şi al chiliilor mănăstireşti, Ştefan cel Mare a ridicat în a. 1481 ziduri înalte de $6^1/_2$ m, în forma unui patrat, cu contraforturi puternice, iar în partea dela sud-vest un turn masiv de apărare şi de păstrare a comorilor în timp de primejdie sau de războaie.

Dar 18 ani mai târziu, în Mercuria săptămânii patimilor din 1584, întreaga mănăstire din Putna a ars până la temelie, şi Ştefan cel Mare a fost nevoit să o zidească din nou.

Acelaş Domnitor al Moldovii înzestră mănăstirea cu 40 de sate şi moşii, cu munţi, câmpii şi fânaţe în-

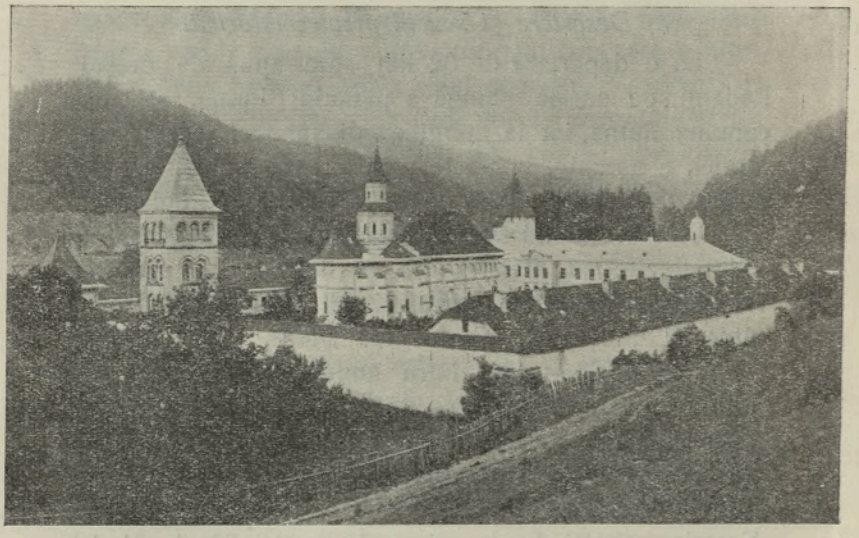

Mănăstirea Putna. Vedere generală.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

tinse, iar biserica mănăstirească cu bogate odoare, veşminte şi cărţi bisericeşti.

Astfel mănăstirea Putna deveni nu numai cea dintâi şi cea mai bogată mănăstire a Moldovii, dar şi cea mai însemnată instituţie de cultură religioasă a ţării, mărturisind prin două veacuri şi jumătate, până la domnia lui *Vasile Vodă Lupu*, (1634—1653), despre sentimentul religios şi cultural al marelui ei ctitor.

In timpul domniei lui Vasile Vodă Lupu, mănăstirea Putna fu iarăşi distrusă până la temelie.

Cronicarul Neculce ni spune în cronica sa, că mănăstirea ar fi fost distrusă de hatmanul Cazacilor, Timuş Chmelniţchi, ginerile lui Vasile Vodă Lupu, care, venind în ajutorul socrului său împotriva răzvrătitului logofăt, Gheorghe Ştefan, în anul 1653, a distrus-o spre a căuta comorile ascunse ale lui Ştefan

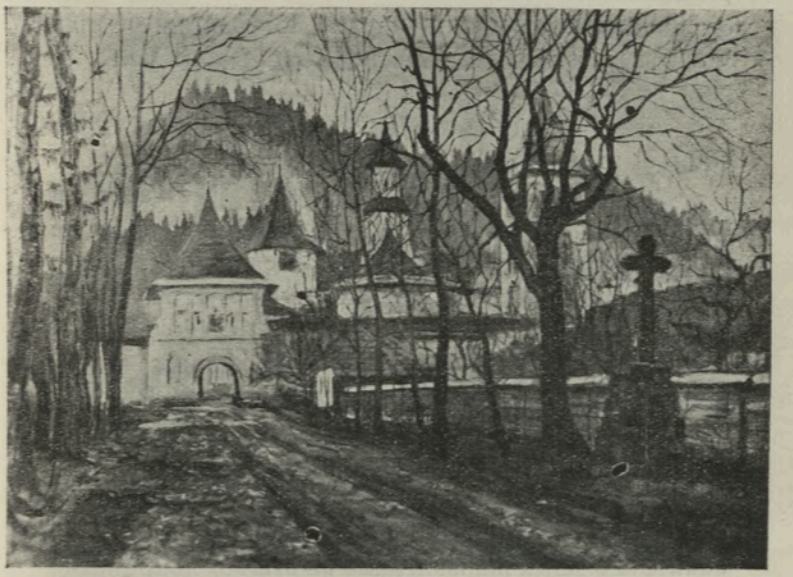

Mănăstirea Putna, văzută dela întrare.
Pict. de Baron George Loewendal.

cel Mare, fără însă a le afla. Timuş a luat atunci plumbul de pe acoperişul bisericii mănăstireşti şi l-a dus la Suceava, spre a face din el ghiulele pentru tunuri.

Vasile Vodă Lupu, văzând starea ei de risipire, începu să zidească din temelie biserica mănăstirească, n'a putut-o termina însă din cauza răscoalei logofătului Gheorghe Ştefan şi a pierderii tronului Moldovei.

Urmaşul său în domnie, Gheorghe Ştefan Vodă (1653—1658), a continuat zidirea din nou a bisericii, care fu terminată în anul 1662, în timpul domniei lui Istrati Dabija Vodă.

Despre aceasta ne mărturiseşte următoarea inscripţie slavonă de pe uşa ce duce din pridvor în pronaosul bisericii:

„Această biserică a înnoit-o Io Gheorghe Ştefan Vodă şi s'a sfârşit în zilele lui Istrati Dabija Vodă, în anul 7170 (1601)".

Astfel Gheorghe Ştefan Vodă se făcu al II-lea ctitor al mănăstirii Putna.

In anul 1739, atât biserica cât şi zidurile cu turnurile de apărare din jurul mănăstirii crăpară şi se stricară în urma unui puternic cutremur de pământ. Ele fură din nou restaurate între 1757—1760, la iniţiativa şi pe cheltuiala mitropolitului Moldovei *Iacob I. Putneanu* (1750—1760), cu sprijin bănesc şi din partea Domnului Moldovei, Constantin Vodă Racoviţă (1749—1753 şi 1756—1757).

Cu acest prilej, mitropolitul Iacob Putneanul, care se retrase la mănăstirea Putna până la moarte, după demisia sa din scaunul mitropolitan în anul 1760, adause la biserica mănăstirească *un pridvor nou*, unde-şi îngropă părinţii, originari din Rădăuţi şi călugăriţi la bătrâneţe, şi unde fu înmormântat apoi şi el, în anul 1778.

Astfel mitropolitul Iacob Putneanul se făcu al III-lea ctitor al mănăstirii Putna.

In timpul petrecerii sale la această mănăstire după retragerea sa dela conducerea Mitropoliei Moldovei, mitropolitul Iacob întemeiă, pela anul 1765, în mănăstirea Putna o şcoală înaltă pentru pregătirea clerului din Moldova, o „Academie duhovnicească", după modelul Academiei lui Petru Movilă din Kiew,

şi o puse sub conducerea învăţatului său ucenic, ieromonahul şi apoi arhimandritul şi egumenul mănăstirii Putna, *Vartolomeu Măzăreanu* († 1780). Academia teologică dela Putna a existat până pela anul 1785, când fu desfiinţată şi înlocuită de stăpânirea austriacă cu o „Şcoală clericală", înfiinţată la Suceava, în anul 1786.

Arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu a acoperit din nou biserica mănăstirească, i-a înnoit iconostasul şi a făcut strane în lăuntrul ei şi chilii noui de lemn pentru călugări.

In anul 1859, vechiul acoperiş al bisericii în forma unei piramide optunghiulare, şi acoperit cu tinichea neagră, fu înlocuit cu altul, de tinichea colorată în roş, care fu schimbat în anul 1902 cu un acoperiş nou de olane, în forma sa de azi, construit după planul arhitectului K. A. Romstorfer.

Intre anii 1854—1856, vechile chilii de lemn fură înlocuite cu altele de zid, iar curtea bisericii fu încunjurată cu ziduri noui.

In cursul anilor 1933—1935, sau făcut, la dorinţa Majestăţii Sale *Regelui Carol II*, esprimată cu prilejul vizitei din 31 Iulie 1933, diferite investiţiuni noui şi reparaţii la Mănăstirea Putna.

Mai întâi, a fost refăcut în forma originală mauzoleul mormântului Voevodului Ştefan cel Mare din lăuntrul bisericii, pe cheltuiala Majestăţii Sale Regelui, iar mauzoleul renovat a fost înzestrat cu următoarea înscripţie:

„Acest baldachin, refăcut din bucăţile păstrate din vechime, a fost aşezat din nou deasupra mormântului marelui erou al creştinătăţii, Ştefan cel Mare, din îndemnul şi dărnicia vrednicului său urmaş, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, în cincilea an al binecuvântatei sale domnii, luna Decemvrie, leat 1934".

Iar toate obiectele comemorative, pe cari Românii de pretutindeni le-au depus în cursul vremurilor, în semn de pietate, pe mormântul marelui şi viteazului Domn al Moldovei, fură trecute în Muzeul mănăstiresc, la înzestrarea căruia M. Sa Regele Carol al II-lea a contribuit deasemeni cu o sumă mare de bani.

In locul clopotului istoric „Buga", care, fiind crăpat, a fost depus în Muzeul sf. mănăstiri, s'a turnat la fabrica „Oituz" din Bucureşti, un clopot nou, în greutate de 1660 kg, pentru suma de 83.000 lei.

Noul clopot poartă următoarea inscripţie: Acest clopot, numit „Regele Carol II" s'a turnat în anul mântuirii 1934, prin osârdia Arhiepiscopului şi Mitropolitului Nectarie al Bucovinei şi a egumenului Putnei *Athanasie Prelipceanu,* în locul şi după tiparul clopotului „Buga", donat Mănăstirii Putna de ctitorul ei, Voevodul Ştefan cel Mare, în anul 1484, care clopot dogindu-se, să aşezat printre odoarele istorice din Muzeul sf. Mănăstiri".

Sau făcut apoi reparaţii mari la biserică, clopotniţă şi chiliile călugăreşti, şi sau împrejmuit cu zaplazuri grădinele din faţa sf. mănăstiri.

Grădina din nordul bisericii mănăstirii fu transformată în grădină alpină, şi împodobită cu frumoase reliefuri în beton.

In partea de răsărit a grădinii sa construit din beton chipul în miniatură al Chiliei lui Daniil Sihastru, iar alături fu mutat din curtea sf. mănăstiri bustul marelui nostru poet *Mihai Eminescu,* care fusese aşezat acolo în anul 1926, de Cercul studenţesc „Arboroasa" din Cernăuţi, în amintirea primului congres şi serbări a Românilor de pretutindeni la mormântul lui Ştefan Vodă cel Mare, în anul 1871, la iniţiativa şi îndemnul nemuritorului poet.

Acest bust a fost renovat şi sfinţit în prezenţa M. S. Regelui Carol al II-lea, în Octomvrie 1935.

Pentru interesul deosebit şi marea solicitudine, pe cari M. S. Regele Carol al II-lea le-a manifestat pentru restaurarea şi înfrumuseţarea s. Mănăstiri *Putna*. îndeosebi pentru refacerea mormântului neuitatului ei ctitor Ştefan Vodă cel Mare, aşa precum a fost el în vechime, şi înzestrarea ei cu clopot nou şi mare, în locul celui spart în timpul războiului mondial, turnându-l din nou, „ca să vestească noroadelor lauda virtuţii române renăscute", clerul şi poporul Arhidiecezei bucovinene, drept prinos de mulţumire şi recunoştinţă pentru aceste daruri marinimoase, au rugat pe Majestatea Sa „să îngădue a primi sub înălta-i ocrotire mormântul slăvitului erou al creştinătăţii, precum şi titlul de al II-lea ctitor al acestei sf. mănăstiri.

Uricul respectiv de ctitor a fost prezentat în mod solemn M. Sale în Putna, în 14 Octomvrie 1935, de către Prea Sfinţitul Episcop *Ipolit* al Rădăuţilor, vicarul şi administratorul de atunci al Mitropoliei Bucovinei, în prezenţa d-lui Ministru Dr. Ion Nistor, a unui sobor de peste 160 preoţi în odăjdii şi a unei mari mulţimi de popor.

b) *Mormintele istorice din biserica mănăstirii.*

In cuprinsul bisericii Mănăstirii Putna se află mai multe morminte, în cari au fost aşezate spre odihnă vecinică rămăşiţele pământene ale ctitorului ei *Ştefan cel Mare*, şi ale membrilor familiei sale, iar în tinda bisericii mormintele unor personalităţi bisericeşti, cari au jucat pe vremuri un rol însemnat în viaţa religioasă şi socială a Moldovei.

Dintre mormintele din lăuntrul bisericii, numai 11 sunt acoperite cu pietre funerare, înzestrate cu inscripţii, cari indică persoanele înmormântate sub ele, şi anume: 4 în naos, 4 în pronaos, şi 3 în tinda bi-

sericii. Afară de acestea, mai sunt însă îngropate, atât în lăuntrul cât şi afară, pe lângă zidurile bisericii, persoane cari au jucat un rol în viaţa socială a Moldovei, dar ale căror nume vor rămânea vecinic uitate, uitându-se să li se pună la timp peste morminte pietre cu inscripţii, cari să amintească posterităţii măcar despre numele lor şi veacul în care au trăit.

Mormintele acoperite cu pietre funerare, înzestrate cu inscripţii slavone, din lăuntrul bisericii sunt următoarele :

In naos :

In partea dreaptă a naosului bisericii, sub un baldachin lângă părete, se află mauzoleul cu osemintele ctitorului mănăstirii, *Ştefan Vodă cel Mare* († 4 Iulie 1504). Mormântul său e acoperit cu o lespede de marmoră de Carara, de culoare albă-galbănă, împodobită cu ornamente de flori sculptate, şi pe margini cu o inscripţie slavonă.

Din această inscripţie lipsesc datele morţii şi anii domniei marelui Domnitor, lăsându-se pentru ele loc liber, spre a fi adoase mai târziu.

Acest fapt ni arată, că Ştefan Vodă cel Mare şi-a pregătit piatra mormântală şi cripta pe când era încă în viaţă, urmând ca după moartea sa să se complecteze inscripţia cu ziua şi anul morţii şi cu anii domniei sale. Murind el însă, piatra a fost numai aşezată deasupra mormântului, fără a se mai adaoge şi aceste date.

Această omitere a îndreptat-o mai târziu fiul său, Bogdan Vodă cel Orb (1504—1517), punând peste mormântul părintelui său un epitaf (acoperemânt) pe care a cusut cu fire de aur datele morţii şi ale domniei, adică : „Marţi în 2 Iulie 7012 (1504) la 4 oare după amiazăzi“, şi „47 ani şi 3 luni de domnie“.

Jos, alături de mormântul lui Ştefan cel Mare e mormântul soţiei sale Doamna Maria Voichiţa, fiica Domnului Munteniei Radu cel Frumos.

Şi în inscripţia de pe piatra funerară, de marmoră albă-gălbue, a acestui mormânt lipsesc datele morţii acestei soţii a lui Ştefan cel Mare. Aceasta do-

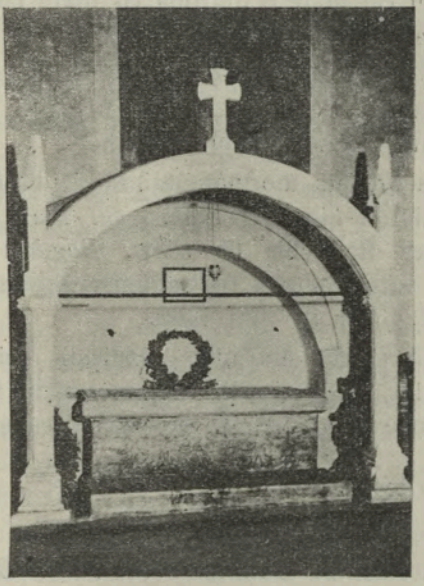

Mauzoleul cu mormântul lui Ştefan Vodă cel Mare din Mănăstirea Putna.

Foto: L. Balan, Cernăuţi.

vedeşte că Ştefan Vodă a pregătit, pe când era încă în viaţă şi piatra de mormânt pentru soţia sa *Maria Voichiţa*, cu care a trăit 24 ani, şi care l'a supravieţuit cu 7 ani, murind abia în anul 1511, în timpul domniei fiului ei Bogdan.

In partea stângă a naosului se află mormintele următoarelor persoane istorice, cari pot fi identificate după inscripţiile lespezilor de pe mormintele lor:

1. Mormântul Doamnei *Maria Comnen* din Mangopul Crimeei, soţia a doua a Voevodului Ştefan cel Mare şi fiica stăpânitorului Mangopului, Olobei Comnen, din neamul împărătesc bizantin al Comnenilor. Ea muri în anul 1477, în luna Decemvrie, după abia 5 ani de căsătorie.

Ştefan cel Mare o îngropă cu mare cinste şi alai în noua sa ctitorie, mănăstirea Putna.

Mijlocul pietrei de pe mormântul ei e împodobit cu un ornament de flori în relief, în stilul Renaşterii timpurii, amestecat cu stilul romanic.

2. La dreapta mormântului Mariei de Mangop, se află mormintele fiilor lui Ştefan cel Mare din căsătoria sa cu Eudochia de Kiew, *Bogdan şi Petru*, morţi în vârstă tânără, şi anume, primul în anul 1479, şi al doilea în anul 1480.

Lângă aceste morminte, indicate prin pietrele deasupra lor, s'e mai află un mormânt fără piatră funerară, în care nu se ştie cine se odihneşte.

In pronaos.

La partea dreaptă se află:

1. Mormântul Domnului Moldovei *Bogdan cel Orb* (1504—1517), fiul şi urmaşul în domnie al lui Ştefan cel Mare şi al soţiei sale Maria Voichiţa, mort „la miezul nopţii, în ziua de 20 Aprilie, anul 1517, în Huşi, după o domnie de 12 ani, 9 luni şi 3 săptămâni".

Piatra de pe mormântul său e înfrumuseţată cu ornamente în stil curat romanic.

2. Lângă mormântul lui Bogdan Vodă cel Orb se află mormântul surorei sale, Domniţa *Maria*, fiica lui Ştefan cel Mare cu soţia sa Maria Voichiţa Basarab, moartă în 18 Martie 1518, necăsătorită.

Piatra ei mormântală are un ornament frumos de flori, sculptate în stil romanic.

In partea stângă a pronaosului:

1. Aici se află sub un baldahin întâi mormântul Doamnei *Maria*, întâia soţie a lui *Petru Vodă Rareş*, fată de boier, care muri tânără, în 28 Iunie 1529, după ce fusese abia doi ani Doamnă a Moldovei.

2. Sub boltitura aceluiaşi baldahin, alături de Doamna Maria, se află apoimormântul Domnului Moldovei, *Ştefaniţă Vodă* (1517—1527), mort în Hotin, la o vârstă tânără, în 24 Ianuarie 1527.

Piatra de pe mormânt cu inscripţia i-a fost pusă de Petru Vodă Rareş.

In pridvorul bisericii.

Aici se află următoarele trei morminte, acoperite cu pietre funerare, înzestrate cu inscripţii:

1. *Lângă fereasta stângă dela uşă*, e mormântul mitropolitului Moldovei şi Sucevii *Teoctist,* care l-a uns ca Domn pe Ştefan cel Mare şi a sfinţit mănăstirea Putna în anul 1469.

El a murit în 18 Noemvrie 1477, iar piatra de pe mormânt, cu ornamente sculptate şi cu inscripţie slavonă, i-a pus-o Ştefan cel Mare.

2. *Sub fereastra din dreapta pridvorului* se află mormântul mitropolitului Moldovei şi Sucevii, *Iacob Putneanul* (1750—1760), întemeietorul Academiei teologice dela Putna, mort în 15 Mai 1778.

Piatra de pe mormântul său e împodobită cu arabescuri şi struguri de vie sculptate şi cu o inscripţie românească.

Dinaintea mormântului mitropolitului Iacob, se află mormântul părinţilor săi, ieroshimonahul *Adrian* şi monahia *Mariana*, căcugăriţi la bătrâneţe, ale căror

oseminte fură aduse dela Rădăuţi şi depuse aici, în anul 1758.

Afară de biserică.

Afară, lângă biserică, la nordul altarului se află mormântul fostului episcop de Huşi şi apoi de Rădăuţi, Teofan, mort în anul 1670.

* * *

Mormintele ctitoreşti din biserica mănăstirii Putna au fost deschise în anul 1856, de către o comisiune instituită de guvernul provincial austriac. Cu acest prilej au fost scoase odoarele, bijuteriile şi resturile din îmbrăcămintea persoanelor domneşti, aflate în morminte, şi depuse spre conservare în Muzeul mănăstirii.

c) *Odoare, veşminte preoţeşti antice şi relicvii, păstrate în Muzeul mănăstiresc.*

Odoare:

Două coroane împodobite cu mărgăritare şi pietre scumpe, făcute de mitropolitul Iacob Putneanul pentru împodobirea icoanei Maicii Domnului cu pruncul Isus în braţe, îmbrăcată în argint aurit, care fu adusă de Ştefan cel Mare din Constantinopole pentru biserica mănăstirii Putna.

Un şirag de mărgăritare mari şi mici. Un porumb de argint, în mărime naturală, cu 2 granate tocite în orbitele ochilor.

Un sigil de carniol, prins în argint, dela mitropolitul Iacob Putneanul.

Epitafe sau acopereminte de morminte istorice.

1. Un acoperemânt pentru mormântul Doamnei *Maria Comnen din Mangop*, soţia lui Ştefan cel Mare († 1477). E de atlas roş, cusut cu fir de aur, împodobit la 2 colţuri cu pajura bizantină cu 2 capete, iar

la celelalte 2 colţuri cu monograme greceşti, indicându-se astfel originea Doamnei din familia împăraţilor bizantini.

Cuvertură de mormânt cu chipul Mariei de Mangop, a doua soţie a lui Ştefan cel Mare, brodată cu fire de aur pe atlas roş, din Mănăstirea Putna.

Foto: L. Balan, Cernăuţi.

Doamna Maria e închipuită moartă, îmbrăcată în haine scumpe domneşti, cu coroană bizantină pe cap, dela care atârnă până pe umere nişte ornamente de

metal în formă de lănţişoare. Are în jurul chipului următoarea înscripţie slavonă, cusută cu fir de aur: „Acesta este acoperemântul mormântului roabei lui Dumnezeu, a dreptcredincioasei şi de Dumnezeu iubitoarei Doamnei lui Io Ştefan Voevod, Domnul ţării Moldovei, *Mariei*, care s'a mutat la veşnicul locaş, în anul 6985 (1477), luna Decemvrie 19, Vineri, oara a cincia din zi".

2. Un acoperemânt pentru mormântul Doamnei *Maria Voichiţa*, fiica lui Radu Vodă cel Frumos, soţia a treia a lui Ştefan Vodă cel Mare († 1511).

E confecţionat din catifea albastră închisă, pe care sunt brodate cu fir de aur flori, o cruce mare şi cuvintele: „Maria, fiica lui Radu Voevod".

3. Un acoperemânt pentru mormântul lui *Ştefan Vodă cel Mare*, confecţionat din catifea roşă întunecată, căptuşit cu pânză albă şi înfrumuseţat cu flori brodate cu fir de aur şi cu 11 canafuri de mătasă.

Poartă următoarea înscripţie slavonă, cusută cu aur: „Io Bogdan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnul Moldovei, a înfrumuseţat şi a acoperit cu acest acoperemânt mormântul tatălui său, Io Ştefan Voevod, care a domnit în ţara Moldovei 47 ani şi 3 luni şi carele s'a mutat la locaşurile vecice în anul 7012 (1504) luna Iulie, ziua a doua, Marţi, la oara a 4. a. din zi".

4. Un acoperemânt pentru mormântul Doamnei *Maria Voichiţa*, soţia lui Ştefan cel Mare, pus de fiul ei, Bogdan Vodă cel Orb.

E confecţionat din catifea roşă închisă, căptuşit cu pânză albă, şi are următoarea inscripţie slavonă, brodată cu litere din fire de aur:

„Acest acoperemânt l-a înfrumuseţat Io Bogdan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnul ţării Moldovei, fiul lui Ştefan Voevod, nepotul lui Radu Voevod, şi l-a pus pe mormântul întru sfinţenie răpăosatei maicii

sale Maria, Doamna lui Ştefan Voevod, în anul 7021 (1513), Ianuarie 30".

5. *Două acopereminte antice de mormânt*, unul de catifea roşă închisă, altul de catifea albastră închisă, înfrumuseţate cu ornamente de fir de aur, fără inscripţii.

6. *Un acoperemânt pentru mormântul lui Ştefan cel Mare*, oferit de doamnele române din Romania, în anul 1872. E confecţionat din catifea vişinie închisă, cu căptuşală de mătasă albă, şi împodobit la margini cu broderie şi cu 7 gaetane de aur.

La cele patru colţuri sunt brodate cu fir de aur stemele tuturor ţărilor româneşti şi anume: Intr'un colţ, stema Transilvaniei, adică: 7 cetăţi, soarele şi semiluna; în al doilea colţ, stema Moldovei cu Basarabia, adică 2 delfini şi un cap de zimbru, între coarnele căruia se află o stea, soarele şi semiluna; în al treilea colţ stema Munteniei, vulturul cu crucea în plisc, într'o ghiară ţinând o sabie, în cealaltă buzduganul, iar deasupra soarele şi semiluna; în colţul al patrulea, stema Olteniei (Craiovei), adică un leu ţinând într'o labă sabia scoasă.

In mijlocul acoperământului e brodată cu fir de aur o cunună de lauri, iar în mijlocul ei o coroană princiară cu 13 cruciuliţe şi anii de domnie ai Voevodului.

Afară de cunună sunt brodate datele luptelor mai însemnate ale lui Ştefan Vodă, şi o inscripţie care aduce aminte de datoria supremă a fiecărui Român cu conştiinţă adevărat românească: „Mai bine să murim cu spada în mână întru apărarea religiunii şi a patriei noastre, decât să lăsăm şi una şi alta pradă inamicului".

7. Un acoperemânt pentru mormântul lui *Ştefan cel Mare*, oferit în a. 1871 de doamnele române din

Bucovina, confecţionat din catifea roşă deschisă şi căptuşit cu mătasă roşă întunecată.

In mijlocul acoperământului e brodată cu fir de aur o cunună de lauri, în lăuntrul ei o coroană princiară cu 5 colţuri, o cruce mare cu 7 colţuri şi o sabie cu un laur deasupra, iar jos o stea şi semiluna.

Imprejur inscripţia: „Memoriei lui Ştefan cel Mare, omagiu de veneraţiune şi recunoştinţă, adusă de damele române din Bucovina".

Acopereminte bisericeşti istorice.

1. *Un acoperemânt pentru tetrapod*, de catifea albastră închisă, căptuşit cu bumbac albastru şi împodobit la margini cu 14 canafuri şi cu ornamente de flori cusute cu fir de aur. Are inscripţie slavonă care ni spune că a fost făcut pentru mănăstirea Putna de *Doamna Maria Voichiţa*, soţia lui Ştefan cel Mare, în anul 1503.

2. *Un acoperemânt pentru tetrapod*, de catifea vişinie cu marginele de mătasă roşă, cu un canaf la un colţ, şi înfrumuseţat cu flori cusute cu fir de aur şi argint.

Inscripţia slavonă brodată pe el ni spune, că „acest acoperemânt l-a făcut şi l-a dat spre rugă în biserica din mănăstirea Putna", *Ştefan cel Mare*, în anul 1502, al „40-lea an al domniei sale". A fost la expoziţia internaţională din Bruxelles din anul 1935.

3. *Un acoperemânt de tetrapod* din catifea roşă, cu 3 canafuri mari, roşii şi 1 albastru, cu inscripţie, care ni spune că „a fost *făcut şi donat* mănăstirii Putna", de *Domnul Moldovei Bogdan Vodă cel Orb*, în anul 1506.

4. *Un acoperemânt de mătasă galbănă închisă*, cu căptuşală albastră, împodobit la colţuri cu 2 cana-

furi verzi şi 2 albastre, de mătasă. La 2 capete are cruci din fire de aur, argint şi mătasă roşă şi verde.

Inscripţia sa slavonă, cusută cu fir de aur, ni spune, că acest acoperemânt a fost făcut şi dat mănăstirii Putna de *Doamna Elena, soţia lui Petru Vodă Rareş,* fiica Domnului Munteniei Neagoe Vodă Basarab şi a soţiei sale Despina Miliţa, în anul 1536.

5. *Un văzduh antic, de mătasă cafenie,* pe care sunt brodate cu fir de aur chipurile Domnului nostru Isus Hristos în mormânt, Maica Domnului, apostolul Ioan şi 4 îngeri, toate împodobite cu mărgăritare cusute cu aur.

Inscripţia sa de pe o margine ni spune că a fost donat mănăstirii de *Ştefan Vodă cel Mare,* în anul 1481.

Pe celelalte margini sunt nişte inscripţii cu texte sfinte.

6. *Un acoperemânt antic pentru potir,* de catifea cărămizie, întreţăsut cu fire de argint, împodobit cu şireturi *spaniole,* albe şi înguste, şi căptuşit în tafta verde.

Aiere istorice şi de mare valoare artistică.

1. *Un Aier* de mătasă albastră, care reprezintă punerea Domnului în mormânt. La capul lui Isus stau Maica Domnului şi Maria Magdalena, iar la picioarele Domnului, Iosif şi Nicodim cu 2 femei purtătoare de mir; dintr'o parte sf. apostol Ioan ţine pe Isus de mână, iar împrejur îngerii cântă prohodul.

Acest antic şi prea frumos Aier, poartă o inscripţie slavonă, care ni spune, că a fost făcut şi donat bisericii mănăstirii Putna, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, în anul 1490, de *Ştefan cel Mare,* împreună „cu dreptcredincioasa lui *Doamnă Maria* şi cu iubiţii (lor) *copii, Alexandru şi Bogdan Vlad*".

A fost la expoziţia internaţională din Bruxelles din anul 1935.

2. Alt *Aier de mătasă cafenie,* cu chipul Mântuitorului în mormânt, împodobit cu 5 stele, iar în partea stângă cu soarele cu raze aurite, încunjurat de mai multe stele, brodate cu fir de aur şi cu chipuri de arhangheli.

Inscripţia sa de pe marginea de jos ni spune că acest Aier a fost făcut şi donat mănăstirii Putna de *Ştefan cel Mare,* în anul 6989 (1451).

3. *Un Aier de mătasă cenuşie,* împodobit cu flori şi cu coroane de mărgăritare, cusute cu fir de aur şi argint.

Inscripţia sa slavonă ni mărturiseşte că „acest Aier *l-a făcut cu bucurie Visternicul Gavril Trotuşan,* aprins de dorul dragostei lui Hristos cel iubitor de patimi", în anul 7024 (1516).

4. *Un Aier de mătasă roşă,* cu chipul Mântuitorului în mormânt, încunjurat de chipurile Maicii Domnului cu trei femei, sf. apostol Ion, Iosif, Nicodim şi doi îngeri.

Toate aceste chipuri sunt brodate cu fir de aur şi argint, iar coroanele Mântuitorului şi Maicii Domnului sunt împodobite cu mărgăritare.

O inscripţie românească, cusută cu fire de aur la marginea de jos, ni spune că „acest Aier a fost făcut de *Ioan fiul lui Arbore şi soţia sa Ilinca,* şi cusut de Ruxanda" în anul 7246 (1739).

Cruci şi icoane antice, de mare valoare istorică şi artistică.

1. *O cruce de lemn de chipaos, în 8 colţuri,* împodobită cu sculpturi, cari reprezintă chipuri şi scene din istoria sfântă,

Inscripţia slavonă ce o poartă ni mărturiseşte, că această cruce a *„făcut-o şi ferecat-o" Ştefan cel Mare* „bisericii sale din mănăstirea Putna, unde este hramul Adormirii Maicii Domnului", în anul 7011 (1503).

2. *O cruce de lemn, cu 3 braţe,* infrumuseţată pe ambele părţi cu un număr mare de pietricele roşii. Pe ea sunt sculptate 32 iconiţi, cari reprezântă patimele Domnului nostru Isus Hristos, alte întâmplări din istoria sfântă şi chipuri de sfinţi.

Inscripţia ei ni spune, că această cruce a fost făcută şi donată mănăstirii Putna de Pârcalabul de Orheiu, Ioan Bainschi şi soţia sa Elena, în anul 1566.

3. *O cruce de lemn cu sculpturi* foarte fine, ferecată în argint şi infrumuseţată pe ambele părţi cu câte 4 pietre scumpe, de culoare roşă. Această cruce a fost donată mănăstirii Putna de episcopul Huşilor. Ierotei, în anul 1690.

4. *O cruce de lemn de cedru,* ferecată în argint, infrumuseţată pe ambele feţe cu multe petricele roşii, în vârf cu un porumb de argint aurit, iar postamentul şi razele ei cu multe peruzele.

Această cruce a fost donată mănăstirii de mitropolitul Moldovei, Antonie Putneanul, (1730—1739) în anul 1743, dupăce trecuse în Rusia şi ajunse acolo, în anul 1741, mitropolit de Bialogrod şi Oboian.

5. *Doi serafimi*, lucraţi foarte fin din sârmă de argint aurit, împlântaţi în postamente de bacfon.

Au fost donaţi mănăstirii Putna de Stefan cel Mare, în anul 1497.

6. *Un panaghier (diptic), cu ornamente* de argint aurit şi emailat, şi cu 3 coroane.

In mijloc e icoana Mântuitorului, cu coroană infrumuseţată cu 4 sticle colorate, la dreapta Maica Domnului cu 3 sticle colorate pe coroană, iar la stânga sf.

Ioan Botezătorul cu 3 sticle colorate. Acest panaghier datează din secolul al XIV-lea.

A fost la expoziţia din Bruxelles din a. 1935.

7. *O icoană „Naşterea Mântuitorului"*, lucrată cu flori în relief, împodobită cu 6 coroane de argint de diferite forme.

Această icoană a fost dăruită mănăstirii Putna de episcopul Romanului Anastasie, în anul 1570.

8. *O icoană „Înălţarea Domnului nosrtu Isus Hristos"*, ferecată cu argint aurit şi împodobită cu 3 coroane mai mari şi 3 mai mici.

Inscripţia ei ni mărturiseşte că „această icoană a fost ferecată de Anastasie, episcop de Roman, în anul 1568".

A fost la expoziţia internaţională din Bruxelles din anul 1935.

9. *O iconiţă sculptată în fildeş*, cu scene din istoria sfântă, ferecată în cadre de argint lucrate a jour. Această icoană a fost ferecată de episcopul Anastasie al Romanului, în anul 1558.

Obiecte bisericeşti antice, de valoare mare artistică şi istorică.

1. *O cădelniţă de argint aurit, foarte artistic lucrată* în stil gotic şi împodobită cu 4 figuri şi 8 pietre scumpe. In lănţuşoarele ei sunt prinşi 5 serafimi şi 5 zurgălăi.

Inscripţia de pe partea ei de jos ni spune, că această cădelniţă a fost donată mănăstirii Putna de Ştefan cel Mare în anul 1470.

2. *O cristelniţă mare, de argint aurit*, cu două torţi. Inscripţia slavonă de pe partea ei din afară ni mărturiseşte, că „această cristelniţă a fost înnoită de Alexandru Vodă Lăpuşneanu, în domnia sa a doua (1563—1568), şi soţia sa, Doamna Roxandra, dintr'o

cristelniţă veche, făcută de Ştefan cel Mare, şi au dat-o mănăstirii Putna în anul 1567.

3. *Un blid mare de argint pentru colivă*, împodobit cu emblema Moldovei (bourul cu o stea între coarne) şi cu foarte frumoase gravuri de flori.

Inscripţia de pe margine ni spune că acest colivar l-a făcut şi donat mănăstirii Putna, Domnul Moldovei Alexandru Lăpuşneanu cu soţia sa, Doamna Ruxandra, şi copiii lor Bogdan, Petru şi Costache, în anul 1567.

Perdele pentru uşile împărăteşti, de mare valoare istorică şi artistică.

1. *O perdea pentru uşile împărăteşti ale bisericii*, reprezentând „Inălţarea Domnului".

Fu donată mănăstirii Putna de Ştefan cel Mare, în anul 1484.

2. *O perdea pentru uşile împărăteşti*, reprezentând Adormirea Maicii Domnului apoi pe Mântuitorul şi alţi sfinţi.

Inscripţia de pe ea ni arată, că această perdea a fost donată mănăstirii Putna de Ştefan cel Mare, în anul 1485.

A fost la expoziţia internaţională din Bruxelles din a. 1935.

3. *O perdea pentru uşile împărăteşti*, reprezentând „Buna Vestire", împodobită cu chipuri de sfinţi şi diferite flori cusute cu fire de aur şi argint. Această perdea a fost donată sf. mănăstiri, de Stefan cel Mare, în anul 1485.

4. *O perdea pentru uşile împărăteşti*, de atlas roşu, reprezentând Răstignirea Domnului, cu chipurile multor sfinţi şi îngeri, brodaţi cu fire de aur şi argint.

Pe partea dreaptă e brodat chipul lui Ştefan cel Mare, iar pe cea stângă, al soţiei sale a treia, Doamna Maria Voichiţa, fiica lui Radu Vodă cel Frumos. Inscripţia de pe această perdea ni spune, că a fost donată mănăstirii Putna de Ştefan cel Mare cu soţia sa Maria, fiica lui Radu Voevod, şi fiul lor Bogdan Voevod (cel Orb) în anul 1500.

5. *O perdea pentru uşile împărăteşti,* reprezentând *Adormirea Maicii Domnului,* lucrată cu multă artă cu fire de aur, argint şi mătasă.

Inscripţia de pe marginea ei ni mărturiseşte, că această perdea a fost donată mănăstirii Putna de Bogdan Vodă cel Orb, fiul lui Ştefan cel Mare, în anul 1510.

6. *O perdea dela polunoşnic,* dăruită mănăstirii Putna de Domnul Moldovei Ştefan IX. Tomşa (1611—1615), în anul 1613.

Veşminte bisericeşti antice.

Din numărul mare de veşminte liturgice străvechi, păstrate în Muzeul mănăstirii Putna, cari reprezintă azi o avere naţională imensă pentru valoarea lor artistică rară şi pentru originea lor istorică, amintim aici următoarele:

1. *Un năbedernic de atlas roşu,* căptuşit cu pânză vişinie şi impodobit cu chipul Mântuitorului încunjurat de serafimi şi cu simboalele evangheliştilor, toate brodate cu fire de aur.

A fost donat mănăstirii Putna de Stefan cel Mare şi a fost expus şi admirat la expoziţia internaţională din Bruxelles din a. 1935.

2. *Un epitrafir antic,* pe care sunt brodate cu fire de aur chipul Sf. Treimi şi alte scene din istoria sfântă, apoi chipul lui Stefan cel Mare şi al lui Alexandru Voevod.

A fost la expoziţia din Bruxelles, din anul 1935.

3. *Un epitraftr antic*, cu 15 iconiţe brodate cu fire de aur, argint şi mătasă, căptuşit cu materie albastră.

Are următoarea inscripţie:

„Stefan Voevod (= Stefan cel Mare), Domnul ţării Moldovei, a dăruit acest epitrafir, în anul 1480".

4. *Un felon din „grot d'or" cărămiziu*, înfrumuseţat cu multe icoane, cruci şi ornamente brodate cu fire de aur şi argint. Spatele e confecţionat dintr'o materie grea din fire de aur cu o cruce din şireturi de Lyon. La margini are canafuri albastre. Inscripţia cusută la gura felonului ni spune, că a fost dăruit de Domnul Moldovei Stefan Tomşa în anul 1614.

5. *Un felon pentru egumen*, de catifea roşă, iar spatele confecţionat din restul unei haine de gală a lui Stefan cel Mare. E încadrat de gaetane de aur.

Cărţi bisericeşti vechi, manuscrise cu legătură artistică.

In colecţia de cărţi bisericeşti vechi din Muzeul mănăstirii Putna se află câteva manuscrise slavone, scrise foarte caligrafic pe pergament, înfrumuseţate cu prea frumoase iniţiale, chenare şi chipuri de sfinţi în acvarele colorate, şi legate în păreţi ferecaţi de metal.

Amintim aici câteva, şi anume pe cele mai vechi, din secolele XV şi XVI, cari au fost ferecate şi donate mănăstiri de Voevozii Moldovei sau de alte personalităţi istorice din această epocă.

1. *O Evanghelie slavonă*, scrisă pe pergament, legată cu păreţi de argint aurit şi cu 2 încuitori de argint.

O notiţă slavonă, scrisă la sfârşitul ei, ni mărturiseşte, că „această tetraevanghelie a fost ferecată pentru mănăstirea din Putna" de Bogdan Vodă cel Orb, fiul lui Ştefan cel Mare, „pentru sufletul întru sfinţenie

al părintelui său Ştefen Voevod şi pentru sănătatea sa în anul 1507".

A fost la expoziţia internaţională din Bruxelles din anul 1935.

2. *O Evanghelie slavonă*, scrisă pe pergament, donată mănăstirii Putna de Ştefan cel Mare în anul 1488, a cărei legătură a fost „din nou ferecată din argintul cel vechiu dela bătrânul Ştefan", de Doamna Roxandra lui Alexandru Vodă Lăpuşneanu, în anul 1569. A fost la expoziţia din Bruxelles din anul 1935.

3. *O Evanghelie slavonă*, scrisă pe hârtie de format mare şi ferecată cu argint pentru mănăstirea Putna, de Gheorghe Izlozeanu, pârcalab de Hotin, şi soţia sa Cristina, în zilele domniei lui Ieremie Vodă Movilă, anul 1598.

Inscripţia slavonă dela finea Evangheliei cuprinde o duioasă şi evlavioasă rugăciune votivă, precum şi ştirea că această Evanghelie a fost scrisă de Martin Vasevici din Rohatin în „Ladiam" (nume vechiu al Galiţiei) şi „ferecată de Achim Argintarul din Suceava".

4. *O Evanghelie slavonă,* scrisă pe pergament şi ferecată cu argint aurit. A fost donată mănăstirii Putna de logofătul Petru Albotă, „pentru amintirea sa şi a părinţilor săi", în anul 1569.

5. *O Evanghelie slavonă,* scrisă pe pergament, în folio. Datează, după părerea profesorului universitar Emil Kaluzniacki din Cernăuţi, care a publicat-o cu titlul de *„Evangeliarium Putnanum"*, din socolul al XIII-lea.

6. *Un zbornic*, adică vieţile sfinţilor, scris de ieromonahul Iacob din Putna în anul 1474, „la porunca" lui Ştefan Vodă cel Mare, după cum spune inscripţia dela finea cărţii.

7. O carte, numită *„Listviţa"*, „scrisă în Putna de călugărul Vasile, în anul 1472, din porunca Dom-

nului nostru Ştefan Voevod (cel Mare), Domnul ţării Moldovei".

8. *Cuvântările sf. Ioan Zlataust* (Gură-de-aur), scrise în limba slavonă de călugărul Chiriac, în anul 1470, „dreptmăritorului Domn a toată ţara Moldovei Ştefan Voevod (cel Mare)".

9. *Un Mineu* pe luna Noemvrie, scris pentru mănăstirea Putna din ordinul episcopului de Rădăuţi Ioanichie, de preotul Ignatie „din vestitul sat Coţmani", în anul 1504, în zilele Domnului Moldovei Ştefan cel Mare.

Relicvii păstrate în mănăstirea Putna.

1. Un deget al lui Daniil Sihastru, ferecat în argint, în forma unui pistol şi împodobit cu 11 mărgăritare şi 1 granat.

Inscripţia română ce o poartă ni spune, că „aceste relicvii le-a ferecat" Ghedeon, igumenul mănăstirii Voroneţ, pe cheltuiala sa, în anul 1749.

2. O parte din „*moaştele sf. Ştefan*", şi o bucăţică de pânză din cămaşa lui, păstrate într'o cutie rotundă de argint.

2. *Craniul sf. Ghenadie*, încunjurat de un cerc de argint aurit, cu bordure împrejur.

Inscripţia slavonă de pe cerc ni spune că „acest cap al sf. Ghenadie l-a ferecat şi l-a pus în mănăstirea din Putna", Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei, în anul 1488.

4. O parte dintr'o falcă, cu 13 dinţi, a *sf. Rafail schimonahul*, ferecată în argint aurit.

5. *Un sicriu lung de lemn de chiparos*, pe care sunt sculptate patimele Mântuitorului.

Tradiţia spune, că în acest sicriu au fost aduse în anul 1402, moaştele sf. martir Ioan cel Nou, dela Cetatea Albă la Suceava. In anul 1736, această raclă

BIBLIOTECA MUNI... FONDUL SALII DE LECTURĂ * DEJ *
42.376

a fost înlocuită cu alta nouă, făcută pentru moaştele sfântului de negustorul din Botoşani, Hagi Ivanciu, iar vechiul sicriu de lemn de chiparos, a fost depus spre păstrare la mănăstirea Putna, unde se află până în prezent.

5. Chilia din stâncă a lui Daniil Sihastru.

Cam 2 km spre răsărit dela mănăstirea Putna, pe o coastă de deal împădurit, la revărsarea părăului Viţeul în părăul Putna, se află o stâncă mare de piatră, în care e scobită cu dalta o bisericuţă străveche cu 3 despărţituri: Pronaos, naos şi altar. Sub stâncă e scobită în piatră o mică încăpere, o *chilie*, pentru locuinţa unui călugăr. Tradiţia populară numeşte această bisericuţă cu chilia ei, *„schitul lui Daniil Sihastru“*, pentrucă acest călugăr schimnic, din timpul lui Stefan cel Mare, rămas neuitat în amintirea poporului, şi-ar fi săpat însuşi bisericuţa şi chilia în stâncă şi ar fi trăit aici mai mulţi ani ca pustnic sau sihastru.

In chiliuţa de sub stâncă să fi mas odată şi Stefan cel Mare, adăpostit de sihastrul Daniil, şi cu acest prilej, bătrânul pustnic l-ar fi înduplecat pe viteazul Voevod să ridice în aceste locuri un măreţ locaş dumnezeesc, o mănăstire, şi atunci Dumnezeu îl va ajuta în toate intreprinderile sale.

Ştefan Vodă să fi urmat sfatul cuviosului sihastru, ridicând frumoasa mănăstire Putna.

După ridicarea acestei mănăstiri, Daniil Sihastru părăsi schitul din această stâncă, pela anul 1498, şi se retrase în alt loc pustiu, pe părăul Voroneţului, numit şi Apa Corbului.

Deatunci chilia şi bisericuţa din stânca dela Putna au rămas părăsite. Dar populaţia românească din lo-

calitate le-a conservat în cursul veacurilor şi până azi, ca pe nişte relecvii sfinte din timpul lui Ştefan Vodă cel Mare şi ca o mărturie scumpă despre viaţa evla-

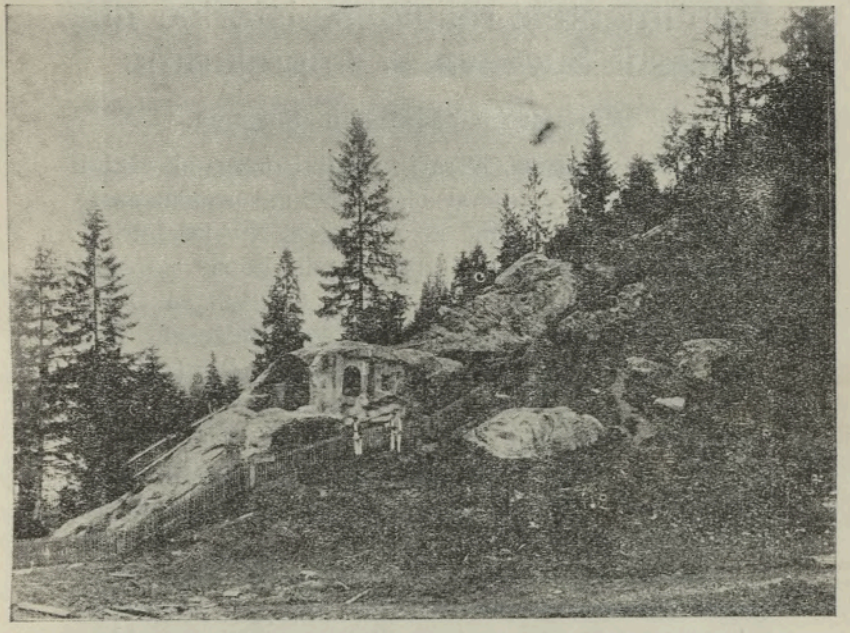

Chilia din stâncă a lui Daniil Sihastru.

Foto: L. Balan, Cernăuţi.

vioasă, nespus de severă şi de renunţări la toate cele lumeşti, a călugărilor sihaştri, demult dispăruţi din monahismul românesc, cari au trăit departe de lume, numai în slujba Domnului nostru Isus Hristos.

CAP. IV.

Monumentele religioase istorice din oraşul Suceava şi împrejurime

1. Scurt istoric al oraşului Suceava.

Oraşul Suceava, situat pe malul drept al râului cu acelaş nume, e o străveche localitate românească, care s'a desvoltat înainte de secolul al XIV-lea într'un târguşor însemnat dintr'o staţiune de popas a negustorilor, în drumul de negoţ ce lega Orientul cu Occidentul. Dela începutul sec. al XV-lea, îndeosebi din timpul Voevodului Moldovei Alexandru cel Bun (1400—1432), Suceava ajunse a fi un oraş însemnat şi un centru pentru întregul comerţ oriental cu Polonia şi cu alte ţări apusene. Aici se aflau depozite mari de mărfuri aduse din Polonia sau din Veneţia, Grecia, Turcia şi chiar din Asia.

Suceava se dezvoltă într'un oraş tot mai mare şi mai înfloritor, mai ales de când ajunse a fi capitala principatului Moldovei şi reşedinţa voevozilor moldoveni, în timpul domniei lui *Petru Vodă Muşat I* (1375—1391). Deatunci până la anul 1564, Suceava a fost neîntrerupt capitala Moldovei, avându-şi aici scaunul domnesc cei mai strălucіţi Voevozi, ca: Alexandru cel Bun (1400—1432), Stefan cel Mare, (1457—1504), Bogdan cel Orb (1504—1517), Stefăniţă „Viforul" (1517—1527), Petru Rareş (1527—1538 şi 1541—1546) şi Alexandru Lăpuşneanul (1552—1561). Aceasta strămută scaunul domnesc la Iaşi, în anul 1564, la începutul domniei sale a II-a (1564—1568).

In epoca sa de mărire şi strălucire, când era capitala ţării şi reşedinţă voevodală, Suceava avea o în-

tindire cu mult mai mare decât azi, şi anume: La apus până spre Sf. Ilie, la „podul Arenilor“, spre Şeptelici şi Iţcani, şi spre răsărit până la satul Lisaura. Iar ţarina numită azi „Tătăraşi“ făcea parte deasemenea din vechea Suceavă, fiind o mahala a oraşului.

După mărturia lui Dimitrie Cantimir Vodă, în „Descrierea Moldovei“, Suceava avea în aceste vremuri (sec. XV—XVII), 40 de biserici de piatră, mai multe de lemn, şi 1600 de case, cu o populaţie de aproape 100.000 locuitori.

Curtea domnească era situată chiar în centrul oraşului, în faţa bisericii sf. Dimitrie, iar atinenţele ei cuprindeau un spaţiu aşa de mare încât biserica sf. Ioan Botezătorul, care există şi azi, era biserica Curţii voevodale. Numai în timp de războae, Voevozii cu familile şi curtenii lor se adăposteau în Cetatea cea mare, încunjurată cu ziduri puternice, dela marginea dinspre răsărit a oraşului, ale cărei ruini se văd încă şi azi, ca o amintire scumpă din vremurile de mult apuse.

După strămutarea scaunului domnesc la Iaşi în anul 1564, Suceava începu să decadă tot mai mult, perzându-şi nu numai însemnătatea sa politică ci şi cea comercială. Rând pe rând au dispărut din oraş bogaţii negustori moldoveni şi armeni, şi mândrii boeri, iar casele lor mari şi frumoase s'au părăginit şi cu vremea au dispărut cu totul, ca un cântec bătrânesc. Numai bisericele istorice româneşti şi ruinele cetăţii voevodale mai amintesc azi despre vremurile de glorie şi de strălucire de altădată ale bătrânei Sucevi.

Vestita „Cetate“ a voevozilor moldoveni, ale cărei ruini se văd şi azi, la marginea dela răsărit a oraşului, dincolo de părăul *Cacaina*, era situată pe un platou şi făcea parte dintr'un sistem de fortificaţii puternice în jurul Sucevei, împreună cu întăriturile dela Zamca, Şeptelici, Burdujeni şi Salcea.

Până la anul 1895, numai puţin se vedea din ruinele falnicei Cetăţi de pe vremuri. In acest an însă, arhitectul Cernăuţean, K. A. Romstorfer a început o desgropare sistematică a Cetăţii, terminând-o în anul 1898. Astfel putem azi cunoaşte mai mult şi mai intuitiv aspectul şi împărţirea ei de pe vremuri.

Ea a fost încunjurată la apus, miazăzi şi răsărit cu un zid înalt, construit în poligon, având 7 laturi, legate între ele cu bastioane semicilindrice. Sub zidul împrejmuitor era săpat un şanţ lat de 30—40 m şi adânc de 9 m.

La anumite distanţe zidul avea ferestre de observaţie, iar în partea superioară metereze pentru luptători, cari circulau în jurul zidurilor pe poduri de lemn, susţinute de grinzi implântate în ziduri.

In Cetate se intra pe laturea dela răsărit peste un pod, care se ridica şi se lasa deasupra şanţului adânc. In lăuntrul zidurilor de împrejmuire se aflau clădirile castelului voevodal, aşezate pe trei laturi şi construite cu etaj. Partea cea mai înaltă a ruinei e restul unui paraclis, din care s'a păstrat aproape întreg altarul iar pe un părete se mai văd încă urme de zugrăveală. Dedesuptul paraclisului se află o cameră mare, care seamănă să fi fost o gropniţă domnească provizorie.

Inlăuntrul curţii se vede o cisternă adâncă de 4 m şi în diametru 5 m, în care se păstra în timp de asediu apa adusă prin apeducte.

Cetatea aceasta datează din timpul când Suceava ajunse capitală a Moldovei, deci din timpul domniei lui *Petru Vodă Muşat I* (1375—1391). Ea a fost întemeiată cam pela anul 1380, în acelaşi timp cu întemeerea mănăstirii şi bisericii Mirăuţilor, de către acelaş Domnitor.

Ştefan Vodă cel Mare (1457—1504) a mărit Cetatea, ridicându-i un al doilea rând de ziduri înalte şi puternice şi dându-i o organizare militară temeinică.

In cursul veacurilor XV—XVII, Cetatea Sucevii fu de mai multeori asediată, şi anume: In anul 1476 şi 1485 de către Turci, în anul 1497 de Poloni, sub conducerea regelui lor Ioan Albert, în anul 1509, deasemeni de Poloni, la 1538, iarăşi de Turci, sub conducerea sultanului Soliman, spre a izgoni din scaunul domnesc pe Petru Vodă Rareş şi a pune Domn pe Ştefan Lăcustă. In anul 1563, Cetatea fu împresurată 2 luni de oştile moldoveneşti ale lui Ştefan Tomşa şi cele ardelene, venite înpotriva lui Despot-Vodă dela principele Ardealului Ioan Sigismund. Asediul se termină cu predarea cetăţii în mânile lui Tomşa. Despot-Vodă fu scos din Cetate şi dus la Podul Arenilor, în faţa lui Tomşa, care-l ucise apoi cu buzduganul.

In timpul domniei a doua a lui Alexandru Vodă *Lăpuşneanu* (1564—1568), Cetatea Sucevii fu în parte mare distrusă prin foc, la ordinul Porţii Otomane. Dar Ieremie-Vodă Movilă (1495 - 1601) a restaurat-o din nou. In anul 1600, Cetatea s'a predat de bună voie, fără nici o lovitură de tun, lui *Mihai Vodă Viteazul*, cuceritorul Moldovei dela Ieremie-Movilă, primind între zidurile ei pe viteazul Domnitor al Ţării-Româneşti, făuritorul de scurt timp al unirii politice a ţărilor române. Cel mai cumplit asediu al Cetăţii a fost cel al Cazacilor, din anul 1653, sub hatmanul lor, *Timuş Hmielniţchi*, ginerele brutal al lui Vasile-Vodă Lupu. Cazacii, asediaţi în Cetate de ostele moldo-nngaro-polone ale lui Gheorghe Ştefan, se apărară cu îndârjire, dar la un asalt fu ucis de o ghiulea de tun însuşi hatmanul lor, Timuş. După această întâmplare, Cazacii, strâmtoraţi tot mai mult, obosiţi şi lipsiţi de hrană, fură siliţi să predea Cetatea şi să se retragă peste Nistru.

Douăzeci de ani mai târziu, în anul 1673, pe timpul războaelor turco-polone, Cetatea Sucevii a servit

de razim Polonilor în luptele lor cu Turcii. Domnul Moldovei, *Ştefan Vodă Petriceicu*, aliatul Polonilor, aşează în cetăţile dela Suceava şi Neamţ, 7000 de Poloni, cari făceau mari pagube locuitorilor din jurul cetăţilor, prădându-i şi jefuindu-i. Abia în anul următor, 1674, Domnul Moldovei Dumitraşcu Cantacuzino, urmaşul lui Ştefan Petriceicu în domnie, trimise o oaste, compusă din Moldoveni, Turci şi Tatari, ca să-i închidă pe Poloni în Cetate şi să li tae orice aprovizionare cu hrană.

Astfel trupele polone au fost silite să evacueze Cetatea şi să se întoarcă în ţara lor. Spre a împiedica pe viitor astfel de încuibări păgubitoare pentru ţară ale Polonilor, Dumitraşcu Vodă Cantacuzino, în înţelegere cu Turcii, a poruncit să se dărîme Cetatea Sucevii şi cea a Neamţului, în Iulie 1675. In urma acestei porunci domneşti, Cetatea fu umplută cu lemne şi cu paie, cărora li se dădu foc, şi astfel slăbindu-se tot mai mult zidurile din cauza ferbinţelei foarte mari, Cetatea s'a risipit.

De atunci n'a mai fost refăcută, ci a rămas în părăsire, ruinându-se tot mai mult de către locuitorii oraşului, cari îşi construiau case din materialul ei, îndeosebi Armenii, pânăce, în anul 1820, stăpânirea austriacă a oprit acest vandalism.

In 2/15 Iulie 1904, Românii din Bucovina şi de pretutindeni au sărbat între ruinele Cetăţii Sucevii pomenirea împlinirei a 400 ani dela moartea lui Ştefan cel Mare.

In 16 Mai 1920, oraşul şi Cetatea Sucevii au fost onorate cu vizita celui dintâi rege al tuturor Românilor, Ferdinand I, împreună cu Majestatea Sa Regina Maria şi Domniţa Elisaveta [1]).

[1]) După: Victor Morariu: Călăuza istorică a oraşului Suceava, Cernăuţi 1930.

2. Biserica Adormirii Maicii Domnului din Iţcanii Vechi.

Călătorul care priveşte din gara Suceava-Burdujeni spre panarama Sucevii, va vedea în dreapta, în

Biserica Adormirii Maicii Domnului din Iţcanii-Vechi.
Foto: L. Balan, Cernăuţi.

suburbia Iţcanii-Vechi, o biserică veche, cu un mic turnuleţ şi cu un pridvor liber, sprijinit de columne.

E biserica Adormirii Maicii Domnului, care până la 1776, fusese biserica unei mănăstirii de maici. Această mănăstire de maici fu întemeiată în I jumătate a sec. al XV-lea şi e amintită prima dată într'un hrizov domnesc al lui *Alexandrel Vodă II* (1451—1455), din anul 1451, prin care se acordă stariţei Fevronia privilegiul de a primi şi aşeza pe locurile din jurul mănăstirii „oameni streini", cari să fie supuşi şi ascultători de această mănăstire. Biserica de azi a fostei mănăstiri a fost ridicată în locul alteia mai vechi, în anul 1639, de călugăriţa *Nastasia* şi fiica ei *Anghelina*. Pridvorul ei a fost înfrumuseţat înlăuntru şi pe dinafară cu pictură în fresco, din care azi numai puţin se mai vede, fiind văruită.

Azi se slujeşte în această biserică numai odată pe an, în ziua hramului ei, din 15 August.

3. Biserica Mirăuţilor din Suceava.

Urcând pe şoseaua ce duce dela podul peste Suceava în oraş, ni se înfăţişează mai întâi biserica Mirăuţilor, un giuvaer de arhitectură, cu acoperişul ascuţit de ţigle colorate, aşezată în preajma Cetăţii. Această biserică, cu hramul sf. m. m. Gheorghe, e cea mai veche dintre toate bisericele de azi ale Sucevii. Ea a fost mai întâi biserica „Mănăstirii Mirăuţilor", întemeiată de *Petru Vodă Muşat I* (1375—1391).

Mănăstirea Mirăuţilor a fost apoi, dela întemeierea Mitropoliei Moldovei sub domnia lui *Roman Vodă Muşat* (1391—1394), reşedinţa primului mitropolit Iosif şi a urmaşilor săi până în sec. al XVI-lea, iar biserica mănăstirească a fost prima catedrală a mitropoliei Moldovei şi Sucevii. In această biserică se ungiau cu s. mir voevozii Moldovei la începerea domniei lor, şi tot în această biserică au fost aşezate mai întâiu moaştele sf. m. mucenic Ioan cel Nou,

după aducerea lor dela Cetatea Albă la Suceava de Domnul Moldovei Alexandru cel Bun, în anul 1402.

Pe timpul domniei lui Ştefan cel Mare, (1457—1504) vechia biserică mănăstirească şi catedrală a Mirăuţilor, ridicată de Petru Vodă Muşat I, era ruinată. Ştefan cel Mare a ridicat pe ruinele ei o biserică mai nouă, făcându-se astfel al doilea ctitor al acestei biserici. Dela anul 1522 încoace, întâmplări necunoscute au făcut apoi ca această biserică să fie devastată şi părăsită.

In veacul al XVII-lea ea fost din nou restaurată sau poate refăcută din temelie. Tot din acest veac datează şi turnul clopotniţei ei.

După răpirea Bucovinei, în anul 1792, acest preţios monument istoric religios era să dispară. Căci un neamţ cu numele Schüller, măestru de poştă din Suceava, interveni pe lângă autorităţile austriace competente, să i-se dea lui materialul de construcţie din biserica Mirăuţilor pentru foloase personale. In anul 1795, un cetăţean din Suceava, cu numele *Moroşan*, cumpără locul din jurul bisericii cu 50 fl. şi apoi îl vându altui cetăţean, cu numele Ioniţă Arhip. In anul 1799, maiorul în pensie, *Ioan Florea* cumpără cu 220 fl. biserica şi locul din jurul ei şi le dărui bisericilor Sf. Dimitrie şi Sf. Nicolae din acest oraş.

Astfel maiorul român şi bun creştin Florea a salvat biserica Mirăuţilor de distrugere din partea străinilor şi nelegiuiţilor.

In anul 1854, această străveche biserică românească istorică ajunsese într'o stare atât de jalnică, încât era folosită mai întâi ca magazin militar austriac pentru cereale şi apoi ca magazie în care negustorii jidovi păstrau piei de vită şi alte mărfuri.

Abia în anul 1880, boierul bucovinean român, Eudoxiu Hurmuzache, ajuns prefect al judeţului Su-

ceava, luă biserica Mirăuţilor sub scutul său şi făcu propuneri către guvern pentru restaurarea ei. După o îndelungată şi insistentă stăruinţă a marelui mitropolit al Bucovinei, Silvestru Morariu-Andrievici, guvernul

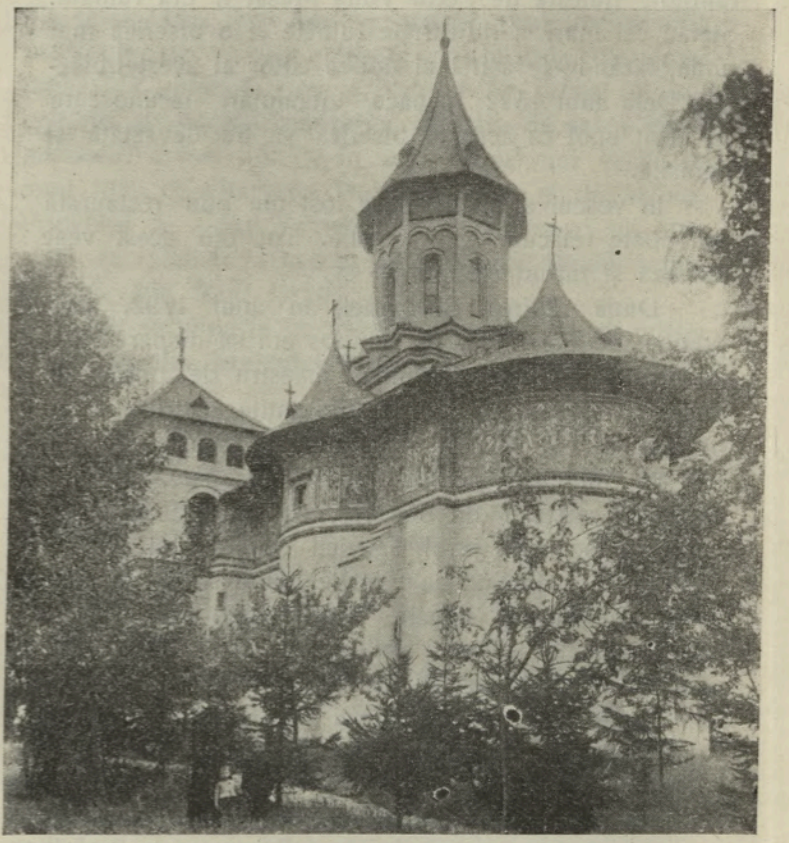

Biserica Mirăuţilor din Suceava, cea dintâi Catedrală mitropolitană a Moldovei, văzută dela răsărit.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

central austriac a permis restaurarea bisericii pe spesele Fondului bisericesc ort.-rom. al Bucovinei.

Ea a fost construită într'o formă cu totul nouă, străină de stilul arhitectonic al vechii biserici, între anii 1898—1903, după planurile şi sub conducerea tehnic-artistică a arhitectului din Cernăuţi, K. A. Romstorfer. Iar frumoasa ei zugrăveală a fost executată de pictorul vienez Iobst.

Curtea bisericii, îngrădită cu grilaj de fier, fu împodobită cu brazi, de piosul creştin şi român înflăcărat din Suceava, *Gheorghe Huţan*, care fu ucis mişeleşte împreună cu soţia sa în noaptea de 11 Februarie 1918, de către nişte Rusi, cari se încvartiraseră la dânsul.

4. Biserica Sf. Dimitrie din Suceava.

Plecând dela biserica Mirăuţilor spre centrul oraşului, vedem mai întâi o biserică mare cu un turnuleţ subţire, iar alături de biserică un turn masiv şi înalt, care serveşte de clopotniţă. E „Biserica sf. Dimitrie", zidită în stil gotic, în anii 1534—1535, de Domnul Moldovei, *Petru Vodă Rareş* (1527—1538), în apropierea nemijlocită a Curţii domneşti de odinioară.

In lăuntrul bisericii şi anume în partea dreaptă a pronaosului, se află patru morminte, dintre cari unul e al lui *Bogdan*, fiul lui Petru Vodă Rareş, mort pela anul 1538.

In celelalte trei morminte se odihnesc boeri mari moldoveni din timpul acestui Voevod al Moldovei.

Turnul clopotniţei e zidit la anul 1561, de Alexandru-Vodă Lăpuşneanu, după cum ni mărturiseşte o inscripţie slavonă din jurul stemei Moldovei, fixată pe un perete al turnului.

Acest turn e cea mai înaltă clădire din Suceava şi a servit între anii 1867—1910, ca loc de pază de foc a oraşului.

Biserica Sf. Dimitrie din Suceava, ctitoria lui Petru-Vodă Rareș.

Foto : L. Balan, Cernăuți.

5. Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Suceava.

Pe o stradă paralelă cu aceia pe care se află biserica sf. Dimitrie, numită azi „strada Ştefăniţă Vodă“,

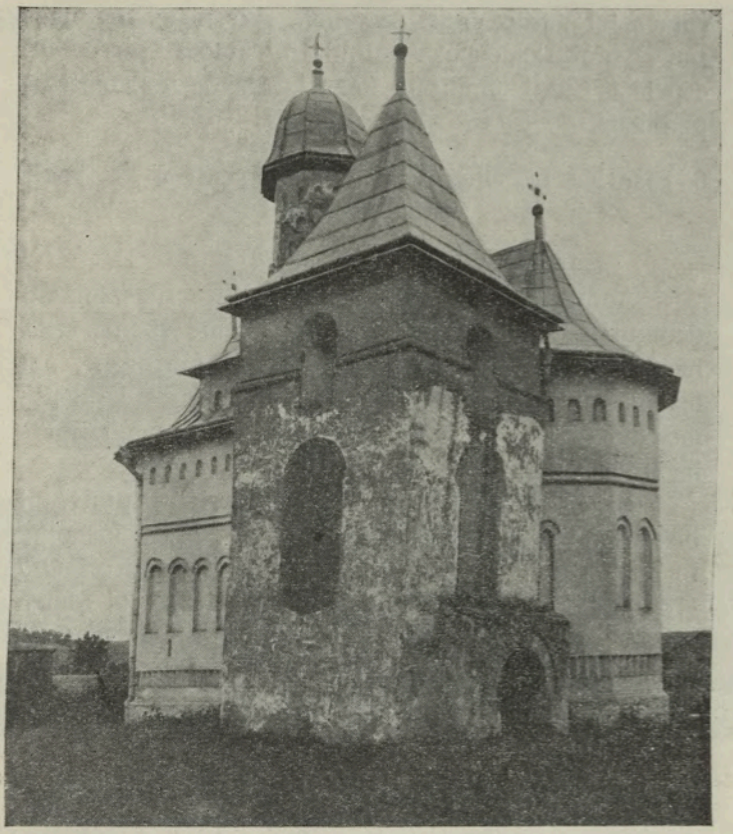

Biserica sf. Ioan Botezătorul din Suceava, numită şi „Biserica Domniţei“, ctitoria lui Vasile Vodă Lupu.
Foto : L. Balan, Cernăuţi.

se înalţă Biserica Sf. Ioan Botezătorul, o clădire mică, sveltă, cu fereşti mărunte şi cu mai multe rânduri de brâie. Ea fu ridicată de Vasile Vodă Lupu, la anul 1643,

iar în anul 1884 fu restaurată şi zugrăvită din nou pe cheltuiala târgoveţilor dtn Suceava, Gheorghe Drâmbei şi Dumitru Matasar.

In vremurile mai vechi această frumoasă bisericuţă a lui Vasile Vodă, se numia „Biserica Domniţei" sau şi a „beizadelelor" (prinţilor), fiindcă servia de capelă a Curţii domneşti. Până la 1866 a fost biserică parohială.

6. Biserica Sf. Gheorghe dela Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava.

a) *Istoricul bisericii.*

Aproape de marginea dela răsărit a oraşului, nu departe de Cetate, se înalţă cea mai mare şi mai strălucită biserică a Sucevii: Biserica Sf. Gheorghe, azi biserica Mănăstirei sf. Ioan, în care sunt adăpostite moaştele sf. m. mucenic *Ioan cel Nou*, patronul Eparhiei Bucovinei.

Inscripţia slavonă deasupra întrării în pridvorul bisericii ni mărturiseşte, că zidirea ei a fost începută în anul 1514 de Domnul Moldovei *Bogdan cel Orb* (1504—1517), fiul şi urmaşul în domnie al lui Ştefan cel Mare, şi a fost terminată dela fereşti în sus, în anul 1522, de *Ştefăniţă Vodă* (1517—1527), fiul lui Bogdan, şi sfinţită de mitropolitul Moldovei şi Sucevii, Teoctist I.

Această biserică a fost catedrala mitropoliei Moldovei, după distrugerea bisericii Mirăuţilor şi până la mutarea reşedinţei mitropolitane la Iaşi, în anul 1630. *Petru Vodă Rareş* (1527—1538 şi 1541—1546) i-a dat proporţiile măreţe de azi, iar *Petru Vodă Şchiopul* (1574—1579 şi 1582—1591) a împodobit-o înlăuntru şi pe dinafară cu admirabile picturi în fresco, pe câmp albastru, a acoperit-o din nou şi i-a ridicat masivul şi impozantul turm al clopotniţei, în a. 1589.

Pela mijlocul secolului al XVIII-lea, ea a fost din nou restaurată de mitropolitul Moldovei şi Sucevii, Iacob I Putneanul (1750—1760), iar în anul 1837 mi-

Biserica Sf. Gheorghe din Mănăstirea din Suceava, în care se păstrează moaştele sf. m. m. Ioan cel Nou, ctitoria lui Bogdan Vodă cel Orb şi Ştefăniţă Vodă.

Foto: *I.. Balan, Cernăuţi.*

tropolitul Moldovei, Veniamin Costache i-a adaus la întrarea principală din spre miază-noapte un pridvor, în formă de capelă.

b) *Frescurile bisericii.*

Dintre picturile în fresco dinlăuntrul bisericii, cari, fiind şterse de vremuri, au fost dinou scoase la iveală în urma restaurării dintre anii 1907—1910, amintim aici tabloul votiv, dispărut în parte, cu chipurile împresionante ale lui *Bogdan Vodă cel Orb,* şi ale fiilor săi, *Ştefăniţă* şi *Petru.* Aproape de altar, pe păretele dinspre miazăzi e chipul lui *Ştefăniţă Vodă* (1517—1527), îmbrăcat în haină lungă, aurie, şi ţinând în mână un pergament cu înscripţie. Pe acelaş părete, lângă altar e atârnată o icoană nouă, sub sticlă, care reprezintă pe Voevozii ctitori, Bogdan Vodă cel Orb şi Stefăniţă Vodă, cu familiile lor. Această icoană e o copie a tabloului în fresco de pe zidul pe care-l acopere şi din care se cunoaşte numai foarte puţin.

Pe păretele exterior dela miazăzi se văd frescuri cari reprezintă scene din torturile şi moartea de martir a sf. *Ioan cel Nou,* apoi aducerea moaştelor sale dela Cetatea Albă la Suceava, în anul 1402. Aceste frescuri erau până la restaurarea bisericii în anul 1910, înnegrite de fumul lumănărilor aprinse lângă acest părete de miile de pelegrini în fiecare an. Cu prilejul restaurării din acest an, ele au fost împrospătate de pictorul Iakob Viertelberger.

c) *Moaştele sf. Ioan cel Nou.*

In lăuntrul bisericii sunt aşezate sub un baldahin nou, lucrat în stilul vechii arhitecturi moldoveneşti, *moaştele Sf. m. mucenic Ioan cel Nou,* păstrate într'o raclă din anul 1736, făcută pentru moaştele sfântului de negustorul din Botoşani, *Hagi Ivanciu.* Din vechiul sicriu, de lemn de chiparos al sfântului, păstrat la mănăstirea Putna, au rămas aici numai ferecătura sa în argint, împodobită cu 12 icoane în relief, cari reprezintă scene din martiriul marelui mucenic.

Sf. Ioan cel Nou, ale cărui moaşte se păstrează azi în biserica *Sf. Gheorghe* din mănăstirea Şucevii, a suferit moarte de martir în anul 1330, în Cetatea-Albă din Basarabia. El era originar din oraşul Trapezunt, în Asia mică, lângă Marea Neagră, şi de meserie negustor bogat. In una din călătoriile sale comerciale ajunse şi la Cetatea-Albă de lângă limanul Nistrului, stăpânită pe atunci de Tatari. Calomniat de căpitanul corăbiei la guvernatorul (hanul) tătăresc din Cetatea-Albă, că ar fi dispus să treacă la legea tătărească (mohamedană) întră cu acesta în dispute religioase, apărând religia creştină ortodoxă şi împotrivindu-se cu tărie să treacă la credinţa Tatarilor, după cum îi se cerea. Tatarii atunci l-au supus la chinuri cumplite şi l-au târît, legat cu capul în jos de coada unui cal nărăvaş, pe caldarâmul uliţelor oraşului. Dar nimic, nici crudele torturi, nici ameninţarea cu moartea, nu l-au putut îndupleca pe Ioan să-şi lepede credinţa creştină-ortodoxă. La urmă, Tatarii, îndârjiţi, i-au tăiat capul.

„Atunci s'a arătat semn dumnezeesc, «lumini de foc arzând deasupra trupului mucenicului şi... trei bărbaţi cu chip de lumină rostind... cuvinte sfinte şi... stâlp de foc... întărit din cer deasupra trupului». Iar acest trup n'a fost cuprins de stricăciune, ci prin voia Celui Inalt s'a păstrat neatins, ca sfinte moaşte făcătoare de minuni, în biserica ortodoxă din Cetatea-Albă, unde rămaseră mai bine de 70 ani. Ajungând faima lor până la Suceava, Alexandru Vodă cel Bun hotărî să aducă aceste moaşte în cetatea sa de scaun la Suceava. Trimise deci pe un boier cu oaste spre a-i împlini hotărîrea. Pe când alaiul se apropia de Iaşi, Voevodul, însoţit de toţi boierii ţării şi de tot clerul, «cu făclii... cu tămâie, şi cu miruri bine mirositoare», şi de o mulţime de popor, îi eşi într'u întimpinare, la locul numit Poiana Vlădicăi,

loc pe care l-a şi dăruit după aceia Mitropoliei Moldovei. Cu mare şi strălucit alaiu au fost aduse sfintele moaşte în Cetatea Sucevii, şi aşezate în biserica catedrală a Mirăuţilor, „în raclă de argint, frumos împodobită“ [1]). De aici fură mai târziu mutate în biserica cea nouă, a Sf. Gheorghe. Viaţa, patimele, moartea acestui sfânt, şi aducerea moaştelor lui la Suceava, în anul 1402, au fost descrise chiar în vremea aceia, de învăţatul călugăr *Grigore Ţambiac*, trimis de patriarhul din Constantinopole în Moldova, ca să pună capăt conflictului iscat în timpul domniei lui Roman-Muşat, pentru recunoaşterea lui Iosif ca mitropolit canonic al Moldovei.

In ziua de 2 Iunie 1622, fiind Suceava ameninţată de o năvălire a Tatarilor, locuitorii se îndreptau îngroziţi spre Cetatea din deal, spre a se pune la adăpost de restriştea ce-i aştepta. Atunci, – spune tradiţia, — mitropolitul cu clerul au întrat în biserica sf. Gheorghe, ca să ia şi moaştele sfântului Ioan, şi să le ducă în Cetate. Dar nimeni n'a fost în stare să le ridice. Din această minune ei au înţeles că oraşul se va putea mântui numai prin rugăciuni la sicriul sfântului. Şi aşa a şi fost. După rugăciunile cucernice ale mitropolitului, clerului şi poporului, Sfântul Ioan îi scăpă de urgia Tatarilor, făcând să se reverse apele Sucevii peste câmpia Sucevii după o ploaie straşnică, şi astfel să opriască trecerea păgânilor peste rîu în oraş. Deatunci în ziua de *2 Iunie se serbează* pomenirea Sfântului ca patron al oraşului Suceava şi apoi al Eparhiei Bucovinei.

În această zi, dar mai ales de *Sânzieni*, în ziua de *24 Iunie*, mii şi mii de creştini evlavioşi din toate provinciile României, ba chiar şi din Polonia, vin dela

[1]) Const. C. Giurescu: Istoria Românilor, Buc. 1935, vol. I p. 502.

depărtări mari la Suceava, spre a participa la purtarea moaştelor Sf. Ioan cel Nou cu procesiune mare prin oraş, şi spre a afla vindecare de diferite boli trupeşti şi sufleteşti, atingându-şi o clipă buzele şi fruntea de sfântul trup al mucenicului.

La anul 1686, regele Poloniei *Ioan Sobieski*, năvălind cu oaste în Moldova, a ridicat ca pradă de război şi moaştele Sf. Ioan cel Nou, ducându-le în Galiţia, mai întâi la Stryi, iar după 4 ani, la *Zolkiew*, lângă *Lwòw*, unde au stat aprope 100 ani, până la anul 1783. In acest an, împăratul Austriei Iosif al II-lea, împlinind dorinţa repetată a Românilor bucovineni, dădu ordin călugărilor Basiliani din Zolkiew să elibereze moaştele sfântului din mănăstirea lor şi să le restitue populaţiei ortodoxe a Bucovinei. În urma acestui ordin împărătesc ele au fost aduse cu mare alai militar şi cu muzică până la graniţa Bucovinei, la Nepolocăuţi, (azi Grigore Ghica-Vodă), unde fură întimpinate şi luate în seamă de clerul şi poporul creştin-ortodox al Bucovinei, în frunte cu episcopul Dositei Herescu, şi aduse apoi cu mare pompă religioasă la Suceava, unde fură iarăşi aşezate în biserica Sf. Gheorghe.

In toamna anului 1914, după izbucnirea războiului mondial şi ocuparea Bucovinei de armatele Rusiei, moaştele sfântului Ioan fură transportate la Viena şi aşezate în Capela ortodoxă română deacolo, situată în centrul Vienei. Aici, au fost ele însoţite şi păzite de prea cuviosul arhimandrit dela Mănăstirea sf. Ioan din Suceava, Pancratie Sidorovici, care a mângăiat şi a întărit sufleteşte mii de soldaţi români răniţi de prin spitalele Vienei, cari veniau să se închine la moaştele sfântului dela Suceava şi să afle alinarea durerilor lor sufleteşti. Şi toţi plecau întăriţi, înviorați şi îmbărbătaţi dela racla sfântului Ioan, luând cu sine, ca un talisman ocrotitor pentru viitor, iconiţele cu chipul

acestui sfânt mucenic, şi cărticelele de rugăciuni, pe cari le primiau în dar dela părintele Sidorovici, în Viena. Şi s'a văzut adeseori cum mulţi dintre aceşti ostaşi, îndeosebi Români din Bucovina, trimişi din nou după vindecarea lor din spitale pe fronturile de bătălie şi răniţi de moarte, îşi închideau ochii pentru vecinicie, sărutând iconţa Sf. Ioan cel Nou, ca pe un drag odor „deacasă", din pământul lor strămoşesc, dela care îşi luau rămas bun pentru totdeauna. Icoana sfântului dela Suceava, cu care muriau, ţinând-o strâns în mână, în loc de lumănare, în chinurile lor de moarte pe meleaguri străine, li-a fost ultima lor mângăere.

După 4 ani, în 25—27 Iulie 1918, moaştele sfântului Ioan cel Nou au fost readuse dela Viena la Suceava şi aşezate iarăşi în biserica sf. Gheorghe.

d) *Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava.*

Mănăstirea din jurul bisericii Sf. Gheorghe din Suceava, numită „Mănăstirea Sf. Ioan", a fost înfiinţată în anul 1783, după readucerea dela Zolkiew a moaştelor sfântului.

În edificiile acestei mănăstiri s'a deschis, în anul 1786, o *„Şcoală clericală"* pentru pregătirea clerului ortodox din Bucovina, în locul vestitei academii duhovniceşti dela mănăstirea Putna, care fu desfiinţată de stăpânirea austriacă. Această şcoală a fost organizată şi condusă de ieromonahul sârb, *Daniil Vlahovici*, originar din Slavonia, care mai târziu ajunse episcop al Bucovinei, (1789—1822), după episcopul Dositei Herescu. In anul 1789, Şcoala clericală fu strămutată de episcopul Daniil Vlahovici la Cernăuţi şi adăpostită în „Reşedinţa episcopală". Ea fu desfiinţată în anul 1817, şi în locul ei s'a întemeiat, în anul 1827, „Institutul teologic", iar în anul 1875, Fa-

cultatea de Teologie de pe lângă Universitatea din Cernăuţi.

La 1866, Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava a fost declarată expoziturâ (filială) a Mănăstirii Dragomirna, iar în anul 1904, deveni mănăstire îndependentă.

e) *Capela din curtea mănăstirii Sf. Ioan, din Suceava.*

In curtea Mănăstirii Sf. Ioan se află o bisericuţă mică, zidită de mitropolitul Moldovei şi Sucevii, *Anastasie Crimca*, în timpul domniei lui *Miron Vodă Barnovschi* (1626—1629).

Pe păretele dinafară, deasupra uşii dela întrare, se află patru icoane mari, pictate în anul 1895 de pictorul bucovinean, *Vladimir Mironescu*. Ele reprezintă judecata la moare a sf. Ioan cel Nou, martiriul său şi aducerea moaştelor sale la Suceava, în a. 1402.

7. Biserica Sf. Nicolae din Suceava.

In partea dela apus a oraşului, aprope de Liceul de băeţi, se află clădirea medievală a bisericii Sf. Nicolae, compusă din pridvor, pronaos, naos şi altar.

Pisania de pe lespedea de piatră, deasupra uşii dela întrare din pridvor în pronaos, ni mărturiseşte, că „această biserică, cu hramul Sf. m. Ierarh Nicolae, a renovat-o marele Visternic *Nicoară Prăjescul*, cu soţia sa Maria şi copiii lor, în anul 1611.

Deci, dacă Nicoară Prăjescul restaură această biserică în anul 1611, ea a fost zidită cu mult mai nainte, probabil de Ilie Vodă II (1546—1551), fiul lui Petru Vodă Rareş, după cum arată şi stilul ei, care e al epocei acestui voevod.

In a. 1895 ea a fost restaurată şi zugrăvită din nou de pictorul Vl. Mironescu.

Inlăuntrul bisericii se află trei morminte, acoperite cu pietre funerare, împodobite cu inscripţii, dintre cari numai două se pot descifra, şi anume: Înscripţia de pe piatra de mormânt din partea dreaptă a pronaosului, jumătate slavonă şi jumătate grecească, care ni spune, că această piatră de mormânt a fost făcută

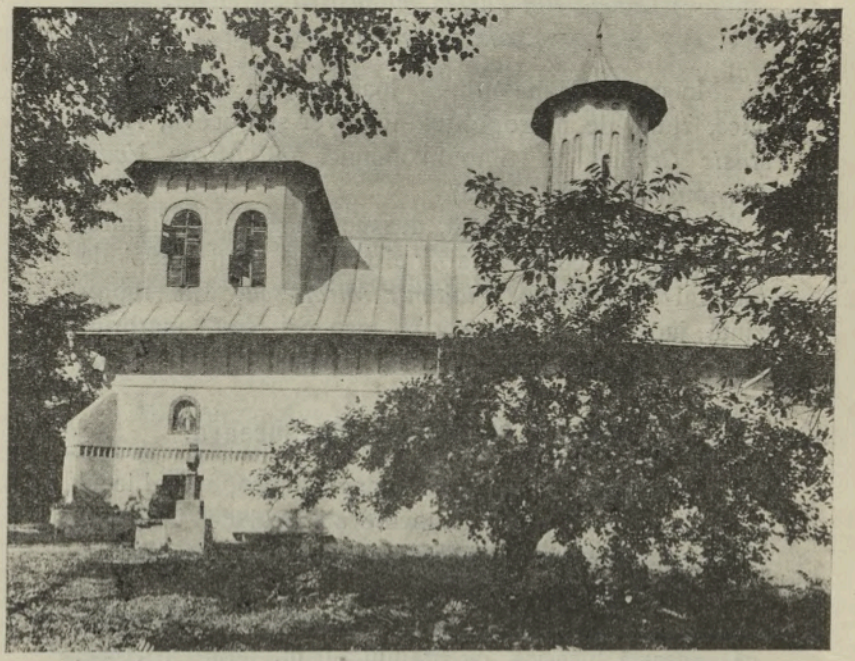

Biserica Sf. Nicolae din Suceava, zidită în secolul al XVI-lea.
Foto: L. Balan, Cernăuţi.

şi împodobită de „Ilisafta", peste mormântul soţului ei, jupânul *Iane Călugărul, fost mare visternic*, îngropat aici în anul 1595"; apoi inscripţia de pe piatra mormântului din *pridvorul bisericii* ni mărturiseşte că acolo se odihneşte *Mihail Cărescul*, fiul lui Lupu Cărescul, mort în anul 1665.

8. Biserica Invierii, numită şi „Biserica Elena Doamna", din Suceava.

În fundul grădinii publice din centrul Sucevii, pe strada ce duce spre Mănăstirea sf. Ioan, se află o frumoasă biserică, cu hramul Invierii, numită şi „Biserica Elena Doamna" după numele ctitorei sale.

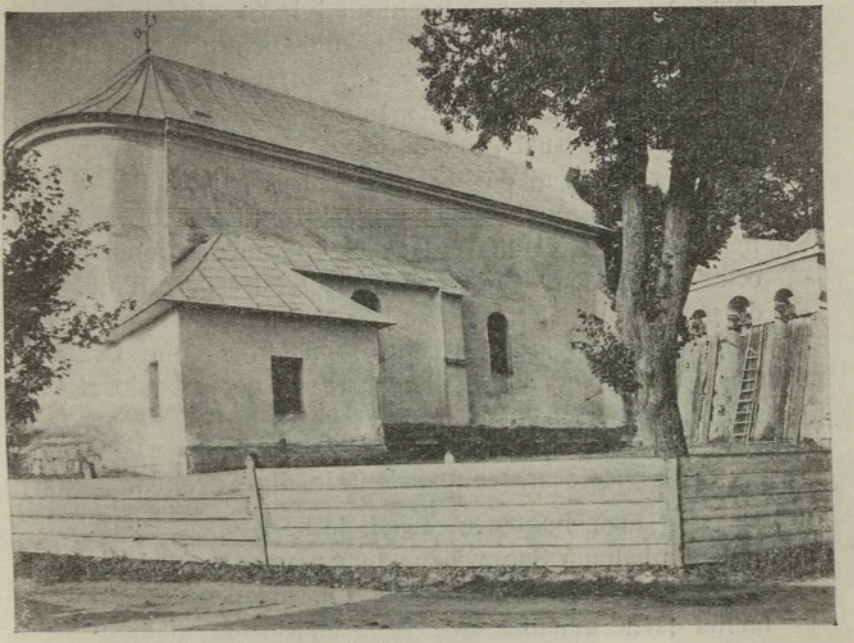

Biserica Invierii, numită şi „Biserica Elena Doamna" din Suceava, ctitoria Doamnei Elena, soţia lui Petru Vodă Rareş.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

Inscripţia slavonă deasupra uşii dela intrare ni spune că această biserică a fost ridicată de „*Elena Doamna, soţia lui Petru Vodă Rareş*, fiica Despotului Sârbilor, *Ioan*", şi a fost terminată în anul 1551, în timpul domniei fiului ei, Ştefan VI Rareş (1551—1552).

După răpirea Bucovinei, guvernul austriac a înstrăinat această frumoasă biserică românească, ctitoria soţiei lui Petru Vodă Rareş, Elena Doamna, dând-o spre folosirea puţinilor funcţionari austriaci şi târgoveţi răzleţi de confesiune romano-catolică din acest oraş. Catolicii, după ce ocupară biserica, îi stricară turnul de deasupra, care era un semn caracteristic al arhitecturii româneşti şi ortodoxe. Iar în anul 1838, când fu terminată zidirea unei bisericii noui pentru Romano-Catolicii din Suceava, biserica Invierii, ctitoria Doamnei Elena Rareş, fu dată de stăpânirea austriacă ca să li fie biserică parohială, Rutenilor greco-catolici, veniţi din Galiţia şi protejaţi de guvernele dela Viena.

Abia în anul 1936, această biserică istorică a fost redată de guvernul României, în seama Mitropoliei ortodoxe-române a Bucovinei, restabilind astfel dreptul de posesiune şi de folosire a Bisericii ortodoxe-române asupra acestei biserici istorice româneşti, răpite fără nici un drept de stăpânirea austriacă pentru folosul străinilor venetici.

9. Bisericele armeano-orientale din Suceava.

Pe lângă monumentele religioase istorice româneşti din bătrâna Suceavă, nu putem trece cu vederea şi bisericele armeneşti-orientale din acest oraş, cari merită să fie amintite aici, spre înformarea vizitatorilor, pentru vechimea lor şi pentru rolul interesant ce l-au avut ele în viaţa trecută a Moldovei.

Armenii orientali au azi în Suceava patru biserici, cari datează de prin veacurile XV–XVII, şi anume: *Biserica Sf. Cruci, biserica Sf. Simion, biserica Sf. Auxentie dela Zamca,* şi *biserica Sf. Marii (Hagigadar).*

a) *Biserica sf. Cruci,* situată în centrul oraşului, a fost zidită pe timpul domniei lui Ştefăniţă-Vodă, în anul 1521, de Armeanul *Cristea Hanko,* pe locul unei

bisericii mai vechi, de lemn. Ea a fost până în vara anului 1918 biserică parohială a Armenilor orientali. In acest an însă, surpându-i-se turnul şi căzând în lăuntrul ei, ea a fost închisă şi părăsită.

Biserica armeano-orientală cu hramul Sf. Cruci, din Suceava, zidită la 1521, sub domnia lui Ştefăniţă Vodă.

Foto: L. Balan, Cernăuţi.

b) *Biserica sf. Simion*, numită şi „biserica dela *Turnul Roşu*", închinată lui Simion Dzeruni, (Simion cel Bătrân), constă din două părţi: una zidită în anul 1513, de Armeanul *Donig*, şi alta mai nouă, zidită de Şima (Simion), în timpul domniei lui Simion Vodă Movilă, deci pe la anul 1600.

Se numeşte biserica dela „Turnul Roşu“, pentrucă mai demult turnul clopotniţei ei era zugrăvit în culoare roşă.

c) *Biseriea sf. Auxentie*, din curtea cetăţuei *Zamca*, dela periferia dela apus a oraşului, e zidită de nobilul şi bogatul Armean *Agopsin Vartan*, mort la anul 1612, după cum spune inscripţia în versuri de pe piatra mormântului ctitorului din această biserică. Deci biserica datează de pe la sfârşitul sec. al XVI-lea, şi e încunjurată de un zid puternic şi înalt, cu metereze.

La întrarea în curtea cetăţuei Zamca se află o biserică mai mică, un fel de turn masiv, sub care e o poartă de întrare, boltită. Această biserică, deasupra porţii, e de pe timpul lui Ştefan cel Mare, sau poate chiar din secolul al XIV-lea.

Aici a fost pe vremuri o mănăstire şi o şcoală teologică armenească, iar dela 1415 - 1447 a rezidat aici un episcop armenesc cu numele *Avadik*. In etajul acestei biserici-turn se află un paraclis, trapeza şi chiliile fostei mănăstiri. Cetatea Zamca a fost întărită de regele Poloniei, Ioan Sobieski.

d) *Biserica „Hagigadar“*, cu hramul Sf. Marii, de lângă Suceava.

La o depărtare de 2—3 km spre sud-vest de oraş, se ridică „pe o culme rotundă, parcă ar fi făcută de om, pe un gorgan înverzit“ (N. Iorga), biserica fostei mănăstiri armeneşti de maici, numită „Hagigadar“ (= împlinirea dorinţelor). Ea fu zidită în anul 1512, de bogatul Armean, *Dragan Danovak*. E şi azi pentru Armeni un vestit loc de pelegrinaj, îndeosebi pentru femei.

10. Biserica „Mănăstirii Todirenilor“ din Burdujeni.

In târgul vamal de altădată al *Burdujenilor*, din faţa oraşului Suceava, 2 km spre miazănoapte dela măreaţa gară, se află biserica fostei mănăstiri a „Todirenilor, cu hramul Inălţării Domnului, numită astfel de popor după numele ctitorului ei, postelnicul *Toader Movilă*, fratele Voevozilor Moldovei Ieremia şi Simion Movilă, care a ridicat-o pe la anul 1597, în stilul arhitecturii religioase a Moldovei din secolul al XVI-lea.

Dela întemeierea ei, această mănăstire de călugări, în jurul căreia s'au format apoi satul şi târgul Burdujeni, a fost încunjurată cu ziduri puternice şi cu turnuri de apărare, cari azi zac în ruină.

Numai turnul dela întrare s'a păstrat întreg până azi, amintind de vremuri demult apuse.

In jumătatea a II a sec. al XVII-lea, mănăstirea aceasta fu reînnoită de boerii Costineşti şi închinată Mănăstirii Sf. Pavel, dela Muntele Atos.

În anul 1785, sub egumenia *Grecului Anania*, „mitropolit de Sivas“, biserica mănăstirească a Todirenilor fu din nou reparată, înzestrată cu un iconostas interesant şi zugrăvită de zugravul grec, Veniamin din Troada.

Poate cu acest prilej i s'a adaus bisericii şi un pridvor nou şi jos, care i-a schimonosit înfăţişarea arhitectonică frumoasă.

În anul 1863, mănăstirea fu desfiinţată de primul Domn al României, Alexandru Ioan Cuza (1859—1866), cu prilejul secularizării averilor mănăstireşti, iar biserica ei a devenit biserică parohială.

11. Biserica din Pătrăuţi pe Suceavă.

Spre nord-vest de Suceava, la o distanţă de cam o oară de drum cu trăsura, se află comuna Pătrăuţi pe Suceava. La marginea dela miazăzinoapte a satului, se vede o veche biserică de zid, împodobită înlăuntru şi pe dinafară cu frumoase *frescuri*, ale căror tablouri

Biserica din Pătrăuţi pe Suceava, ctitoria lui Ştefan cel Mare.
Foto : L. Balan, Cernăuţi.

de sfinţi au inscripţii *greceşti*, spre deosebire de celelalte vechi biserici istorice din Bucovina, cari au inscripţii slavone.

Această biserică, azi parohială, închinată sf. Cruci, a fost în vremuri vechi, dela începutul secolului al IV-lea şi până la anul 1786, biserica uneia dintre cele mai vechi mănăstiri de călugăriţe din Moldova. Ea a fost zidită şi înfrumuseţată cu picturi în fresco de

Domnul Moldovei *Ştefan cel Mare*, în anul 1487, după cum ni mărturiseşte pisania slavonă ce se vede deasupra uşei ei dela întrare.

Lângă biserică, sub păretele ei dela apus, se află pietrele de mormânt ale duor călugăriţe, moarte pela finea secolului al XVI-lea, şi anume, a „Cniaghinei *Cristina Crisoaia* din Suceava", moartă în Decemvrie *1594*, şi a *„călugăriţei Protasia*, maica *Doamnei Marghita*, moartă în Septemvrie *1600*".

„Doamna Marghita", a cărei mamă, „călugăriţa Protasia" e îngropată lângă biserica fostei mănăstiri de maici din Pătrăuţi pe Suceava, e, după toate semnele de pe piatra ei funerară, soţia lui Simion Vodă Movilă (1606—1608), iar maica Protasia e soacra lui.

Se mai vede aici încă un mormânt, al cărui înscripţie de pe piatra funerară e însă ştearsă de vremuri.

In lăuntrul bisericii e foarte interesant tabloul votiv, pictat în fresco, cu chipul lui *Ştefan Vodă cel Mare*.

12. Mănăstirea Dragomirna.

a) *Istoricul mănăstirii.*

La o depărtare de 12 km spre miazănoapte dela oraşul Suceava, între comuna Mitocul Dragomirnei şi pădurile Fondului bisericesc al Bucovinei, se înalţă, pe o colină pitorească, *Mănăstirea Dragomirna*, una dintre cele mai frumoase mănăstiri ale Bucovinei, numită astfel după moşia Dragomireşti pe care a fost întemeiată. Ea a fost ridicată pe la începutul secolului al XVII-lea, de mitropolitul Moldovei *Anastasie Crimca* (1608—1617 şi 1619—1629), care a fost mai nainte episcop de Rădăuţi (1600) şi apoi de Roman (1605—1608).

Mitropolitul Anastasie Crimca întemeiă aici, pe moşia sa Dragomireşti, *mai întâi un schit*, ridicând, în anul 1602, o *bisericuţă de piatră*, îmbrăcată pe dinafară cu cărămidă smălţuită, şi chilii în jurul ei, cu ajutorul rudelor sale, distinşii boeri Lupu şi Simion Stroici. Această bisericuţă se numeşte până azi *„biserica Schitului“* şi e situată afară de zidurile mănăstirii, cam 70 metri spre sudost dela mănăstire.

Anastasie nu se mulţumi însă numai cu această bisericuţă şi cu schitul din jurul ei, ci ridică mai târziu, când ajunse în scaunul mitropolitan, o *biserică mare* şi frumoasă, un giuvaer de arhitectură religioasă, din

mijloacele proprii şi cu concursul familiei boereşti *Stroici* şi al altor boeri evlavioşi. Această biserică fu terminată în anul 1609 şi închinată *Pogorârii Sfântului Duh.*

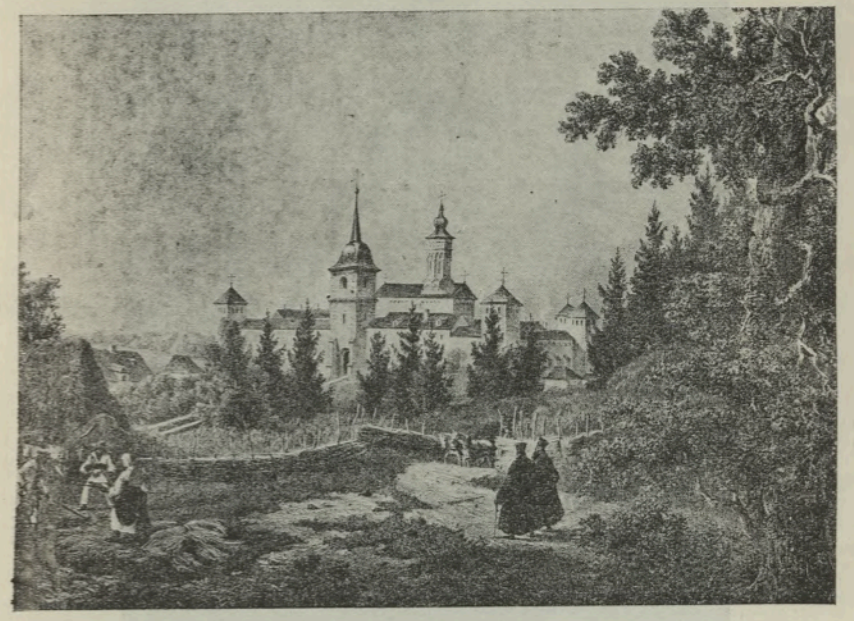

Mănăstirea Dragomirna. Vedere generală.
(*După Knapp*).

Biserica Mănăstirii Dragomirna, împodobită înlăuntru cu o zugrăveală veche, încă bine păstrată, e zidită în stilul moldovenesc al lui Ştefan cel Mare şi e o adevărată capodoperă de artă arhitectonică între bisericele Moldovei din veacurile XV—XVII „înaltă şi îngustă ca o frumoasă cutie de moaşte" (N. Iorga).

De o frumuseţă neîntrecută e turnul bisericii, „un giuvaer în muchi, care în sine alcătueşte o lucrare desăvârşită, pe care n'o întrec nici turnurile dela Treilerarhi din Iaşi. El se rădică pe o îndoită temelie,

sculptată ca o horbotă; cadrul împodobit al celor patru ferestuici e de o mare bogăţie de podoabe. Trandafirii de piatră sunt răspândiţi darnic, înflorind orice

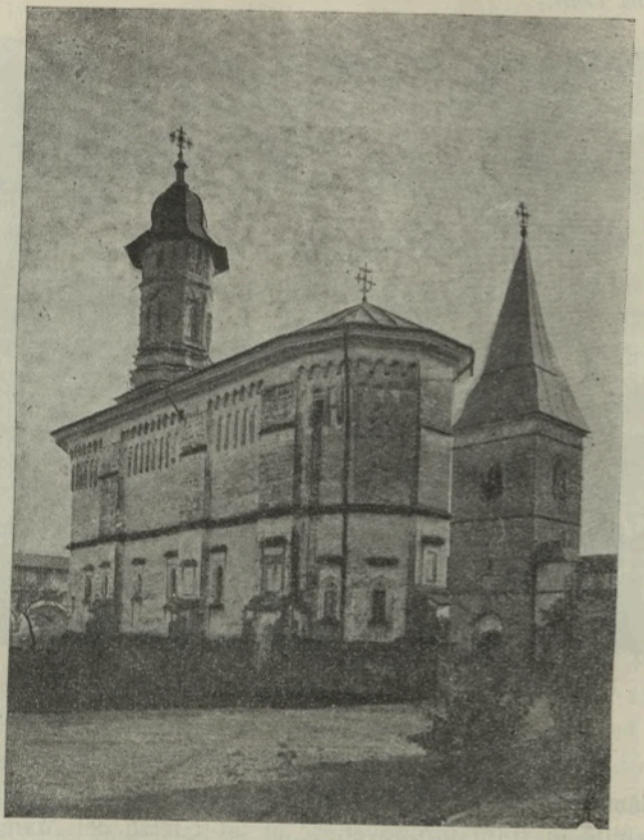

Biserica Mănăstirii Dragomirna.

Foto: Arh. Alex. Petit, Bucureşti.

colţişor, şi astfel, întregul turn pare un surguciu de floare, învoalată" (Iorga).

Caracteristic la această biserică e faptul că, începând dela întrare, fiecare despărţitură se ridică peste

cea premergătoare cu câteva trepte, aşa că altarul predomină peste toate despărţiturile.

Pictura în fresco, în mare parte aurită şi păstrată

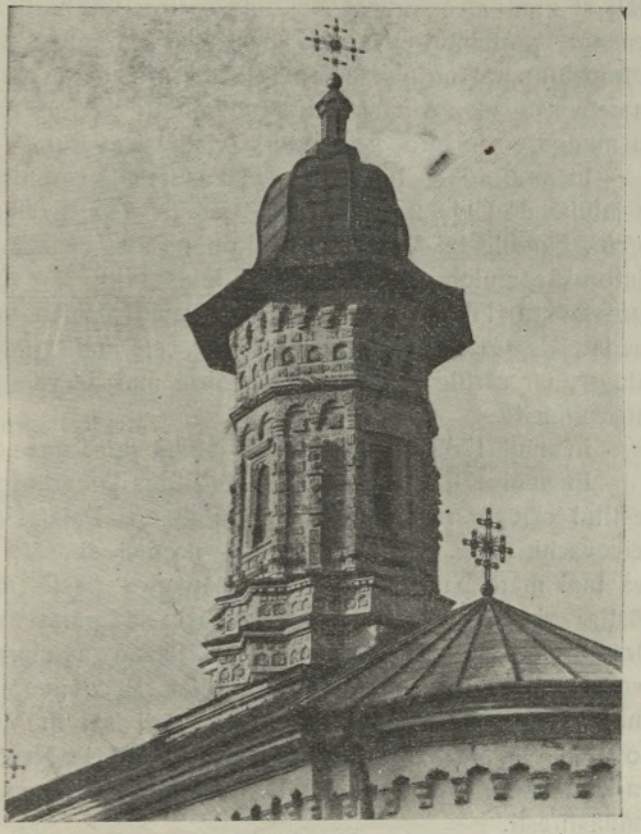

Turnul artistic sculptat al bisericii Mănăstirii Dragomirna.
Foto : Arhit. Alex. Petit, Bucureşti.

foarte bine în naos şi în altar, reprezintă scene din Testamentul vechiu şi nou şi din vieţile sfinţilor.

Iconostasul e o frumoasă lucrare de strugărie, bogat aurită. El se trage din fosta Mănăstire Solca, şi fu adus la Dragomirna în anul 1793.

In anul 1627, Domnul Moldovei *Miron Movilă Barnovschi*, câştigat de mitropolitul Anastasie pentru sprijinul ctitoriei sale, a încunjurat mănăstirea cu un zid înalt şi gros şi a ridicat în cele patru unghiuri şi deasupra portalului ei turnuri masive şi puternice, cari o transformară într'o adevărată cetate, în care mulţi oameni sau adăpostit şi scutit în vremuri de încălcări duşmănoase ale ţării, salvându-şi viaţa şi avutul.

In anul 1653, luna Mai, Mănăstirea Dragomirna fu jăfuită de Cazacii hatmanului Ucrainei *Timuş Hmelniţchi*, ginerile lui Vasile Vodă Lupu, care venise în ajutorul socrului său, împotriva logofătului răsculat, apoi Domn al Moldovei, Gheorghe Ştefan. Atunci fură prădate de Cazacii beţivi ai lui Timuş, cele mai scumpe odoare, iar cărţile şi documentele cele mai de valoare fură nimicite.

In anul 1758, mănăstirea fu jăfuită de Tatari.

In anul 1763, se aşeză în Mănăstirea Dragomirna vestitul călugăr rus, originar din Pultava, Paisie Velicicovschi, care, împreună cu 64 ucenici ai săi, în cea mai mare parte Ruşi, puse stăpânire peste mănăstire şi sili pe călugării băştinaşi să părăsească Dragomirna şi să plece aiurea. Paisie a stareţit această mănăstire până după răpirea Bucovinei, în anul 1775, când se strămută cu călugării săi în Moldova liberă, la mănăstirea Secul şi apoi la Neamţ, unde întroduse cunoscutele sale reforme ale vieţii mănăstireşti.

b) *Mormintele din biserica Mănăstirii Dragomirna.*

In pronaosul bisericii, în partea dreaptă dela întrare, se află *mormântul mitropolitului Anastasie Crimca*, ctitorul mănăstirii, mort în anul 1631. Mormântul său e acoperit cu o lespede simplă, fără ornamente şi fără înscripţie.

In tinda bisericii se află cinci pietre funerare cari acopăr mormintele următoarelor personalităţi istorice:

Lângă uşa dela întrare dinspre nord, se află un mormânt împodobit cu stemele Moldovei şi Ţării Româneşti, zimbrul şi vulturul, şi cu o înscripţie grecească, care spune că acolo se odihneşte *Maria*, fiica lui Constantin-Vodă Mavrocordat, măritată după păharnicul *Gheorghe Balş*, şi răpăusată în 15 Februarie 1770.

Alăturea este un mormânt acoperit cu o piatră de marmoră cu înscripţie grecească veche. Tradiţia spune, că acolo ar fi îngropat „*Dima*“, arhitectul mănăstirii, care figurează în pomelnicul mănăstiresc între „ctitori“. Inscripţia de pe piatră, în limba greacă veche, n'are nici o legătură cu cel înmormântat acolo, ci e de o vechime mare, „poate chiar din timpul republicilor greceşti“. E probabil deci, că arhitectul Dima ar fi fost Grec de origine, şi ar fi adus cu sine această piatră, ca un vechiu odor familiar, la Dragomirna, unde, cineva i-a pus-o pe mormânt după moarte.

Celalte 3 pietre funerare acopăr morminte boereşti, fără importanţă istorică.

Afară, în partea *stângă* a altarului şi naosului, se află mormântul, cu inscripţie românească, al episcopului Bucovinei, *Daniil Vlahovici* (1789–1822).

c) *Obiecte bisericeşti antice, de valoare artistică şi istorică, din Muzeul mănăstirii.*

Aiere, veşminte bisericeşti şi alte obiecte istorice.

Un s. Aier, cusut cu fire de argint şi mătasă, pe damast roşu, din anul 1598, dăruit de Ţarul Rusiei, *Fedor Ivanovici.*

Un s. Aier, cusut cu fire de aur şi argint, pe damast roşu, „făcut de mitropolitul *Anastasie Crimca*, în anul 1626, pentru Mănăstirea Dragomirna.“

Un acoperemânt mare, cu icoana Adormirii Maicii Domnului, cusut cu fire de aur pe catifia roşă, *donat* mănăstirii în anul 1612, de Domnul Moldovei *Ştefan IX. Tomşa* (1611–1615).

Un acoperemânt din anul 1559, care a fost dăruit mănăstirii Voroneţului.

5. *O cruce de lemn de abanos,* cu iconiţe săpate şi ferecată în argint, dăruită în anul 1542, Mănăstirii *Voroneţ,* de Visternicul *Toma.*

6. *O cruce de lemn de cedru,* cu 32 iconiţi săpate, ferecată în argint aurit, dăruită mănăstirii în anul 1624, de mitropolitul *Anastasie Crimca.*

Apoi multe alte veşminte şi obiecte vechi bisericeşti, de mare valoare artistică religioasă din trecutul românesc.

d) *Cărţi bisericeşti vechi.*
din sec. XVI. şi XVII.

In colecţia de cărţi bisericeşti vechi din muzeul Mănăstirii Dragomirna, se află unele de o deosebită valoare istorică şi artistică.

Inducem aici pe cele mai vechi şi mai interesante:

1. *O Evanghelie* slavonă, manuscris pe pergament, cu multe ilustraţiuni şi icoane pictate, legată în păreţi de lemn ferecaţi cu table de argint aurit şi cu icoane cu relief, artistic lucrate.

Pe unele ilustraţiuni se află pictat chipul mitropolitului *Anastasie Crimca,* (vezi reversul foii a 15. dela sfârşit, în cadrul de jos.)

Această Evanghelie a fost donată Mănăstirii Dragomirna de mitropolitul *Anastasie Crimca,* în anul 1609, în timpul domniei lui Constantin Vodă Movilă.

Ea a fost ferecată în argint, în mod admirabil, de argintarul român *„Gligorie Moisiu“.*

2. *Un Liturghier slavon*, manuscript pe pergament, format quart, cu păreţi ferecaţi în argint aurit, dăruit mănăstirii de mitropolitul Anastasie Crimca, în anul 1610.

O notiţă ni spune, că acest Liturghier a fost furat de Cazacii lui Timuş Hmelniţchi, în anul 1653, dela cari l-a răscumpărat *Ecaterina, soţia lui Vasile Vodă Lupu*, şi l-a trimis iarăşi mănăstirii Dragomirna, în Septemvrie 1653.

3. *Alt Liturghier slavon*, legat în păreţi de lemn de stejar, îmbrăcaţi în piele roşă, şi dăruit mănăstirii de mitropolitul Anastasie Crimca, în anul 1610.

O notiţă slavonă ni spune, că „orăşanul Eustafi *Zaremba* din Lwów, în Galiţia, născut în Târgovişte, încredinţându-se că acest Liturghier, pe care l-a cumpărat dela un soldat (al lui Timuş), rupt şi fără păreţi, este al Mănăstirii Dragomirna, l-a legat şi l-a trimis îndărăpt pentru mântuirea sa şi a părinţilor săi, în anul 1666."

4. O Evanghelie, dăruită mănăstirii de mitropolitul Anastasie Crimca, în anul 1614.

Pe păretele din dos, în laturea stângă e gravat chipul Domnului Moldovei *Ştefan IX. Tomşa* (1611—1615), iar în laturea dreaptă, cel al mitropolitului *Anastasie Crimca*, în haine arhiereşti, ambii în genunchi, ţinând în mâna dreaptă câte o cruce, iar în cea stângă câte o carte.

5. *O Evanghelie slavonă*, tipărită la Lemberg (Lwów) în anul 1644, şi dăruită Mănăstirii *Solca* de *Lupu Murguleţ*, în anul 1707.

12. Biserica fostei mănăstiri din Sfânt Ilie.

La o depărtare de 5 km de la gara Burdujeni,

Biserica fostei mănăstiri din Sfânt-Ilie, ctitoria lui Ştefan cel Mare, zidită în anul 1488.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

spre sud-vest de oraşul Suceava, se află vechea biserică a mănăstirii de altă dată din satul Sfânt Ilie.

Pisania slavonă deasupra uşii dela întrare ni mărturiseşte că, această biserică a fost zidită şi închi-

nată sf. profet Ilie, de Domnul Moldovei Ştefan cel Mare, în anul 1488.

Tabloul votiv, pictat în fresco, pe păretele dintre pronaos şi naos, ni înfăţişează portretul marelui voevod, ctitorul bisericii şi al mănăstirei Sfânt Ilie, în costumul domnesc al epocii sale.

Dela răpirea Bucovinei şi până la înfiinţarea episcopiei Bucovinei, la anul 1781, igumenul Mănăstirii Sfânt Ilie, *Macarie*, a fost vicarul general al mitropolitului Moldovei şi Sucevii şi administratorul moşiilor Mitropoliei dela Iaşi, ramase dincoace de „cordun", pe teritoriul Moldovei de sus ocupat de Austrieci. În a. 1779, Macarie fu arestat în Suceava şi escortat sub pază militară la închisoarea din Cernăuţi, fiind acuzat la stăpânirea austriacă de către doi clerici străini, Kamenski şi Kopitzki, oploşiţi în Suceava, că n'ar fi ordonat preoţilor de sub ordinele sale să pomenească la sf. Liturghie numele împăratului Austriei Iosif al II-lea. Abia în Martie 1781, după multe şi supărătoare anchete şi procese în faţa autorităţilor militare austriace, egumenul Macarie fu eliberat din închisoare şi reintegrat în onoarea sa, la ordinul împăratului care se convinsese dintr'un memoriu primit direct dela Macarie, că el e jertfa unor „calomnii ruşinoase".

În anul 1786, Mănăstirea Sfânt Ilie fu desfiinţată, iar biserica ei a rămas deatunci până azi, biserică parohială.

13. **Biserica din Răuseni.**

La o distanţă de 15 km spre sud-ost dela Suceava, e aşezat satul *Răuseni*, de care e legată o *dramă istorică* din trecutul Moldovei şi din viaţa strălucitului ei Voevod, Ştefan cel Mare.

Aici adică, *Petru-Aron*, fiul lui Alexandru cel Bun şi cumnatul lui Ioan Corvin de Hunedoara, Domn al

Ardealului, dupăce domnise între anii 1448—1449 în Moldova, este izgonit de pe tron de fratele său *Bogdan Vodă al II-lea* (1449—1451), tatăl lui Ştefan cel Mare.

După vreo 2 ani de pribegie prin Polonia, *Petru Vodă-Aron*, sprijinit de regele Poloniei Cazimir, întră în anul 1451 în Moldova, în fruntea unei armate polone, spre a-l izgoni din domnie pe fratele său, Bogdan Vodă II.

Ajuns la Suceava, Petru-Aron află că fratele său Bogdan Vodă petrecea fără nici o grijă la nunta unui boier de-al său, în satul Răuseni din apropierea Sucevii.

La această veste, Petru-Aron îşi îndreaptă o parte din oaste într'acolo, şi sosind noaptea, în toiul chefului acelei nunţi, încunjură conacul boieresc, întră pe neaşteptate în camera în care benchetuiau nuntaşii, îl scoase pe Vodă în curte şi puse să-i-se se taie capul în faţa lui şi a oaspeţilor încremeniţi de spaimă.

Câţiva ani mai târziu, Ştefan cel Mare răzbună uciderea la Răuseni a tatălui său Bogdan de către Petru Vodă-Aron. Urmărind pe ucigaş până în inima Ardealului şi punând mâna pe el, îl străpunse cu sabia.

Iar spre sfârşitul vieţii sale, în anul 1503, Ştefan Vodă cel Mare a zidit în Răuseni, pe locul unde tatăl său a fost ucis, o biserică de zid, ca un monument de amintire a sorţii triste cu care şi-a încheiat părintele său, Bogdan Vodă II, viaţa şi domnia.

Această biserică există şi azi, ca biserică parohială a satului Răuseni. Iar o înscripţie în piatră, deasupra uşii dela întrare, pe păretele dela miazăzi, aminteşte de tristele întâmplări istorice, legate de această biserică, închinată hramului Tăerii capului sf. Ioan Botezătorul.

15. Biserica fostei mănăstiri din Ilişeşti.

In satul *Ilişeşti*, situat la o depărtare de 20 km spre sudvest de Suceava, se află *frumoasa biserică* a mănăstirii de odinioară din această localitate pitorească.

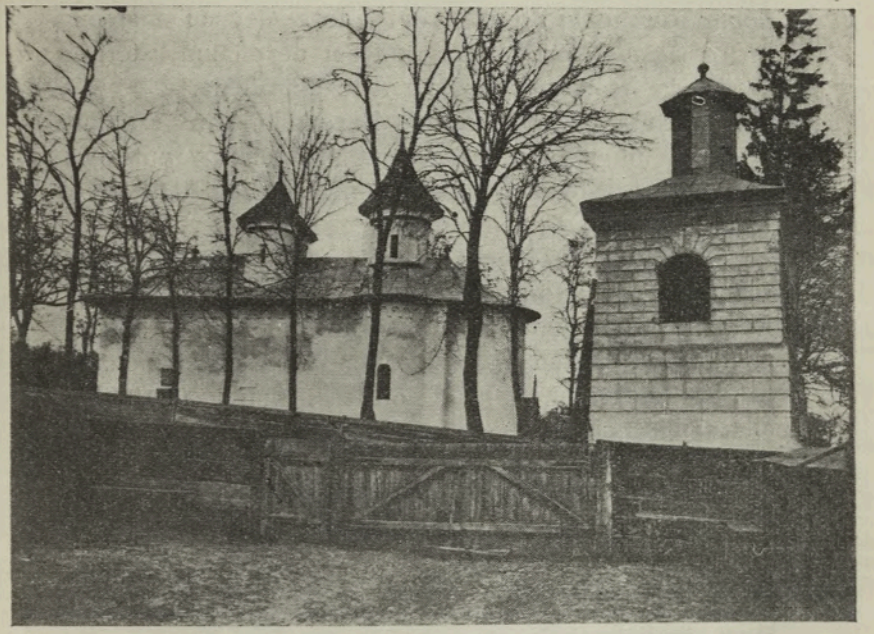

Biserica fostei mănăstiri din Ilişeşti.

Mănăstirea din Ilişeşti cu biserica ei, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, a fost întemeiată de marele medelnicer moldovean, *Ionaşcu Isăcescul* cu soţia sa Alexandra, în anul 1714.

In anul 1778, ultimul egumen al acestei mănăstiri, arhimandritul *Meletie*, a înnoit biserica mănăstirească pe cheltuiala sa proprie, după cum ni mărturiseşte înscripţia de pe păretele dela nord, deasupra amvonului.

In anul 1783, Mănăstirea din Ilişeşti fu desfiin-

ţată, împreună cu alte mănăstiri mici şi schituri din Bucovina, iar biserica ei serveşte de atunci şi până azi ca biserică parohială românească.

In anul 1867, altarul bisericii a fost foarte frumos pictat de celebrul pictor român bucovinean, *Epaminonda Bucevschi* (1843—1891), fost elev al marelui pictor *Anselm Feuerbach*, profesor de pictură istoriografică la Academia de Bele Arte din Viena.

Pictura lui Epaminonda Bucevschi, care era fiu de preot din Ilişeşti, a fost însă mai târziu văruită pe deasupra şi astfel acoperită de nişte oameni fără înţelegere pentru artă şi frumos.

In anul 1924 însă, făcându-se bisericii o nouă reparaţie, cu ajutorul unei colecte băneşti, trimise de Românii din America, în suma de 227·50 dolari (43.300 Lei), fu spălată şi scoasă la vedere şi pictura lui Ep. Bucevschi, care decorează în mod admirabil altarul bisericii.

16. **Biserica din Părhăuţi.**

a) *Istoricul ei.*

Prima staţie a căii ferate Dărmăneşti-Vatra-Dornei, e comuna rurală Părhăuţi, străbătută de părăul Soloneţ, în judeţul Suceava.

In partea dela sud-vest a satului, se află, pe un câmp liber, o străveche biserică de zid, fără turnuri, acoperită cu un acoperiş ţuguiat de şindrilă şi închinată „Tuturor Sfinţilor".

Deasupra pridvorului bisericii, susţinut de columne masive de piatră, se află clopotniţa. Înlăuntru şi pe din afară biserica a fost împodobită cu frescuri, cari însă azi sunt şterse în parte de intemperiile vremurilor.

Pisania slavonă de pe păretele dinspre apus al clopotniţei şi totodată şi al bisericii, ni mărturiseşte

că această biserică a fost zidită de Logofătul *Gavril Trotuşan* şi soţia sa Ana, în timpul domniei lui Ştefăniţă Vodă (1517–1527), în anul 1522.

Logofătul Gavril Trotuşan, ctitorul acestei biserici, a jucat un rol însemnat în istoria Moldovei, fiind la urmă condamnat la moarte şi ucis ca conspirator, împreună cu alţi boeri, de către Petru Vodă Rareş, în domnia sa a doua (1541–1546)

b) *Mormintele din lăuntrul bisericii.*

În lăuntrul bisericii se află cinci morminte boereşti, rude ale ctitorului, din veacurile XV—XVII, acoperite cu pietre funerare şi împodobite cu înscripţii slavone. Dintre acestea mai însemnate sunt următoarele:

1. *In partea stângă a pronaosului,* se află mormântul *Mariei Trotuşan,* maica ctitorului bisericii Gavril Trotuşan, răpăusată în anul 1506.

2. În partea dreaptă a pronaosului se află mormântul *Anei Trotuşan,* soţia Logofătului Gavril Trotuşan, răpăosată în anul 1521. Ea a fost fiica cea mai tânără a lui *Luca Arbore* cel tânăr, Portarul Sucevii.

17. Biserica fostei mănăstiri din Solca.

La o depărtare de 9 km spre apus dela staţiunea C. F. R. Cacica, se află târguşorul Solca, staţiune climaterică pitorească, sub munţii Carpaţilor păduroşi ai Bucovinei, în ţinutul Humorului.

Domnul Moldovei *Ştefan IX Tomşa* (1611–1615 şi 1622–1623) a zidit în centrul localităţii o biserică, cu chilii pentru călugări în jurul ei, şi a întemeiat astfel Mănăstirea Solca, închinând-o sf. apostoli Petru şi Pavel, în anul 1620.

În anul 1786, Mănăstirea Solca fu desfiinţată şi întrebuinţată apoi ca magazie de provizii în războiul

dintre Ruşi, Turci şi Austrieci din anul 1787. În anul 1795 biserica fu sfinţită din nou ca biserică parohială.

Această frumoasă biserică, cu forma ei sveltă, are cinci despărţituri : Pridvor, pronaos, despărţitura ctitorească, naos şi altar.

Biserica fostei mănăstiri din Solca, ctitoria Voevodului Moldovei Ştefan IX Tomşa, zidită în anul 1620.

În pronaosul bisericii sunt două morminte cu inscripţii româneşti, dintre cari una, din anul 1684, fiind ştearsă în multe locuri, nu se poate ceti în cuprinsul ei întreg, iar cealaltă, din anul 1707, ni mărturiseşte că acolo e îngropat Vornicul domnesc, Andrei Abaza.

18. Biserica din Arbore, ctitoria lui Luca Arbore.

La o depărtare de 5 km spre nordvest de Solca se află fruntaşa comună românească *Arbore*, numită astfel după puternica familie boerească Arbore, care a stăpânit pe vremuri acest sat cu moşia sa.

Până la anul 1502, comuna Arbore făcea parte din moşia şi comuna Solca.

In acest an, Portarul Sucevii, Luca Arbore cel tânăr, cumpără partea de jos a moşiei Solca şi începu îndată a zidi o curte boerească, care azi a dispărut, şi o biserică frumoasă, pe care o termină în 29 August 1502 închinat-o sărbătorii Tăierii capului sf. Ioan Botezătorul, după cum ni spune pisania slavonă de pe păretele dela sud, deasupra uşii dela întrare a bisericii.

Ctitorul bisericii, *Luca Arbore cel tânăr*, fiul lui Luca Arbore cel bătrân, fost Pârcalab de Neamţ, a fost un boer cu mare stimă şi vază atât la Curtea lui Ştefan Vodă cel Mare (1457—1504) cât şi a fiului şi urmaşului său, Bogdan Vodă cel Orb (1504—1517), care-l făcu nu numai sfetnic permanent în Divanul domnesc, ci şi educator al fiului său Ştefaniţă-Viforul, Voevodul Moldovei dela anul 1517—1527.

Investit de Domnitorul ţării cu aceste importante funcţiuni, era deci firesc ca Luca Arbore să-şi întemeieze o moşie şi curtea sa boerească stabilă aproape de reşedinţa domnească din Suceava.

Aceste motive l-au determinat să cumpere partea de jos a Solcii şi să-şi ridice aici curte boerească şi biserică pentru odihna de veci a sa şi a familiei sale, înzestrând-o bogat şi împodobind-o cu frescuri, atât în lăuntru cât şi pe dinafară.

Frescurile de pe păreţii dela răsărit şi miază-

noapte ai bisericii au fost distruse pe dinafară de dintele nemilos al vremii, dar cele de pe pereţii dela apus şi miazăzi, precum şi cele din lăuntrul bisericii s'au conservat destul de bine până azi.

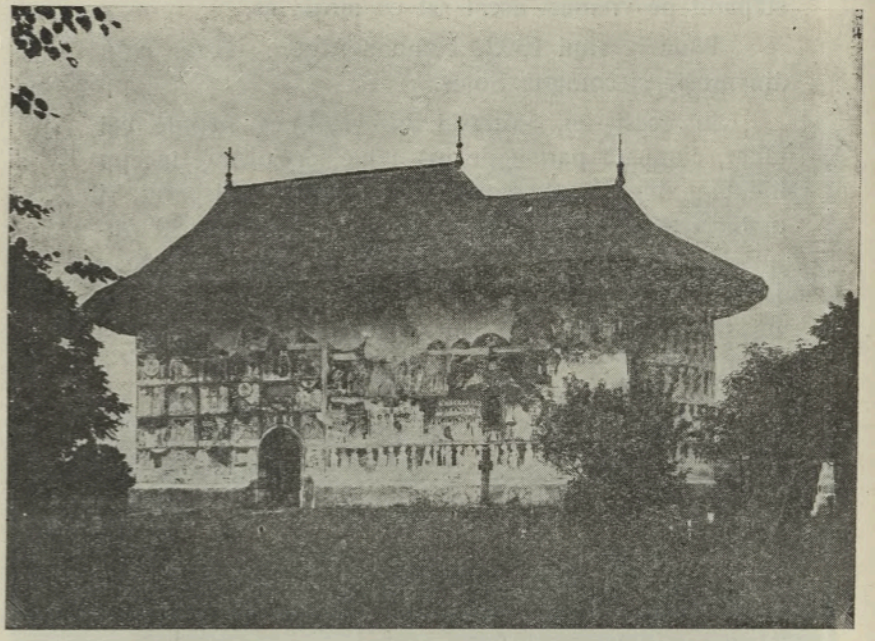

Biserica din Arbore, ctitoria lui Luca Arbore cel tânăr, fost Pârcalab de Neamţ, zidită în anul 1502.

Foto: Arhit. Alex. Petit, Bucureşti.

Membrii familiei ctitorului Luca Arbore sunt înfăţişaţi în pictură fresco, atât pe pereţii dela miază-noapte şi apus ai naosului cât şi în firida gropniţei ctitoreşti de lângă peretele dela nord al pronaosului.

E mai mult decât probabil, că Luca Arbore însuşi nu e înmormântat în gropniţa ce şi-a pregătit-o el în biserica sa din Arbore, ştiut fiind din Cronica Putneană a lui Macarie, că Ştefăniţă Vodă a decapitat

la Curtea domnească dela Hârlău pe hatmanul şi primul său instructor şi pedagog Luca Arbore, în April 1523, învinuindu-l „de trădare şi duşmănie".

Sub astfel de împrejurări cu greu se poate deci

Tabloul votiv, cu chipurile lui Luca Arbore cel tânăr şi al familiei sale, în biserica din Arbore.
Foto: L. Balan, Cernăuţi

admite că crudul Voevod Ştefăniţă ar fi îngăduit, ca corpul nefericitului Luca Arbore să fie transportat spre înmormântare la biserica sa din Arbore. Această presupunere e întărită şi de faptul că la gropniţa din biserica din Arbore nu se află nici o înemnare care ar indica locul de înmormântare al ctitorului ei, decât numai o inscripţie, care spune că această gropniţă, numită cu grecescul „chivot", „a fost făcută de Luca Arbore, pârcalab de Suceava, fiul lui Luca Arbore cel bătrân, pârcalab de Neamţ, în anul 1503".

19. Biserica din Mănăstirea Humorului.

La o distanţă de 5 jum. km spre miazănoapte dela pitorescnl orăşel de munte Gura-Humorului, pe valea râuleţului Humor, e aşezată comuna Mănăstirea Humorului, numită astfel după vechea mănăstire, ce a existat aici de prin secolul al XIV-lea şi până la anul 1786, când fu desfiinţată şi biserica ei declarată de biserică parohială.

Înainte de anul 1427, deci încă în jumătatea a II-a secolului al XIV-lea, exista aici, în dreapta râuleţului Humor, o mănăstire, zidită de judele *Ioan* şi fiii săi Lazăr, Stanciul şi Costea, şi închinată Adormirii Maicii Domnului. Existenţa acestei mănăstiri e atestată dela anul 1427 încoace, prin un secol întreg de numeroase documente.

Această mănăstire fu prădată şi apoi arsă de Tatari pe la începutul secolului al XVI-lea.

În timpul domniei dintâiu a lui Petru Vodă Rareş (1527—1538), însă, marele Logofăt *Teodor Bubuiog* şi soţia sa *Anastasia*, zidiră ceva mai la deal de ruinele vechii mănăstiri, o biserică mănăstirească nouă şi frumoasă, care fu terminată şi sfinţită deasemeni cu hramul Adormirii, *în 15 August 1530.*

Despre aceasta ni mărturiseşte pisania slavonă, sculptată în piatră, pe păretele exterior dela miazăzi al bisericii.

Această pisanie ni spune că Logofătul Teodor a zidit această biserică „la porunca şi cu sprijinul evlaviosului Domn Petru Vodă, fiul lui Ştefan Vodă cel Bătrân".

„Porunca" lui Petru Vodă Rareş şi „sprijinul" său material, acordat Logofătului Teodor la zidirea şi înfrumuseţarea bisericii cu prea frumoase picturi în fresco, înlăuntru şi pe dinafară, au fost desigur motivele hotărîtoare pentru faptul, că pe păretele ctitoresc

din naosul bisericii e înfăţişat, în pictură fresco, ca ctitor şi Petru Vodă Rareş cu soţia sa Elena Doamna şi fiul lor Ştefan, iar Logofătul Teodor şi soţia sa Anastasia sunt pictaţi mai înapoi, în „despărţitura

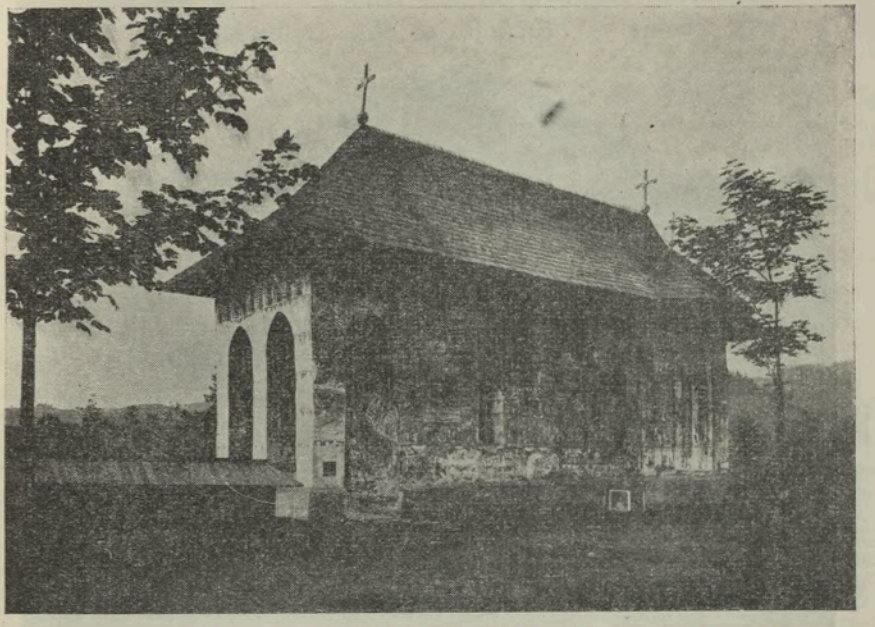

Biserica din Mănăstirea Humorului, zidită la 1530.
Foto : Arhit. Alex. Petit, Bucureşti.

ctitorească“ dintre naos şi pronaos, alegându-şi aici locul lor de onoare ca ctitori, dintr'un sentiment de mare veneraţiune şi respect faţă de Voevod.

Tot în „despărţitura ctitorească“ din lăuntrul bisericii se află şi *mormintele ctitorilor*, împodobite cu înscripţii slavone, pe cari şi le pregătiseră ei încă fiind în viaţă, şi anume:

In dreapta e mormântul Logofătului *Teodor*, acoperit cu o lespede de marmoră întunecată, a cărei

inscripţie ni spune, că acolo se odihneşte „jupânul *Teodor*, mare Logofăt“, răpăusat în anul 1539, „care şi-a pregătit acest locaş de odihnă încă pe când trăia“, rămânând până la moarte un sfetnic credincios al marelui său Voevod.

Mănăstirea Humorului, cu turnul de apărare zidit de Vasile Vodă Lupu. Vedere generală.
Foto: Arhit. Alex. Petit, Bucureşti.

La stânga despărţiturii ctitoreşti, într'o firidă din părete!e dela miazănoapte, se află mormântul *Anastasiei*, soţia ctitorului Teodor, răpăusată în anul 1527, deci la începutul sau în cursul zidirii bisericii. Deasupra mormântului ei, pe părete, e pictat chipul ei în haine de jupâneasă din acea epocă.

În *stânga* pronaosului se află înmormântată *Maria*, soţia Logofătului Solomon, nepoata Portarului de Suceava, *Luca Arbore Hatmanul.*

In dreapta pronaosului se află trei morminte acoperite cu pietre funerare, cu inscripţii defectate, dintre cari numai cea de pe mormântul episcopului de Rădăuţi *Eutimie* se mai poate descifra. Episcopul Eutimie fu înmormântat aici, fiind originar din Mănăstirea Humorului, unde se călugărise şi ajunse apoi,

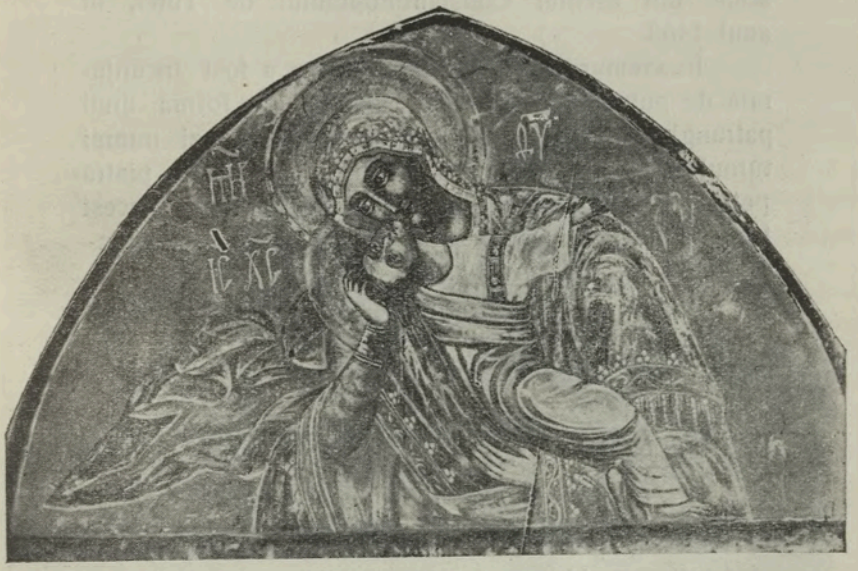

Maica Domnului cu pruncul Isus, pe o frescă a bisericii din Mănăstirea Humorului.

Pict. după original de Baron G. Lowendhal.

probabil, şi egumen al mănăstirii înainte de ridicarea sa în scaunul episcopesc dela Rădăuţi, în anul 1558.

Eutimie a scris o cronică a Moldovii pentru anii 1541—1553, ceiace dovedeşte iubirea lui mare pentru ştiinţă şi cultură. Dupăce fusese dela 1572—1574 episcop peste „întreg Ardealul şi părţile ungurene", apoi câteva luni episcop al Romanului (1574), el fu silit de Petru Vodă Schiopul să demisioneze, retrăgându-se la

Mănăstirea Humorului, unde muri în anul 1583, şi fu înmormântat în biserica mănăstirii.

Picturile în fresco, cu cari a tost împodobită biserica, sau păstrat încă destul de vioaie în lăuntrul bisericii şi dinafară, pe păreţii dela apus şi miazăzi. Între frescurile de pe păreţii dinafară, unele reprezintă scene din asediul Constantinopolului de Turci, în anul 1453.

În vremurile mai vechi, biserica a fost încunjurată de puternice ziduri de apărare, în forma unui patrunghiu. Din ele s'a conservat până azi numai turnul înalt dela nord-ost. Inscripţia de pe o piatră patrată de pe păretele dela miazăzi ni spune că acest turn de apărare a fost zidit şi înfrumuseţat de Domnul Moldovei *Vasile Lupu*, în a. 1641.

Restul zidurilor încunjurătoare, cu turnurile lor de apărare, şi chiliile călugărilor s'au ţisipit şi au dispărut după desfiinţarea mănăstirii.

20. Biserica fostei mănăstiri din Voroneţ.

a) *Istoricul bisericii şi mănăstirii.*

La o depărtare de 11 km, în linie dreaptă, dela orăşelul Gura-Humorului, călătorul ajunge, după o cale de un ceas pe valea îngustă a părăului *Voroneţ*, care-şi varsă apele în râul Moldova, la sătuleţul de munte *Voroneţul*, unde a fost pe vremuri o veche şi vestită mănăstire a Moldovei de sus, din care s'a păstrat până azi numai frumoasa ei biserică, azi biserică parohială, cu hramul sf. m. m. Gheorghe, zidită în anul 1488 de Domnul Moldovei *Ştefan cel Mare* şi înfrumuseţată apoi cu cele mai admirabile frescuri dintre bisericele mănăstireşti din Moldova întreagă.

In anul 1547, biserica clădită de Ştefan cel Mare primi un adaos prin dărnicia mitropolitului Moldovei

Grigore Roşca (1541—1564). Acest adaos constă în micul pridvor cu două intrări mici şi dreptunghiulare şi cu câte o fereastră mare în stil gotic, ce se află înaintea portalului cu pisania ctitorească. Adaogerea acestui pridvor a avut ca efect, negreşit, şi o schim-

Biserica fostei mănăstiri din Voroneţ, zidită de Ştefan cel Mare, în anul 1488.
Foto : Arhit. Alex. Petit, Bucureşti.

bare a acoperişului original al bisericii care trebuia prelungit şi peste pridvorul adaus.

Pe lângă aceste schimbări, mitropolitul Grigorie Roşca a mai înfrumuseţat biserica Voroneţului şi cu o bogată pictură în fresco, aşternută risipitor în interiorul pridvorului şi pe pereţii din afară în întreaga lor întindere, stârnind până azi admiraţia tuturor vizi-

tatorilor, chiar şi a celor din ţări străine, apusene, prin frumuseţa lor artistică.

Aceste frescuri au fost executate de zugravul român moldovean, *Marcu Pristavul* (orânduitorul, administratorul) „carele a slujit acest loc şi această mănăstire“ [1]). Din aceste cuvinte rezultă, că zugravul Marcu a fost călugăr din părţile acestea ale Moldovei.

Autorul moral al frescurilor cari împodobesc biserica din Voroneţ a fost mitropolitul Grigorie Roşca, care a fost „vărul lui Petru Vodă Rareş“, mamele lor fiind surori, şi purta porecla de „Roşca“, având barbă roşă. El a fost mitropolit nu numai sub domnia lui Petru Rareş, ci şi sub fiii acestuia, Iliaş şi Ştefan, apoi sub Alexandru Vodă Lăpuşneanu şi un timp şi sub Despot Vodă.

Cumcă biserica aceasta a fost zugrăvită împrejur din iniţiativa şi cu sprijinul material şi moral al mitropolitului Grigorie, în anul 1547, în timpul domniei lui *Iliaş Vodă* (1546—1551) şi al maicei sale *Elena*, ni spune înscripţia de pe o placă de piatră cu cadrul reliefat din ipsos aurit, scrisă în coloare albă pe fondul azuriu, care se află deasupra intrării dinspre miazăzi a pridvorului.

Mănăstirea Voroneţului e mai veche decât biserica ei păstrată până azi. Aceasta se ştie mai întâiu dintr'un document, dat la Suceava în anul 1471, şi găsit la Moscova, în care se arată că la acest an Mănăstirea Voroneţului exista, desigur cu mulţi ani mai nainte, având mai întâiu biserică de lemn, iar la această dată un egumen cu numele Misail.

Apoi şi în pisania ctitorească deasupra portalului, în ogiva ce duce în pronaosul bisericii, se spune,

---

[1]) Oreste Luţia: Legenda Sf. Ioan cel Nou dela Suceava în frescurile dela Voroneţ, în „Codrul Cosminului“, Cernăuţi, an. I (1924), p. 296—297.

că Ştefan Vodă cel Mare „a început“ a zidit această biserică *„în Mănăstirea Voroneţului*, în luna Maiu 6996“ (1498), sfârşind-o în Septemvrie al aceluiaş an. Deci mănăstirea exista din vremuri mai vechi, poate

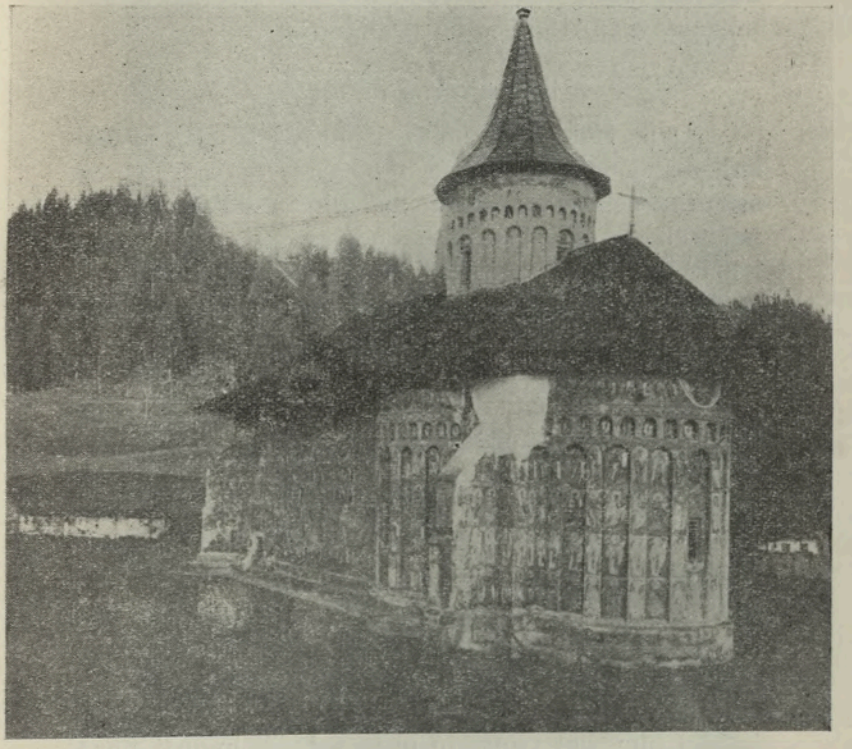

Biserica fostei mănăstiri din Voroneţ, văzută dela sud-ost.
Foto: L. Balan. Cernăuţi.

din secolul al XIV-lea, nefiindu-i cunoscută data exactă a întemeierii.

In vremuri vechi, Mănăstirea Voroneţ avea ziduri încunjurătoare, cu turnuri de apărare, dintre cari azi s'a mai păstrat numai turnul patrat dela vechea în-

trare, care serveşte de clopotniţă şi adăpostea până la războiul mondial două clopote dela Ştefan cel Mare.

După răpirea Bucovinei de Austriaci, mănăstirea fu desfiinţată, la 1786, împreună cu multe altele, şi deatunci încoace chiliile călugăreşti cu zidurile încunjurătoare s'au risipit şi au dispărut.

b) *Frescurile bisericii.*

După cum am amintit mai sus, biserica a fost împodobită jur împrejur cu minunate *frescuri*, cari se aştern peste tot cuprinsul păreţilor dinafară şi din lăuntrul ei, şi s'au păstrat destul de bine, graţie tehnicei solide şi vigoarei colorilor de cari dispuneau vechii noştri pictori bisericeşti, dând astfel sf. locaş aspectul unui *giuvaier multicolor.*

Pe păretele dinafară dela miazăzi, deasupra şi la dreapta uşii întrării în pridvorul închis, se află frescurile, cari cuprind istoria iconografică a patimilor şi morţii martirice ale *sf. Ioan cel Nou*, şi a aducerii moaştelor sale dela Cetatea Albă la Suceavă, în anul 1402, cu înscripţii slavone sub fiecare scenă şi anume:

Scena 1, „chinul sfântului" înfăţişează pe guvernatorul *Cetăţii Albe*, ca Tatar bărbos, şezând pe un fel de tron, fără spate, dar cu scăunel pentru picioare. Poartă pe cap turbanul alb, e îmbrăcat într'un anteriu de culoare roşă şi încins cu un brâu moale. Picoarele judelui turc sunt prinse în nişte nadragi înguşti, după obiceiul turcesc din vremea zugravului. In dreapta ţine toporul, iar cu mâna stângă se adresează sfântului Ioan, adus la judecată.

Sfântul poartă o tunică lungă, albastră, cu mânicele înguste, strânse la mijloc cu un colan, şi împodobită la capătul mânicelor şi deasupra gleznelor cu bogate broderii şi mărgăritare. Deasupra tunicei poartă o *hlamidă roşă*, iar în picioare sandale.

El îşi întinde mânile spre jude şi face gestul nevinovăţiei. La spatele lui sunt înfăţişaţi Tatarii şi soldaţii sau slujitorii lor, făcând gesturi huiduitoare.

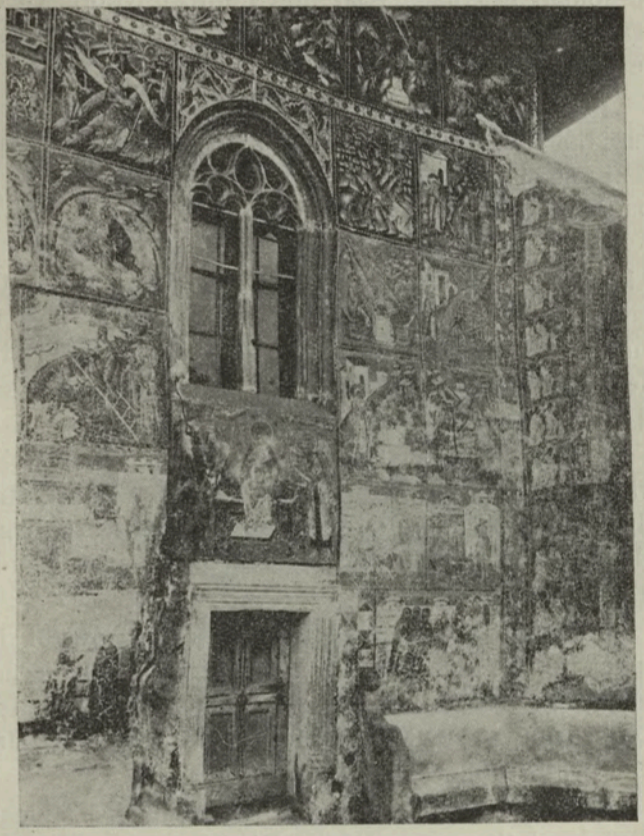

„Vămile văzduhului", frescă de pe păretele exterior dela nord al bisericii din Voroneţ.

Foto: L. Balan, Cernăuţi.

In scenele 2—7, sfântul Ioan e înfăţişat gol, cu picioarele legate de coada unui cal, pe care şede încălecat un soldat, şi astfel e târît pe străzile oraşului,

iar doi soldaţi nu încetează a lovi cu ciomegele trupul său însângerat. Alt soldat îi retează apoi capul cu paloşul. Tatari şi slujitori agită ciomege, îndemnând pe soldaţi la cruzime. Iar unii dintre privitori, cu capetele descoperite, creştini ai Răsăritului, stau întristaţi de soarta crudă a martirului.

In scena a 8-a (lângă tabla cu inscripţie) se află trupul Sfântului întins, cu dunga roşă la gât, în semn că îi este tăiat capul. La capul lui stau doi îngeri înaripaţi, îmbrăcaţi în haine lungi, de coloare albă.

Cel mai aproape cădeşte la capul Sfântului, iar celalalt face cu mâna un gest de apărare, căci din partea opusă un soldat, evreu din Cetatea Albă, tip cunoscut în legendă, trage cu arcul în chipurile albe ale îngerilor, crezând că sunt preoţi creştini cari voesc să ridice trupul negustorului ucis.

Dar puterea lui Dumnezeu din cer, simbolizată printr'un nour alb în formă de foc, a înţepenit într'o clipă mâna soldatului-arcaş evreu, lipindu-i-se degetele de armă, drept pedeapsă divină, că a încercat să tragă în îngeri.

Scena a 9-a înfăţişează aducerea evreului înţepenit în faţa guvernatorului, care şede pe tron făcând gestul spaimei la auzul celor întâmplate în cursul nopţii, când se arătară îngerii, şi e îngrozit de soarta soldatului evreu, adus în faţa lui.

Scena a 10-a reprezintă înmormântarea sf. Ioan. Sfântul e întins pe catafalc. Dincolo de catafalc, la capul şi picioarele Sfântului, se văd două grupuri de preoţi şi credincioşi.

Preoţii fac prohodul. Ei poartă pe cap o scufie curioasă cu cozorocul ridicat pe laturi. Mai îndărăt se vede o biserică cu un turn svelt la mijloc, tipul bisericilor moldoveneşti din epoca zugravului.

Scena a 11-a înfăţişează încercarea Francilor să fure trupul Sfântului. Doi bărbaţi cu pălăriuţă rotundă, lovesc cu securile în mormântul înfăţişat ca o placă

Chipul lui Ştefan cel Mare, pictat în acvarel pe foaia unui Evangheliar din Mănăstirea Voroneţ.
Foto: L. Balan, Cernăuţi.

dreptunghiulară, încunjurată de glii proaspete, pentru a scoate din el trupul martirului.

Dar sunt opriţi în fapta lor de gesturile credin-

cioşilor Bisericii ortodoxe, alarmaţi de preotul lor, care avuse în vis vedenia Sfântului, făcându-i cunoscut planul Francilor.

Scena a 12-a reprezintă aducerea moaştelor Sfântului Ioan în cetatea Sucevii, în zilele lui Alexandru Vodă cel Bun şi ale soţiei sale Ana Doamna, fiind mitropolit al Moldovei Iosif.

În faţa cetăţii, cu porţile deschise, este înfăţişat, în fruntea alaiului, Domnul Moldovei *Alexandru cel Bun cu soţia sa Ana*, îmbrăcaţi în haine bizantine, împodobite la mâneci, la gât, dealungul încheeturii, dinnainte şi la capătul poalelor, cu bogate chenare de perle. Pe cap poartă ei coroane grele de aur, încărcate cu mărgăritare.

Părul Doamnei e acoperit de un văl alb-gălbiu ce se lasă pe umăr de sub coroană şi se încheie la gât.

Domnul şi Doamna întind mânile, în semn de rugă, spre sicriul cu moaştele Sfântului, purtat pe umeri de preoţi, îmbrăcaţi în stihar cu mâneci înguste, felon şi epitrahil împodobit cu mărgăritare.

Preoţii au pe cap nişte scufii rotunzite, joase, cu marginele ridicate pe laturi.

În fruntea clerului care formează cortegiul sicriului e înfăţişat mitropolitul Iosif în odăjdii bogate. Înaintea lui cădeşte un ipodiacon, băeţaş, îmbrăcat în stihar alb, cu mânicele largi, şi cu chenare bogate la gât, mâneci şi poale [1]).

La stânga uşii dela întrarea dinspre miazăzi, ceva mai jos, se află zugrăvit portretul mitropolitului *Grigore Roşca*, autorul moral şi sprijinitorul material al picturilor în fresco ale bisericii Voroneţului, stând în picioare în bogate odăjdii şi ţinând în mâna stângă o făşie de pergament, pe care sunt scrise în limba slavonă următoarele cuvinte, în opt şire:

[1]) O. Luţia, o. c. Codrul Cozminului I, p. 307—329.

„Doamne Isuse Hristoase, primeşte rugăciunea şi osteneala mea: acest mic pridvor pentru robul lui Dumnezeu, mitropolitul chir Grigore, în numele Tău cel sfânt".

Mâna dreaptă şi-o razimă mitropolitul de crucea toiagului arhieresc.

Interesant este mai ales acoperemântul capului său, o curioasă bonetă neagră, neobişnuită azi, care reliefează formele craniului, iar capetele ei sunt slobozite pest umeri.

Acest specimen de modă călugărească din epoca zugravului care l-a fixat (sec. XVI-lea), şi-a derivat forma sa dela cucului, „coiful nădejdii de mântuire", pe care-l purtau numai shimnicii mari, azi dispăruţi şi ei de multă vreme din viaţa noastră călugărească.

Ceracterul fizionomic al mitropolitului Grigore, faţa lui, în care se oglindesc atât de bine energia împreunată cu blândeţa, şi o concepţie severă, ascetică a vieţii, ochii săi migdalii şi sprâncenele lin arcuite, dovedesc că pictorul acestor fresce, călugărul nostru moldovean, Marcu Pristavul, a fost nu numai un mare măestru de pictură bisericească bizantină după tipic, ci şi un neîntrecut de iscusit portretist, după modele vii. La stânga portretului lui Grigore, e înfăţişat chipul sf. m. mucenic *Gheorghe*, patronul bisericii, încălecat pe cal şi zdrobind balaurul în faţa cetăţii *Berytului*.

Iar la dreapta portretului mitropolitului Grigore, lângă uşă, e pictat chipul cucernicului shimnic *Daniil Sihastru*, contimporan şi sfetnic al lui Ştefan cel Mare, *„un sfânt ţărănesc târziu* pe care l-a dat Moldova noastră", (N. Iorga), ale cărui rămăşiţe pământeşti sunt îngropate în pronaosul bisericii de aici, aducându-i-se închinare de „sfânt" de către poporul din partea locului.

Acest sfânt localnic, a cărui viaţă e învăluită în multe şi frumoase legende, povestite şi azi de ţăranii din Voroneţ, e zugrăvit în haina călugărilor shimnici.

In lăntrul pridvorului, zugravul *Marcu* a aşternut pe păreţi scene din calendarul răsăritean de peste an, cu inscripţii sub fiecare tablou.

Menţionăm la aceste picturi murale faptul interesant, ce nu se observă la frescurile altor vechi monumente religioase moldovene, *că pictorul nostru îmbracă persoanele biblice în costumele epocii sale şi ale conaţionalilor săi moldoveni.*

Astfel, la ziua de 25 Decemvrie, unde e pictată scena *Naşterii Domnului,* observăm înfăţişarea tipică a Maicii Domnului cu Pruncul Isus, pe care-l scaldă două femei într'o putină, iar la stânga cei „trei crai dela răsărit" şi Iosif.

Dar lângă Iosif stă în picioare şi un păstor îmbrăcat pe trup cu o şubă largă şi miţoasă, de coloare brumărie, iar pe cap are o căciulă mare de miel, de aceiaşi coloare. E deci tipul ciobanului român din Carpaţii Moldovei [1]).

In despărţitura ctitoricească e tabloul votiv cu chipul lui Ştefan cel Mare, al soţiei sale Maria Voichiţa şi al tatălui său Bogdan, ucis la Răuseni, în anul 1451.

c) *Mormintele istorice din biserica din Voroneţ.*

Mormântul lui Daniil Sihastru.

In partea dreaptă a pronaosului se află mormântul sf. Daniil Sihastru, marele pustnic şi schimnic care a trăit pe vremea domniei lui Ştefan cel Mare (sec. XVI), şi e ţinut în genere de întemeietorul vieţii *călugăreşti din valea Voroneţului.* Distingându-se prin-

[1]) Vezi O. Luţia, o. c. Codrul Cozminului, V, p. 294 şi 304.

tr'o viaţă deosebit de pioasă şi strict ascetică, el a fost venerat ca sfânt chiar imediat după moartea sa,

Lespedea de pe mormântul lui Daniil Sihastru, în biserica Mănăstirii Voroneţ.
Foto : L. Balan, Cernăuţi.

întâmplată la o dată necunoscută, în jumătatea a II-a a secolului al XV-lea.

Pe piatra de pe mormântul său din Voroneţ, se următoarea inscripţie scurtă, din modestia călu-

gărească, în limba slavonă: „*Acesta e mormântul părintelui nostru David, a schimnicului Daniil*“. *David* e numele său de călugărie, iar Daniil e numele ce i s'a dat la îmbrăcarea shimei celei mari.

Osemintele sale, cari se odihnesc în mormântul din biserica Voroneţului, au fost privite îndată după moartea sa ca făcătoare de minuni, şi atrăgeau pelegrini din depărtări mari la Mănăstirea Voroneţului.

Mormântul Hatmanului Barnovschi.

Tot în *dreapta pronaosului* se află mormântul, înfrumuseţat cu inscripţie slavonă, al Hatmanului Barnovschi, care a murit ca erou, luptând în oastea lui Ştefan Tomşa, în Cetatea Sucevii, asediată de către Despot-Vodă, la începutul lui Noemvrie al a. 1563.

Mormântul marelui Vornic Gligorcea.

In partea *stângă a pronaosului* se aflămor mântul împodobit cu un frumos epitaf înflorat în stil byzantin-romanic, al „*jupânului Gligorcea, fost Mare Vornic*“ al Ţării-de-sus, din timpul domniei lui Ieremie Movilă, răpăusat în anul 1600 şi înmormântat aici împreună cu maica sa, cniaghina Maria.

Cu dorinţa expresă de a fi înmormântat în biserica mănăstirească din Voroneţ, a donat el acestei mănăstiri moşia sa părintească, compusă din satele: Tristreni, Târnăuca şi Ghizdita, din ţinutul Soroca.

Mormântul „Jupânului Florea“.

Deasemeni în *partea stângă a pronaosului,* se află mormântul unui boier, „Jupânul Florea“, răpăusat în anul 1506.

Mormântul i-l-au înfrumuseţat fiii săi „Turcea şi Stoica“.

Mormântul mitropolitului Grigore Roşca, vărul primar al lui Petru Vodă Rareş.

In pridvorul bisericii, în faţa uşii dela întrare în pronaos, se află mormântul cu epitaful mitropolitului Grigore Roşca, care a adaus bisericii acest pridvor. El şi-a pregătit şi înfrumuseţat acest mormânt înainte de moarte, prin anii 1546—1551, „în timpul Domniei lui Iliaş Vodă", şi a răpăusat în a. 1571.

Mormântul unui fiu al Pârcalabului de Hotin, Vascan Movilă.

Lângă epitaful mitropolitului Grigore, se află un mormânt mic. Inscripţia pe piatra mormântală ni spune, că acolo se odihneşte fiul (numele nu se poate ceti) Pârcalabului de Hotin Vascan Movilă şi al soţiei sale Anastasia, răpăusat în anul 1582.

În afară, în jurul bisericii, se află pietrele funerare ale unor călugări dela această mănăstire.

21. Biserica mănăstirii din Vatra-Moldoviţei.

a) *Istoricul bisericii şi al mănăstirii.*

Plecând dela Gura-Humorului înainte, pe valea Moldovei, spre *Câmpulungul Moldovenesc,* cu trenul sau pe şoseaua ce se aşterne pe această vale pin're munţi pitoreşti, ajungem, după o cale de cam 2 ore, la târgul şi staţiunea C. F. R. Vama.

De aici se desprinde o linie ferată locală spre apus, dealungul văii râului *Moldoviţa,* care ajunge după câteva staţiuni percurse în 2 ore, la cea mai însemnată localitate de pe această pitorească vale, satul *Vatra-Moldoviţei,* situat la 20 km depărtare de la Vama.

Aici se află *biserica* vechii mănăstiri a Mol-

doviţei, întemeiată de *Alexandru Vodă cel Bun*, în anii 1401—1402.

După vre o sută de ani, mănăstirea ridicată în Moldoviţa de Alexandru cel Bun (1400—1432) a fost prefăcută în *ruină*, în urma unei ruperi puternice de nour, care a prăvălit peste mănăstire o parte din dealul situat la apus de ea.

Din ruinele mănăstirii vechi se mai vede azi o grămadă de pietre şi se mai cunoaşte încă împărţirea ei în pronaos, naos şi altar, iar pe resturile de pereţi se mai deosebesc încă câteva chipuri de sfinţi.

Domnul Moldovei *Petru Vodă Rareş* (1527—1538 şi 1541—1546) *a zidit* în anul 1532 la o mică depărtare de vechea mănăstire distrusă a bunicului său Alexandru, o *mănăstire nouă*, pe cheltuiala sa, cu biserica care se vede şi azi, închinată *Bunei Vestiri*, împrejmuind-o cu ziduri puternice de cetate, înalte de 6 metri, sprijinite de contraforturi şi construite din bolovani prinşi în mortar vârtos. La cele patru colţuri şi la întrare se aflau turnuri pătrate de pază şi apărare, dintre cari trei străjuesc încă şi azi întrarea şi partea de răsărit a zidului.

La baza arcului rotund al turnului porţii, împodobit cu podoabe sculptate în piatră, se vede chipul unui bour sculptat, cu coroană pe cap. In interiorul turnului e o odăiţă mică, chilia călugărului portar de altădată.

Biserica, aşezată în mijlocul curţii, are un pridvor deschis, sprijinit de columne puternice, apoi urmează pronaosul, despărţitura ctitorească, naosul şi altarul.

Despărţitura ctitorească, mică şi joasă, e despărţită de pronaos şi naos de ziduri groase cu uşi înguste. Aici se află *gropniţa*, cu mormintele aşezate *sub un chivot*. Deasupra camerii mormintelor se află o cameră, care a servit ca veşmântărie sau tezaur mănăstiresc.

Naosul se rotunzeşte în abside hexagonale pe din afară. La răsărit e absida principală, în formă de semicerc.

Iconostasul, din lemn sculptat, aurit, pare a fi măcar în parte din timpul lui Petru-Vodă Rareş (sec. XVI-lea).

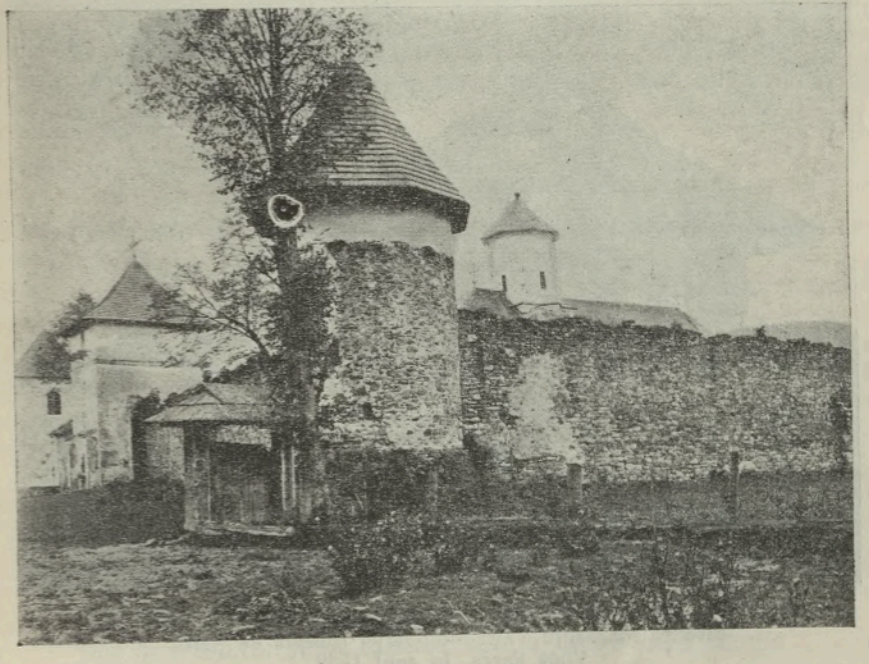

Mănăstirea Vatra Moldoviţei cu turnul de apărare rămas din vremurile vechi.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

Crucea cea mare a iconostasului a fost făcută de *Visternicul Boul*, în timpul evlaviosului Domn Ieremie Vodă Movilă, în anul 1593, după cum ni mărturiseşte înscripţia din dosul ei.

Afară, pe păretele din spre miazăzi, la stânga dela uşa de întrare în pridvor, se află o *pisanie* sla-

vonă, care ni spune, că această „biserică cu hramul Bunei-Vestiri, a făcut-o şi săvârşit-o“ Petru Vodă Rareş, „fiul lui Ştefan Voevod cel Bătrân, în anul 7040“ (= 1532) şi „s'a zugrăvit în anul 7045“ (= 1537), „când era egumen Avram“.

Biserica Mănăstirii Vatra-Moldoviţei ridicată de Petru Vodă Rareş, în anul 1532.

Foto : Arhit. Alex. Petit, Bucureşti.

O inscripţie, păstrată acum în pridvorul bisericii, ni spune, că episcopul Rădăuţilor, Efrem, a făcut „*clisiarniţa*“ sau casele egumeneşti (azi în ruină), între anii 1610—1612.

Alexandru Vodă cel Bun, ctitorul prim al Mănăstirii Moldoviţa, o înzestră cu sate, moşii, robi şi odoare, iar în anul 1408, îi dărui şi „*vama dela vărsarea rîuleţului Moldoviţa în apa Moldovei*“.

Dela această vamă îşi are numele satul şi târgul de azi *Vama*, căci aici a fost vama domnească, apoi dela 1409, mănăstirească, unde negustorii Ardeleni, eşiţi cu mărfurile lor din strâmtorile Câmpulungului, spre Suceava, plăteau darea vămii [1]).

b) *Frescurile bisericii.*

Biserica mănăstirii din Moldoviţa e împodobită înnăuntru şi pe dinafară cu o strălucită zugrăveală în fresco, pe fond albastru.

Această zugrăveală *s'a făcut în anul 1537*, deci cinci ani după zidirea bisericii, la îndemnul şi pe cheltuiala Domnului Moldovei *Petru Vodă Rareş*, şi s'a conservat până azi foarte bine.

Indeosebi *frescurile* cari împodobesc păreţii bisericii pe dinafară sunt atât de fermecător de frumoase şi de bine conservate, încât un mare cunoscător al artelor, *Polonul Strzygowski, spune despre ele, că „sunt o comoară cum nu se poate vedea aiurea şi ceva ce nu ne oferă nici o ţară din lume"* [2]).

Din mulţimea de tablouri ale frescurilor cari împodobesc această biserică, făcând fala artei religioase româneşti şi ducându-i faima departe peste hotarele României, vom *arăta aici pe acelea, cari sunt deosebit de interesante şi de exotice*, spre a atrage astfel atenţia tuturor *vizitatorilor* acestei biserici şi ai ţării noastre, asupra cuprinsului lor neobicnuit, ca fond şi ca execuţie fermecătoare, prin culorile lor dulci şi săturate, spre a pune sub ochii credincioşilor doctrina Bisericii creştine ortodocse „în tainele ei cele mai sfinte, şi în apoteozele ei cele mai splendide" [3]).

---

[1]) După Al. Bocăneţu: Mănăstirea Moldoviţa, Cern., 1933.
[2]) [3]) Vezi: A. Bocaneţu: o. c., p. 11—12.

In lăuntrul bisericii.

a) *In Altar*, pictorul ne înfăţişează în concă pe *Maica Domnului*, ţinând pe pruncul Isus pe genunchi şi şezând pe un tron bogat împodobit. La *stânga* Maicii Domnului e un înger şi *Ioachim*, iar la dreapta ei, un înger şi *Ana*.

Foarte interesante dintre frescurile din Altar sunt tablourile cari înfăţişează *Impărtăşirea Apostolilor* la Cina cea de taină.

La împărtăşirea cu pâine, Domnul nostru Isus Hristos poartă o *haină simplă*, iar la *împărtăşirea cu vin*, poartă El un veşmânt de *episcop cu omoforul* şi e asistat de un înger. Masa e acoperită cu o stofă împodobită cu cruci brodate şi cu mărgăritare. Pe masă se află o Evanghelie, bogat legată. Sf. Comunicare a Apostolilor e încadrată de scenele cari reprezintă *Cina cea de taină şi sf. Inviere.*

Aceste tablouri vădesc sufletul şi arta unui mare artist în pictură, prin fineţa şi frumuseţa desemnului şi a execuţiei, prin armonia culorilor şi prin gesturile realiste şi dramatice ale persoanelor. Indeosebi tabloul care reprezintă *Cina cea de taină* e o capodoperă, ca şi celebrele *Cine italiene* ale pictorilor Renaşterii.

Masa are formă de sigma, după moda bizantină.

Mântuitorul părăseşte fruntea ei, se duce la mijlocul ei şi stând în picioare, anunţă apostolilor săi vestea dureroasă că unul din ei îl va vinde. Ei schiţează întreolaltă convorbiri. Unii schiţează gesturi de respingere a acuzaţiei, alţii se pleacă spre vecin, ca să se asigure ori de au auzit bine ceiace a spus Domnul, iar alţii arată prin gestul lor ruga lor către Isus să se explice. Ap. Ioan face un gest de alintare, căutând mânile Domnului spre a-şi sprijini capul său, Domnul îi întinde mâna şi-i atinge umărul [1]).

[1]) Idem, o. e., p. 14.

b) *In naos* sunt înfăţişaţi sfinţii în ordine ierarhică, după importanţa lor.

Urmează apoi douăsprezece scene, cari reprezintă

Trei sfinţi martiri: *Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie,* şi *Sf. Mercurie,* reprezentaţi pe o frescă din biserica Mănăstirii Vatra-Moldoviţei.
Pict. după original de Baron George Loewendhal.

cele douăsprezece sărbători Domneşti de peste an ale Bisericii creştine ortodoxe, după povestirea s. Evanghelii.

Apoi e desfăşurată, ca o friză neîntreruptă, fără linii de despărţire între diferitele scene, întreaga istorie

a patimelor Mântuitorului dela Grădina Getsimani până la Plângerea lângă sf. Mormânt.

In absida dela miazănoapte a noasului, e înfăţişată Răstignirea Domnului, în mod foarte realist. Faţa Domnului cu încreţiturile dureroase ale frunţii şi îndoirea corpului sunt foarte reale. Sf. Fecioară, care priveşte spre Fiul ei mort, are faţa pustiită de suferinţă, dar în privirea ei licăreşte speranţa şi resemnarea, vădind un curaj supraomenesc şi rămânând dreaptă, mai tare de cât Ap. Ioan, care în culmea durerii îşi pleacă capul şi'şi îndoaie corpul [1]).

Îndărătul Maicii Domnului, stă o femeie care plânge şi o atinge uşor cu mâna, gata s'o sprijine, dar se opreşte, din respect. Servitorul care întăreşte crucea în pământ cu un ciocan greu în mână poartă în cap o bonetă italiană, iar soldaţii din grupă au şi ei uniforme italiene.

La sosirea cohortei de soldaţi în Grădina Getsimani, spre a-l prinde pe Isus, El e înfăţişat în picioare, la mijloc, într'o ţinută nobilă şi calm. Ţinând în mâna stângă un sul de hârtie, iar cu dreapta binecuvântând, El răspunde: „Eu sunt".

Soldaţii sunt în picioare, aliniaţi în şir, la stânga Domnului. Evreii cari merg înaintea lor au căzut însă la pământ, unul din ei a scăpat lancea din mână şi vrea să se arunce la picioarele Domnului. Apostolii stau înapoi şi la dreapta lui Isus. Petru face un gest de spaimă, care ne face să prevedem lepădarea sa viitoare de Isus.

La dreapta vedem apoi scena sărutării lui Iuda trădătorul, care-l îmbrăţişează pe Isus, Jidovii îl ameninţă pe Domnul cu bastoanele şi cu pumnii, iar unul, mai turbat, l-a prins de părul capului [2]).

---

[1]) [2]) Idem, o. c., p. 14—15.

Urmează apoi *conducerea lui Isus la arhiereul Ana*, precedat şi urmat de ostaşi.

Apoi tabloul lepădării lui Petru, redat foarte exact după istorisirea Evangheliei.

La *stânga* e înfăţişată servitoarea portăreasă, cu braţele întinse înainte şi palmele deschise, ca şi când ar zice: *„Dece negi, doar te-am văzut"*.

La *dreapta*, ruda lui *Malhus* are aceiaşi ţinută ca şi servitoarea, vorbind cu Petru, care-i întoarce spatele, umilit, cu spinarea îndoită, în culmea desnădejdii, „fără putinţă de a mai înfrunta privirile convorbitorului şi de a suporta mustrările propriei sale conştiinţi" [1]).

Remarcabilă e apoi scena *judecării Domnului* la moarte, *la Pilat*, în interiorul pretoriului. Pilat poartă haine împărăteşti. Spălându-şi mânile, îşi întoarce faţa spre doi Evrei bătrâni, *Caiafa* şi socrul său, *Ana*. Unul dintre ei discută cu vehemenţă, celalalt vorbeşte cu un tânăr, care poate e unul dintre martorii falşi. Grupul ostaşilor e înşirat în mod simetric. Fundul tabloului e format din clădiri. În una din ele se vede Isus în interogatorul său de către Pilat.

Mai spre dreapta e reprezentată *batjocurirea lui Isus de Evrei*. Doi ostaşi îi pun coroana de spini pe cap. La marginea dela dreapta a scenei, un personaj dansează în faţa ostaşilor, agitând în mână o naframă.

Tabloul *„căinţei lui Iuda"* ni înfăţişează pe trădător punând arginţii pe o masă, îndărătul căreia stau şepte Evrei bătrâni, apoi spânzurându-se.

Tabloul *„ducerii crucii spre Golgota"*, ni reprezintă în mod împresionant cortegiul întreg. Un grup de călăreţi urmează pe Simon din Cirena şi pe cei doi tâlhari, cari duc crucile în mijlocul ostaşilor. În fruntea călăreţilor e un personaj cu coroană pe cap,

[1]) După A. Bocaneţu, o. c., p. 16—17.

probabil guvernatorul roman Pilat, care vine să asiste la răstignire şi care a scris titlul deasupra crucii Mântuitorului: *„Isus Nazarineanul, Impăratul Iudeilor"*, şi n'a voit să schimbe acest titlu, cu toate obiecţiunile Iudeilor.

Apoi urmează tabloul *„Răstignirii"*. Isus se suie de bună voie pe o treaptă a crucii, e apucat de cotul braţului de un calău urcat pe o scară, răzimată de un braţ al crucii şi jos sprijinită de un ostaş.

Alt calău e urcat pe altă scară, sprijinită de un braţ al crucii; un slujbaş consolidează crucea înfiptă în pământ, iar alt slujbaş aduce cuie într'un coş.

In fereastra dela miazănoapte a naosului e pictat tabloul *„demersului lui Iosif din Arimateia"* pe lângă Pilat, ca să elibereze trupul Domnului spre înmormântare. Iosif, urcat pe o scară, sprijineşte corpul Domnului de sus şi dela spate, dând Mariei, Maicii Sale, posibilitatea de a-l privi în faţă şi a-l strânge la sân. Maria Magdalina îl atinge puţin cu mâna, iar Ap. Ioan îi ţine picioarele. Nicodim scoate cuiele din picioarele Domnului, iar alte femei, de o parte şi de alta, plâng.

Un tablou de o nespusă şi împresionantă duioşie e *„Plângerea" Domnului, înainte de punerea Sa în mormânt.*

Maica Domnului, aplecată peste faţa Mântuitorului, î-l îmbrăţişează, zdrobită de durere. Lângă dânsa se înclină deasemeni Ap. Ioan şi Iosif peste trupul Domnului întins şi înfăşurat în giulgiu pe piatra ungerii, gata de a fi pus în mormânt.

In cupola naosului e pictat *Domnul Atotputernicul*, încunjurat de cetele îngereşti şi de profeţi, iar în clinele bolţii, cei patru evanghelişti privesc cu blândeţe spre credincioşii din biserică.

Pe păretele din dreapta naosului, se vede tabloul votiv, cu chipul lui *Petru Vodă Rareş*, al soţiei sale Elena şi al fiilor lor, *Iliaş şi Ştefan*, toţi pictaţi după natură, sau după vre-un portret. Petru Vodă Rareş,

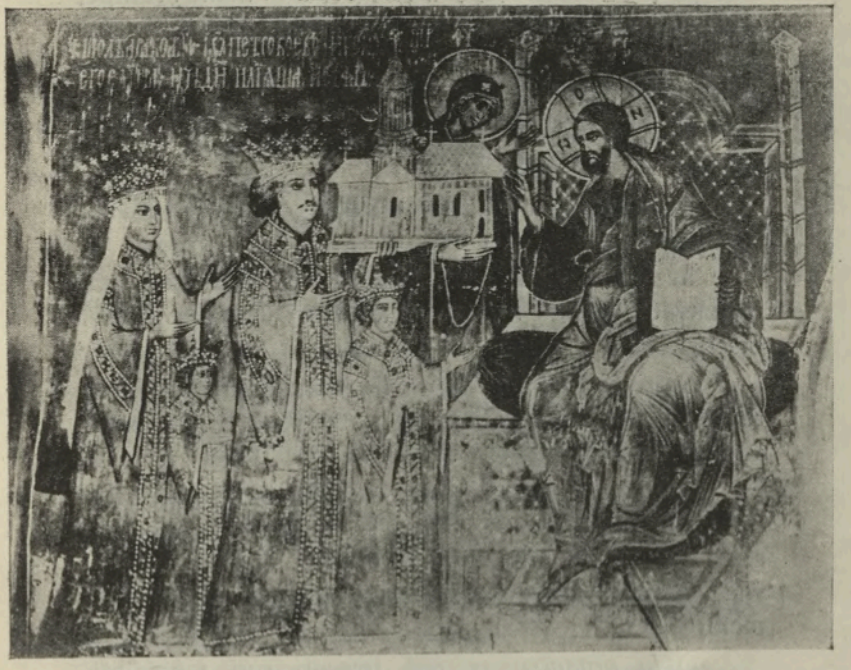

Tabloul votiv, cu chipul lui Petru Vodă Rareş, al soţiei sale Elena Doamna şi al fiilor lor, Iliaş şi Ştefan, frescă pe păretele din dreapta al naosului din biserica Mănăstirii Vatra Moldoviţei.

Foto: L. Balan, Cernăuţi.

ctitorul bisericii, poartă pe cap o coroană înaltă, împletită, şi pe corp haine lungi şi largi de brocard, cu flori de aur, brodate pe fond galbăn. El vine înaintea tronului Domnului nostru Isus Hristos, ţinând în mâni modelul bisericii, dar nu se apropie singur de Împăratul Ceriului, ci e întrodus de Maica Domnului, căreia

îi este închinată biserica şi pe care o sprijină şi ea cu mânile [1]).

Doamna Elena poartă pe cap o coroană grea de aur, cu cincisprezece ramuri, împodobită cu pietre scumpe şi cu mărgăritare. E îmbrăcată în haine scumpe, cu marginele rochiei aurite. Gâtul e prins într'un guler roşu, şi un văl lung cade pe ambele laturi ale corpului ei. Are faţă plină, lungăreaţă şi ochi mari.

Prinţii *Iliaş* şi *Ştefan* poartă aceleaşi haine scumpe ca şi părinţii lor [2]).

In timpanul uşii pronaosului e tabloul Maicii Domnului cu Fiul în braţe.

In acest tablou se cunoaşte în modul cel mai învederat influenţa Renaşterii italiene în pictura acestei biserici.

Sfânta Fecioară Maria îşi dezmiardă Fiul divin rezemându-şi obrazul de faţa lui, iar el îşi pleacă, alintat, capul pe spate.

Sfânta Fecioară are capul rotund, bărbia ascuţită, privirea atrăgătoare, cu un surîs dulce, atât de profană, ca şi a unei fete *Romînce dela ţară*. Aceasta e dovada vădită a unui model viu, care l-a inspirat pe pictor [3]).

c) *In pronaos*, se află frescuri cari reprezintă *Calendarul*, în 365 de despărţituri, în cari se înfăţişează, în chip foarte vioiu, povestea morţii sfântului din fiecare zi a anului bisericesc.

In cinci rânduri sunt zugrăviţi sfinţii celor şase luni dintâi ale anului bisericesc, din Septemvrie până în Februarie, continuându-se apoi în camera mormintelor sfinţii până la sfârşitul lui August. Figurile sunt zugrăvite după acelaş tipic, neavând nimic individual.

---

[1]) [2]) [3]) După Al. Bocăneţu, o. c., p. 18—20.

Toţi *prorocii sunt desculţi*, cu o manta aruncată peste umeri şi ridicată cu un braţ.

Episcopii sunt *încălţaţi*, poartă barbă, sacos, omofor cu cruce şi o carte în mână.

Diaconii, încălţaţi, cu veşmânt lung alb, fără barbă, cu părul lung.

Sihaştrii au barbă, sunt încălţaţi, au haină lungă pe de desupt şi o manta mai scurtă pe deasupra.

Asceţii sunt goi, cu barba foarte lungă şi cu mânile încrucişate.

Sfintele poartă haină lungă şi sunt încălţate.

Călăii sunt fără barbă, poartă haină scurtă şi cizme, iar pe cap o căciulă de diferite forme.

In registrul de sus sunt înfăţişate *cele şapte sinoade ecumenice.* Impăratul e totdeauna în mijloc, cu nimb, ţinând într'o mână sceptrul, iar în cealaltă *crucea* ortodoxiei. La stânga şi la dreapta lui stau o mulţime de preoţi, toţi cu nimb [1]).

c) *Frescurile de pe partea exterioară a pereţilor bisericii.*

Pereţii din lăuntrul bisericii n'au putut cuprinde toate tablourile istorice religioase.

Deaceia pictorul a continuat să le zugrăvească pe partea exterioară a părţilor, după un plan bine precizat.

Pe cele trei abside sunt zugrăvite tablourile Bisericii trimfătoare.

Pe păretele extern dela miazăzi e pictat *„arborele lui Iesei“*, care simbolizează arborele genealogic al strămoşilor Mariei, Maica Domnului, şi ai lui Isus Hristos.

La dreapta şi la stânga acestui tablou, sunt

---

[1]) Idem, o. c.. p. 22.

pictate chipurile filosofilor greci, *Thucydides*, *Socrates*, *Pitagora*, *Sibylla*, *Platon* şi *Aristotel*, cari confirmă cu mărturiile lor profeţiile Testamentului Vechiu.

Zugrăvirea acestor filosofi în bisericile noastre este o influenţă a *Renaşterii italiene*. Perugino şi alţi pictori italieni după dânsul, au pictat astfel de personagii în frescurile lor religioase [1]).

Tot pe păretele exterior dela miazăzi e înfăţişat *Acaftistul Maicii Domnului* şi *Asediul Constantinopolului* de către Perşi din anul 527 d. Chr., în zilele împăratului *Heraclius*.

Acaftistul Maicii Domnului, compus cu prilejul acestui asediu, spre glorificarea Sf. Feciore, constă din 24 scene, cari reprezintă diferite momente din viaţa ei.

Asediul Constantinopolului, o notă originală a picturei religioase bucovinene, ni reprezintă un oraş încunjurat de ziduri şi asediat pe mare şi pe uscat de ianiceri şi de spahii cu cealmale.

In lăuntrul oraşului se vede o procesiune creştină, la care iau parte împăratul, împărăteasa, episcopi, demnitari şi o mulţime mare de popor. In fruntea procesiunii e dusă icoana Maicii Domnului.

Afară de oraş, pe mare, se ridică o furtună puternică, care izbeşte corăbiile duşmanilor una de alta şi le sfarmă, iar de sus cade asupra flotei inamice o ploaie de foc. Astfel e salvat oraşul în chip minunat prin intervenţia Sf. Ficioare Maria.

Cu acest prilej a fost compus Acaftistul întru lauda Sf. Fecioare, iar pictura pe zidul bisericii noastre are scopul de a aminti originea istorică a acestei rugăciuni.

Pictorul dela Moldoviţa a confundat însă asediul şi căderea Constantinopolului din 1453, cu asediul

---

[1]) Idem, o. c., p. 23.

acestei cetăţi din anul 527, pictând pe tablouri Turci în loc de Perşi.

Pe păretele exterior dela miazănoapte sunt pictate scene din viaţa Sf. Fecioare şi cele 24 de „vămi cereşti“, sau „vămile văzduhului“.

O parte din Acaftistul Maicii Domnului şi Asediul Constantinopolului, frescă pe păretele exterior dela sud al Mănăstirii Vatra-Moldoviţei.

Foto : L. Balan, Cernăuţi.

La fiecare „vamă“ e înscris un păcat; un diavol stă gata să apuce sufletul celui care trece pe dinaintea lui, călăuzit de doi îngeri păzitori. Deasupra duce o scară în ceriul deschis, unde Isus Hristos întinde mânile spre ajutor celui răbdător.

Aceste vămi dovedesc influenţa folclorului românesc asupra pictorului.

Tot pe acest părete e înfăţişată, pe partea stângă, viaţa lui Ioachim şi a Anei, iar pe partea dreaptă, învăţăturile Apostolilor.

Pe zidul dela apus, deasupra uşei, e înfăţişat în cinci registre, *Judeţul cel de pe urmă şi muncile iadului,* inspirate de apocalipsul Maicii Domnului, cu scopul de a moraliza, zguduind adânc şi îngrozind masele poporului, îndeosebi ale păcătoşilor.

Sus de tot, în mijlocul ceriului, cu porţile deschise, vedem pe Dumnezeu.

Mai jos, în registrul al doilea, e Isus pe tron, Judecătorul suprem, şezând pe un curcubău, încunjurat de o gardă de îngeri înarmaţi, gata de a judeca pe cei vii şi pe cei morţi.

Deoparte şi de alta stau cei 12 Apostoli, pe scaune luxoase, acoperite cu covoare.

La dreapta şi la stânga tronului lui Isus, stau grupuri de oameni, cari îşi aşteaptă judecata.

La dreapta sunt credincioşii cei mai aleşi, prorocii, episcopii, martirii, sihaştrii, toţi conduşi de sf. Apostol Pavel, care e întors spre dânşii şi le spune, după înscripţia cărţii ce o ţine în mână: „Domnul însuşi vă chiamă prin glasul arhanghelilor".

La stânga stau Evreii, Turcii, Tatarii, Armenii, Arabii, apoi Latinii şi alţi creştini heterodocşi. In faţa lor stă Moisi, care-i mustră, arătând spre Hristos.

În registrul următor, tabloul cel mai important este *„cântărirea faptelor omeneşti şi lupta diavolilor cu îngerii buni".*

Unii diavoli aruncă pe cântar sarcini de păcate, spre a face ca talgerul să se cumpenească spre partea lor, alt diavol încearcă să apuce cu un cârlig un suflet mic şi gol, care aşteaptă să i-se hotărască soarta. Dar bietul suflet e luat în apărare de un înger păzitor,

care ţine talgerul faptelor bune, iar alţi îngeri buni alungă pe diavoli cu lovituri de lance sau de trident.

La stânga acestui tablou, e înfăţişat Raiul, la porţile căruia, deschise de sf. Petru, stau mulţime de credincioşi. El e înfăţişat ca o grădină mare şi frumoasă, încunjurată cu ziduri tari. La umbră stau cei trei patriarhi, Avram, Isac şi Iacob, cari ţin la sânul lor sufletele celor drepţi.

La dreapta dela tabloul „cântăririi faptelor", e *Iadul,* locul de osândă al celor păcătoşi.

Un râu de foc, care curge din picioarele Domnului nostru Isus Hristos, creşte mereu şi se preface într'un balaur cu două capete, care răpeşte spre Iad pe cei osândiţi.

In gura Iadului vedem pe Iuda trădătorul şi pe arhiereul Caiafa. Iar Satana cu patru coarne stă călare pe un monstru.

Tot la dreapta, în colţ, e zugrăvită *Invierea morţilor.* Un înger trâmbiţă, mormintele se deschid şi morţii ies din ele. Pe mare, o corabie scufundată iese la suprafaţa apei şi-şi dă morţii înecaţi în mare în cursul veacurilor.

Animalele din mare şi de pe uscat se îndreaptă spre locul judecăţii, aducând fiecare membrele trupurilor omeneşti, pe cari le-au mâncat.

Oamenii astfel înviaţi se prezintă la judecată întregi şi îmbrăcaţi. Cei drepţi întră în Raiu, iar cei osândiţi în Iad, goi, neavând nici un mijloc de apărare împotriva chinurilor şi a muncilor [1]).

d) *Mormintele din lăuntrul bisericii.*

In partea stângă a „despărţiturii ctitoreşti" din lăuntrul bisericii, se află o gropniţă, acoperită de un baldahin de piatră.

[1]) Bocaneţ. o. c., p. 26—27.

Inscripţia slavonă de pe frontul baldahinului încovăiat ni spune, că „această gropniţă şi-a făcut-o şi înfrumuseţat-o sie-şi *chir Efrem, episcop de Rădăuţi*“ (1609—1614), în anul 1619, pe când trăia încă. El a şi fost îngropat aici, în anul 1626, după cum ni mărturiseşte epitaful frumos înflorat şi prevăzut cu inscripţie din lăuntrul gropniţei.

In Pronaos, la dreapta, sub firida ferestrii, e mormântul, acoperit cu o piatră funerară şi cu frumoase ornamente, al boierului *Gheorghe Drăgănovici*, răpăusat în anul 1621.

2. *Al doilea mormânt* din această parte a pronaosului, situat lângă părete, e „al jupâniţei *Ana*, fiica lui Petraşcu *Stârcea*, din Vaşcăuţi, în judeţul Hotin, răpăusată în satul Miclăuşeni, judeţul Dorohoi, în anul 1637, şi înmormântată aici“.

Epitaful sculptat pe piatra ei de mormânt i-l-a pus fratele ei, Constantin Stârcea, părcalab de Hotin.

3. Sub firida ferestrii a doua din partea dreaptă a pronaosului, e piatra mormântului *Antimiei*, soţia lui *Gheorghe Corostian*, răpăusată în anul 1644.

4. *pIn artea stângă a pronaosului*, sub firida primei ferestri, e mormântul unui boier din familia *Turcul* (inscripţia defectă), răpăusat în anul 1609.

5. Sub firida ferestrii a doua, e piatra funerară de pe mormântul *Saftei*, soţia jupânului *Petraşcu Oană*, răpăusată în anul 1603.

6. *In pridvorul bisericii, la dreapta*, e mormântul lui *chir Gheorghie*, episcop de Roman, răpăusat în anul 1666.

7. *In partea stângă a pridvorului*, e mormântul lui *chir Anastasie*, episcop de Roman, răpăusat în anul 1657.

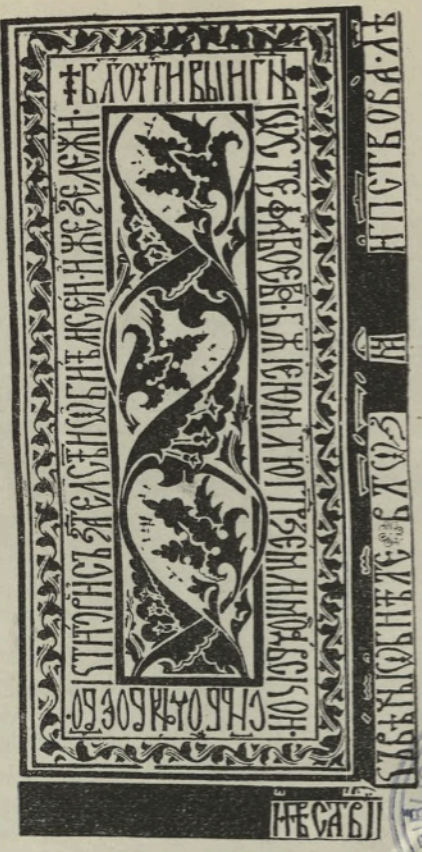

Piatra de pe mormântul lui Ştefan cel Mare din Mănăstirii Putna [1]).

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
FONDUL SALII DE LECTURĂ
DEJ

[1]) Acest clişeu ne-a sosit ulterior şi neputându-l plasa la locul cuvenit, îl redăm aici.

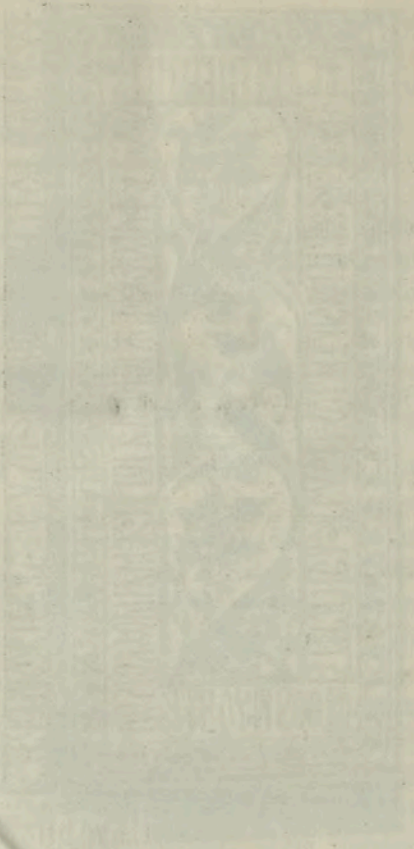

Tabloul ilustraţiunilor

Pag.

Clădirea Facultăţii de Teologie şi a Internatului teologic cu biserica sf. Trei Ierarhi 12
Palatul mitropolitan 13
Interior din Sala Sinodală 14
Arătarea semnului sf. Cruci pe cer, împăratului Constantin cel Mare, în anul 312. (Frescă din Sala Sinodală) . 15
Increştinarea poporului din Dacia Traiană. (Frescă din Sala Sinodală) 16
Infiinţarea Mitropoliei Moldovei şi Sucevii. (Frescă din Sala Sinodală) 17
Infiinţarea Episcopiei Rădăuţilor. (Frescă din Sala Sinodală) 18
Aducerea moaştelor s. m. m. Ioan cel Nou dela Cetatea Albă la Suceava, în anul 1402. (Frescă din Sala Sinodală) 19
Desemnarea locului pentru zidirea Mănăstirii Putna de Domnul Moldovei Ştefan cel Mare, în anul 1467. (Frescă din Sala Sinodală) 20
Sinodul dela Iaşi din anul 1642. (Frescă din Sala Sinodală) 20
Proclamarea Episcopiei Bucovinei în Mitropolie a Bucovinei şi Dalmaţiei, în Catedrala din Cernăuţi (1874). (Frescă din Sala Sinodală) 21
Catedrala mitropolitană din Cernăuţi 22
Biserica Sf. Parascheva din Cernăuţi 25
Biserica Sf. Nicolae din Cernăuţi 27
Biserica Sf. Treimi din suburbia Clocucica, fosta catedrală episcopală a Cernăuţilor 28
Biserica din Caliceanca, fosta „biserică domnească" a Cernăuţilor 30
Biserica fostului schit din Horecea-Mănăstirii 32
Biserica sf. „Troiţe" din Siret, zidită, după tradiţie, de Sas-Vodă în sec. al XIV-lea 38
Biserica sf. Ioan Botezătorul, numită şi „biserica Muşatei", din Siret, zidită în sec. al XIV-lea 40
Biserica lui Bogdan Vodă I din Rădăuţi, fostă catedrală episcopală 46

	Pag.
Mănăstirea Suceviţa. Vedere generală	51
Biserica Mănăstirii Suceviţa	52
Turnurile de apărare dela nord-vest şi clopotniţa Mănăstirii Suceviţa	53
Frescă de pe păretele exterior dela sud al bisericii Mănăstirii Suceviţa, reprezentând prorocii mesianice, şi, mai jos, pe „filosofii greci“	57
Lespedea de pe mormântul lui Ieremie Vodă Movilă († 1606), din biserica Mănăstirii Suceviţa	59
Lespedea de pe mormântul lui Simion Vodă Movilă, din biserica Mănăstirii Suceviţa	60
Chipul lui Ieremie Vodă Movilă, brodat cu fire de aur pe catifea roşă, pe o cuvertură pentru mormântul său din Mănăstirea Suceviţa	65
Chipul lui Simion Vodă Movilă, brodat cu fire de aur şi argint pe catifea, pe o cuvertură pentru mormântul său din mănăstirea Suceviţa	67
Miniaturi pictate în acvarel pe foaia unui Evangheliar vechiu din Mănăstirea Suceviţa, reprezentând mai jos, pe Ieremie Vodă Movilă cu familia sa	73
Mănăstirea Putna. Vedere generală	80
Mănăstirea Putna, văzută dela întrare	81
Mauzoleul cu mormântul lui Ştefan Vodă cel Mare din Mănăstirea Putna	87
Cuvertură de mormânt cu chipul Mariei de Mangop, a doua soţie a lui Ştefan cel Mare, brodată cu fire de aur pe atlas roş, din Mănăstirea Putna	91
Chilia din stâncă a lui Daniil Sihastru	105
Biserica Adormirii Maicii Domnului din Iţcanii-Vechi	111
Biserica Mirăuţilor din Suceava, cea dintâi Catedrală mitropolitană a Moldovei, văzută dela răsărit	114
Biserica Sf. Dimitrie din Suceava, ctitoria lui Petru-Vodă Rareş	116
Biserica sf. Ioan Botezătorul din Suceava, numită şi „Biserica Domniţei“, ctitoria lui Vasile Vodă Lupu	117
Biserica Sf. Gheorghe din Mănăstirea din Suceava, în care se păstrează moaştele sf. m. m. Ioan cel Nou, ctitoria lui Bogdan Vodă cel Orb şi Ştefăniţă Vodă	119
Biserica Sf. Nicolae din Suceava, zidită în secolul al XVI-lea	126

Pag.

Biserica Invierii, numită şi „Biserica Elena Doamna" din Suceava, ctitoria Doamnei Elena, soţia lui Petru Vodă Rareş 127
Biserica armeano-orientală cu hramul Sf. Cruci, din Suceava, zidită la 1521, sub domnia lui Ştefăniţă Vodă . . . 129
Biserica din Pătrăuţi pe Suceava, ctitoria lui Ştefan cel Mare 132
Mănăstirea Dragomirna. Vedere generală 135
Biserica Mănăstirii Dragomirna 136
Turnul artistic sculptat al bisericii Mănăstirii Dragomirna . 137
Biserica fostei mănăstiri din Sfânt-Ilie, ctitoria lui Ştefan cel Mare, zidită în anul 1488 142
Biserica fostei mănăstiri din Ilişeşti 145
Biserica fostei mănăstiri din Solca, ctitoria Voevodului Moldovei Ştefan IX Tomşa, zidită în anul 1620 . . 148
Biserica din Arbore, ctitoria lui Luca Arbore cel tânăr, fost Pârcalab de Neamţ, zidită în anul 1502 150
Tabloul votiv, cu chipurile lui Luca Arbore cel tânăr şi al familiei sale, în biserica din Arbore 151
Biserica din Mănăstirea Humorului, zidită la 1530 153
Mănăstirea Humorului, cu turnul de apărare zidit de Vasile Vodă Lupu. Vedere generală 154
Maica Domnului cu pruncul Isus, pe o frescă a bisericii din Mănăstirea Humorului 155
Biserica fostei mănăstiri din Voroneţ, zidită de Ştefan cel Mare, în anul 1488 157
Biserica fostei mănăstiri din Voroneţ, văzută dela sud-ost . 159
„Vămile văzduhului", frescă de pe păretele exterior dela nord al bisericii din Voroneţ 161
Chipul lui Ştefan cel Mare, pictat în acvarel pe foaia unui Evangheliar din Mănăstirea Voroneţ 163
Lespedea de pe mormântul lui Daniil Sihastru, în biserica Mănăstirii Voroneţ 167
Mănăstirea Vatra Moldoviţei cu turnul de apărare rămas din vremurile vechi 171
Biserica Mănăstirii Vatra-Moldoviţei ridicată de Petru Vodă Rareş, în anul 1532 172
Trei sfinţi martiri: Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie, şi Sf. Mercurie, reprezentaţi pe o frescă din biserica Mănăstirii Vatra-Moldoviţei 175

Pag.

Tabloul votiv, cu chipurile lui Petru Vodă Rareş, al soţiei sale Elena Doamna şi al fiilor lor, Iliaş şi Ştefan, frescă pe păretele din dreapta al naosului din biserica Mănăstirii Vatra-Moldoviţii 179
O parte din Acaftistul Maicii Domnului şi Asediul Constantinopolei, frescă pe păretele exterior dela sud al Mănăstirii Vatra-Moldoviţei 183
Piatra de pe mormântul lui Ştefan cel Mare din Mănăstirea Putna 187

CUPRINSUL

Pag.

PREFAŢĂ 3
Literatura folosită 5

I. Monumentele religioase istorice din Cernăuţi şi împrejurime.

1. Scurt istoric al oraşului Cernăuţi 7
2. „Reşedinţa" mitropolitană sau „Mitropolia" din Cernăuţi 11
3. Catedrala mitropolitană din Cernăuţi 21
4. Biserica Sf. Parascheva din Cernăuţi 24
5. Biserica Sf. Nicolae din Cernăuţi 26
6. Biserica Sf. Treimi din suburbia Clocucica, fosta catedrală episcopală a Cernăuţilor 27
7. Biserica Adormirii din Caliceanca, fosta „biserică domnească" a Cernăuţilor 29
8. Biserica fostei mănăstiri din Horecea-Mănăstirii 31

II. Monumentele religioase istorice din Siret şi împrejurime.

1. Trecutul istoric al oraşului Siret 35
2. Biserica „Troiţii" din Siret 37
3. Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Siret, numită şi „biserica Muşatei" 39
4. Biserica Schitului Sfântului Onufrei de odinioară din Mănăstioara, lângă Siret 41

III. Monumentele religioase istorice din Rădăuţi şi împrejurime.

1. Scurtă privire istorică asupra oraşului Rădăuţi. 43
2. Biserica lui Bogdan Vodă I din Rădăuţi 45
   a) *Istoricul bisericii* 45
   b) *Mormintele istorice din lăuntrul bisericii.* 47
   c) *Clopotniţa bisericii din Rădăuţi* 49

Pag.

3. Mănăstirea Sucevița 50
a) *Istoricul mănăstirii* 50
b) *Frescurile mănăstirii* 53
c) *Mormintele din biserica mănăstirească* 58
d) *Odoare și obiecte de mare valoare artistică și istorică ale mănăstirii* 62
e) *Evanghelii vechi* 72
4. Mănăstirea Putna 79
a) *Descriere și scurtă privire istorică* 79
b) *Mormintele istorice din biserica mănăstirii* . . 85
c) *Odoare, veșminte preoțești antice și relicvii păstrate în Muzeul mănăstiresc* 90
5. Chilia din stâncă a lui Daniil Sihastru 104

IV. Monumentele religioase istorice din orașul Suceava și împrejurime.

1. Scurt istoric al orașului Suceava 106
2. Bserica Adormirii Maicii Domnului din Iţcanii Vechi . 111
3. Biserica Mirăuților din Suceava 112
4. Biserica Sf. Dimitrie din Suceava 115
5. Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Suceava 117
6. Biserica Sf. Gheorghe dela Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava 118
a) *Istoricul bisericii* 118
b) *Frescurile bisericii* 120
c) *Moaștele sf. Ioan cel Nou* 120
d) *Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava* 124
e) *Capela din curtea mănăstirii Sf. Ioan, din Suceava* 125
7. Biserica Sf. Nicolae din Suceava 125
8. Biserica Invierii, numită și „Biserica Elena Doamna", din Suceava 127
9. Bisericele armeano-orientale din Suceava 128
10. Biserica „Mănăstirii Todirenilor" din Burdujeni 131
11. Biserica din Pătrăuți pe Suceavă 132
12. Mănăstirea Dragomirna 134
a) *Istoricul mănăstirii* 134
b) *Mormintele din biserica Mănăstirii Dragomirna* 138
c) *Obiecte bisericești antice, de valoare artistică și istorică, din Muzeul mănăstirii* 139
d) *Cărți bisericești vechi* 140

Pag.

13. Biserica fostei mănăstiri din Sfânt Ilie 142
14. Biserica din Răuseni 143
15. Biserica fostei mănăstiri din Ilişeşti 145
16. Biserica din Părhăuţi 146
a) *Istoricul ei* 146
b) *Mormintele din lăuntrul bisericii* 147
17. Biserica fostei mănăstiri din Solca 147
18. Biserica din Arbore, ctitoria lui Luca Arbore 149
19. Biserica din Mănăstirea Humorului 152
20. Biserica fostei mănăstiri din Voroneţ 156
a) *Istoricul bisericii şi mănăstirii* 156
b) *Frescurile bisericii* 160
c) *Morminte istorice din biserica din Voroneţ* . . 166
21. Biserica mănăstirii din Vatra-Moldoviţei 169
a) *Istoricul bisericii şi al mănăstirii* 169
b) *Frescurile bisericii* 173
c) *Frescurile de pe partea exterioară a pereţilor bisericii* 181
d) *Mormintele din lăuntrul bisericii* 185
Tabloul ilustraţiunilor 189

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
FONDUL SĂLII DE LECTURĂ
* DEJ *

717511

12

Legat în lux 150 Le
Broșat 100 „